

Превенција и заштита деце од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања

Изабране препоруке, мишљења и иницијативе
Заштитника грађана са Конвенцијом Савета Европе
о заштити деце од сексуалног искоришћавања
и сексуалног злостављања

Превенција и заштита деце од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања

Изабране препоруке, мишљења и иницијативе
Заштитника грађана са Конвенцијом Савета Европе
о заштити деце од сексуалног искоришћавања
и сексуалног злостављања

Издавач	Заштитник грађана
За издавача	Саша Јанковић
Уредница	Гордана Стевановић
Приредиле	Нагаша Јовић Снежана Нешић
Тираж	1000
Година издавања	2015.
Штампа	Штампарија Радунић д.о.о.

Објављивање ове публикације омогућила је
Канцеларија UNICEF-а у Србији

unicef

Садржај

Уводна реч	1
<i>I Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања</i>	3
<i>II Мишљења, препоруке и иницијативе Заштитника грађана, у области заштите деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања</i>	33
1. Заштита од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања детета	35
1.1. Увод	35
1.2. Препорука центру за социјални рад о положају малог детета – жртве сексуалног злостављања и искоришћавања у породици	37
1.3. Препорука центру за социјални рад о обавезама органа старатељства у поступку заштите детета од сексуалног злостављања и искоришћавања	53
1.4. Препорука центру за социјални рад због институционалног злостављања детета жртве сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања у породици	62
1.5. Препоруке центру за социјални рад и Полицијској управи због изостанка заштите детета од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања у вршњачкој групи и изостанка подршке породици	72
2. Обавезе државе у спречавању додатне виктимизације и трауматизације	83
2.1. Увод	83
2.2. Мишљење Заштитника грађана о заштити деце жртава сексуалног злостављања и искоришћавања од додатне виктимизације и трауматизације у правосудним поступцима	84
2.3. Мишљење Заштитника грађана о неопходности заштите идентитета детета жртве сексуалног злостављања и искоришћавања	89
3. Усклађивање нормативног оквира са принципима и стандардима Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања	94
3.1. Увод	94
3.2. Иницијатива Заштитника грађана за измене Кривичног законика	95

*Заменица заштитника грађана за права детета
Гордана Стевановић*

РЕПУБЛИКА СРБИЈА је била међу првим европским државама које су потврдиле Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, чиме је показала посвећеност заштити права детета али и преузела обавезу да предузима све потребне законодавне и друге мере ради спречавања и заштите деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, у складу са правилима и стандардима које је поставио овај међународни документ.

Деца жртве сексуалног злостављања у овом тренутку не уживају потпуну, ефикасну и правовремену заштиту, усмерену на брзо спречавања злостављања, превенцију његовог понављања и ефикасну рехабилитацију детета. Пракса Заштитника грађана показала је да су међу кључним узроцима: непознавање сексуалног злостављања деце и његових манифестација и облика, недостатак у правном оквиру, одсуство евиденција, недостатак одговарајућих стандарда рада, ресурса и услуга за децу жртве и недовољна интерсекторска сарадња.

Препоруке Заштитник грађана приказане у овој публикацији, као и мишљења и ставови овог органа надлежног за контролу остваривања, заштите и унапређења права детета, одабрани су са циљем да у одсликају положај који у овом тренутку у систему заштите имају деца жртве сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања. Публикација је намењена свим професионалцима који раде са децом

и за децу, са циљем да добију додатне информације о положају детета жртве сексуалног злостављања, последицама које сексуално насиље има по децу, правима које им гарантује правни систем Републике Србије и механизмима који, у циљу заштите детета, постоје. Публикација има за циљ и да скрене посебну пажњу на последице које по дете жртву сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања има секундарна виктимизација и трауматизација и понављање сексуалног злостављања, мере које надлежним органима стоје на располагању и мере које у систем треба увести у циљу превенције понављања сексуалног злостављања и искоришћавања и спречавања секундарне виктимизације детета.

I

Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

Закон
о потврђивању конвенције Савета Европе
о заштити деце од сексуалног искоришћавања
и сексуалног злостављања

(„Сл. гласник РС – Међународни уговори“, бр. 1/2010)

ЧЛАН 1

Потврђује се Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, сачињена 25. октобра 2007. године на Лансароту, у оригиналу на енглеском и француском језику.

ЧЛАН 2

Текст Конвенције у оригиналу на енглеском језику и у преводу на српски језик гласи:

КОНВЕНЦИЈА
САВЕТА ЕВРОПЕ О ЗАШТИТИ ДЕЦЕ
ОД СЕКСУАЛНОГ ИСКОРИШЋАВАЊА
И СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА

Државе – чланице Савета Европе и други потписници овог документа;

Имајући у виду да свако дете има право на мере заштите које налаже његов, односно њен статус малолетника, а које ће предузети његова, односно њена породица, друштво и држава;

Констатујући да су сексуално искоришћавање деце, посебно дечја порнографија и проституција, као и сви облици сексуалног злостављања деце, укључујући ту и она дела која се почине у иностранству, деструктивни по дечје здравље и психосоцијални развој;

Примећујући да су сексуално искоришћавање и сексуално злостављање деце до те мере учестали, да су досегли забрињавајуће размере како на националном, тако и на међународном нивоу, посебно када је реч о томе да и деца и починиоци

све чешће користе информационе и комуникационе технологије (ИКТ), као и да је за спречавање таквог сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбу против њих неопходна међународна сарадња;

Сматрајући да су благостање и најбољи интереси деце основне вредности које деле све државе-чланице и да оне морају бити промовисане без икакве дискриминације;

Подсећајући на Акциони план усвојен на Трећем самиту шефова држава и влада Савета Европе (Варшава 16–17. мај 2005.) у коме је био садржан позив на разраду мера за заустављање сексуалног искоришћавања деце;

Подсећајући пре свега на Препоруку бр. Р(91) 11 Комитета министара у вези са сексуалним искоришћавањем, порнографијом и проституцијом деце и млађих пунолетника, као и у вези са незаконитом трговином (трафикинг) чији су они објекат, као и на Препоруку Рец (2001) 16 о заштити деце од сексуалног искоришћавања и на Конвенцију о кибернетичком криминалу (ЕТС бр. 185), посебно на члан 9. те конвенције, као и на конвенцију Савета Европе о акцији против незаконите трговине (трафикинга) људским бићима (ЕТС бр. 197);

Имајући на уму Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода (1950. ЕТС бр. 5), ревидирану Европску социјалну повељу (1996. ЕТС бр. 163), као и Европску конвенцију о остваривању дечјих права (1996. ЕТС бр. 160);

Имајући на уму такође и Конвенцију Уједињених нација о правима детета, посебно члан 34. те конвенције, Опциони протокол о продаји деце, о дечјој проституцији и дечјој порнографији, Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трафикинга људским бићима, првенствено женама и децом, којим је допуњена Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, као и Конвенцију Међународне организације рада у вези са забраном најгорих видова дечјег рада и непосредном акцијом за отклањање тих видова;

Имајући на уму Оквирну одлуку Савета Европске уније о борби против сексуалног искоришћавања деце и дечје порнографије (2004/68/ЈХА), Оквирну одлуку Савета Европске уније о положају жртава у кривичном поступку (2001/220/ЈСА), као и Оквирну одлуку Савета Европске уније о борби против незаконите трговине (трафикинга) људским бићима (2002/629/ЈХА);

Посвећујући дужну пажњу и другим релевантним међународним инструментима и програмима у овој области, а пре свега Стокхолмској декларацији и Акционом програму (агенди за акцију) која је усвојена на Првом Светском конгресу против комерцијалног сексуалног искоришћавања деце (одржан 27–31. августа 1996.), Глобалној обавези из Јокохаме усвојеној на Другом Светском конгре-

су против комерцијалног сексуалног искоришћавања деце (17–20. децембар 2001.), Будимпештанској обавези и Акционом плану, који су усвојени на припремној конференцији за Други Светски конгрес против комерцијалног искоришћавања деце (конференција одржана 20–21. новембра 2001.), Резолуцији Генералне скупштине Уједињених нација бр. С–27/2 “Свет погодан за децу”, као и трогодишњем програму “Изградња Европе за децу и са децом”, усвојеном после Трећег самита и покренутом на Конференцији у Монаку (4–5. април 2006.);

Чврсто решене да делотворно допринесу заједничком циљу заштите деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, ко год да су њихови починиоци, и да пруже помоћ жртвама;

Узимајући у обзир потребу за израдом једног свеобухватног међународног инструмента који ће бити усредсређен на превентивне, заштитне и кривично-правне аспекте борбе против свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и за успостављањем конкретног механизма за надзор, сагласиле су се о следећем:

** Глава I **

СВРХА, НАЧЕЛО НЕДИСКРИМИНАЦИЈЕ И ДЕФИНИЦИЈЕ

ЧЛАН 1

Сврха

1. Сврха ове конвенције јесте следеће:
  - а. Спречавање и борба против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце;
  - б. Заштита права деце-жртава сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања;
  - в. Унапређење националне и међународне сарадње у борби против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце.
2. Како би се обезбедило да стране делотворно примењују одредбе Конвенције, Конвенцијом се успоставља конкретни механизам за надзор.

ЧЛАН 2

Начело недискриминације

Стране ће све одредбе ове конвенције, посебно оне које се односе на мере за заштиту права жртава, спроводити без дискриминације по било ком основу као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење,

национално или социјално порекло, веза с неком националном мањином, имовно стање, рођење, сексуална оријентација, здравствено стање, инвалидност или други статус.

ЧЛАН 3

Дефиниције

У смислу ове конвенције:

- а. „Дете“ означава свако лице млађе од 18 година;
- б. „Сексуално искоришћавање“ и „сексуално злостављање деце“ обухватају понашање о коме се говори у члановима 18. до 23. ове конвенције;
- в. „Жртва“ означава свако дете које је подвргнуто сексуалном искоришћавању или сексуалном злостављању.

** Глава II **

ПРЕВЕНТИВНЕ МЕРЕ

ЧЛАН 4

Начела

Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере ради спречавања свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и ради заштите деце.

ЧЛАН 5

Упошљавање, обука и подизање нивоа свести лица која раде у контакту са децом

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне и друге мере да би пробудила и подстакла свест о заштити деце и права деце међу лицима која су редовно у контакту са децом у области образовања, здравствене и социјалне заштите, правосуђа и полицијског деловања, као и у свим подручјима која су у вези са спортом, културом и активностима везаним за одмор.
2. Свака страна предузеће неопходне законодавне и друге мере да би обезбедила да лица о којима је реч у ставу 1. имају одговарајуће знање о сексуалном искоришћавању и сексуалном злостављању деце, о средствима за идентификацију сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и о могућности која се помиње у члану 12. став 1.
3. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере, у складу са својим унутрашњим правом, како би обезбедила да услови за бављење

свим оним професијама чије обављање подразумева редовне контакте са децом буду такви да се осигура да кандидати за ступање у редове оних који се баве тим професијама нису никада били осуђени за дела сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања деце.

ЧЛАН 6

Образовање за децу

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да деца, током основног и средњошколског образовања, добију информације о опасностима од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, као и о средствима да се сама заштите, у складу са сопственим моћима које се временом развијају. Те информације које ће, тамо где је то примерено, бити дате у сарадњи с родитељима, биће изнете у једном општијем контексту информација о сексуалности и том приликом ће бити посвећена посебна пажња оним ситуацијама које подразумевају ризике, посебно уколико се те ситуације односе на коришћење нове информационе и комуникационе технологије.

ЧЛАН 7

Програми или мере за превентивну интервенцију

Свака страна обезбедиће лицима за која постоји бојазан да би могла да почине неко од кривичних дела утврђених у складу са овом конвенцијом приступ, где год је то могуће, делотворним програмима или мерама за интервенцију који су креирани у циљу процене и спречавања опасности од извршења таквих кривичних дела.

ЧЛАН 8

Мере за ширу јавност

1. Свака страна подстицаће или ће водити кампање за подизање нивоа свести које су намењене широј јавности и у којима се износе информације о појави сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и о превентивним мерама које могу бити предузете.
2. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би спречила или забранила ширење материјала у којима се пропагирају кривична дела утврђена у складу са овом конвенцијом.

ЧЛАН 9

Учешће деце, приватног сектора, медија и цивилног друштва

1. Свака страна подстицаће учешће деце, у складу са њиховим способности-ма које се непрестано увећавању, у развоју и спровођењу државне политике, програма или других иницијатива које се односе на борбу против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце.
2. Свака страна подстицаће приватни сектор, посебно сектор информационе и комуникационе технологије, привредну грану туризма и путовања и банкарски и финансијски сектор, као и цивилно друштво, да учествују у разради и спровођењу секторских политика чији је циљ спречавање сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и да примењују интерне норме кроз ауторегулативу и корегулативу.
3. Свака страна подстицаће медије да пружају одговарајуће информације у вези са свим аспектима сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, уз посвећивање дужне пажње према независности медија и слободи штампе.
4. Свака страна подстицаће финансирање пројеката и програма, укључујући ту, где год је то могућно, и оснивање одговарајућих фондова, које спроводи цивилно друштво у циљу спречавања сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и заштите деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања.

** Глава III **

СПЕЦИЈАЛИЗОВАНЕ ВЛАСТИ И КООРДИНАЦИОНИ ОРГАНИ

ЧЛАН 10

Националне мере за координацију и сарадњу

1. Свака страна предузеће све неопходне мере како би на националном и локалном нивоу обезбедила координацију између различитих агенција које су задужене за заштиту од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, њихово спречавање и борбу против њих, а то се пре свега односи на образовни сектор, здравствени сектор, социјалне службе, као и полицијске и правосудне власти.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би основала или именовала као надлежне:
  - a. Независне надлежне националне и локалне институције за унапређење

- и заштиту права детета, осигуравши да тим институцијама буду обезбеђени конкретни ресурси и одговорности;
- б. Механизме за прикупљање података или „жичне тачке“ (тачке укрштања) на националном или локалном нивоу и у сарадњи са цивилним друштвом, у циљу посматрања и вредновања појаве сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, уз дужно поштовање захтева који се односи на чување личних података.
  3. Свака страна подстицаће сарадњу између надлежних државних органа, цивилног друштва и приватног сектора, како би се што боље спречило сексуално искоришћавање и сексуално злостављање деце и водила борба против њих.

* Глава IV *

ЗАШТИТНЕ МЕРЕ И ПОМОЋ ЖРТВАМА

ЧЛАН 11

Начела

1. Свака страна успоставиће делотворне социјалне програме и основати мултидисциплинарне структуре како би обезбедила неопходну подршку жртвама, њиховим блиским рођацима и сваком лицу које је одговорно за старање о њима.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне и друге мере како би обезбедила да онда када није позната старост жртве и када има разлога да се верује да је жртва дете, том лицу буду пружене мере заштите и помоћи која се пружају деци, све док не буде утврђена тачна старост лица.

ЧЛАН 12

*Пријављивање сумњи о постојању сексуалног искоришћавања
или сексуалног злостављања*

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да правила поверљивости која се унутрашњим правом намећу припадницима неких професија, који у своме раду имају контакт са децом, не представљају препреку могућности да ти професионалци обавесте службе надлежне за заштиту детета о свакој ситуацији у којој постоје разумни основи за веровање да је дете о коме је реч жртва сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања.

2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би подстакла свако лице које зна или у доброј вери сумња да (у неком случају) постоји сексуално искоришћавање или сексуално злостављање деце, о тим чињеницама извести надлежне службе.

ЧЛАН 13

Линије за пружање помоћи (СОС линије)

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би подстакла и подржала успостављање информативних служби, као што су телефонске или интернет линије за помоћ, да би се на тај начин могли давати савети онима који позову телефоном, чак и ако то учине анонимно, и уз дужно поштовање њихове анонимности.

ЧЛАН 14

Помоћ жртвама

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне и друге мере да би пружила помоћ жртвама, на краткорочном и на дугорочном плану, у њиховом физичком и психосоцијалном опоравку. Приликом предузимања мера у складу са овим ставом одговарајућа пажња се посвећује мишљењима, потребама и забринутостима самог детета.
2. Свака страна предузеће мере, у складу са условима прописаним у оквиру сопственог унутрашњег правног поретка, за сарадњу са невладиним организацијама, другим релевантним организацијама или другим елементима цивилног друштва који се баве пружањем помоћи жртвама.
3. Када су родитељи или лица која се старају о детету укључени у сексуално искоришћавање или сексуално злостављање самог тог детета, поступак интервенције који се предузима у складу са чланом 11. став 1. обухватиће следеће:
  - могућност склањања наводног починиоца (из окружења жртве);
  - могућност измештања жртве из породичног окружења. Услови и трајање таквог уклањања, односно измештања биће одређени у складу са најбољим интересима самог детета.
4. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би осигурала да лица која су блиска жртви, тамо где је то могућно, имају користи од терапеутске помоћи, пре свега од хитне психолошке помоћи.

* Глава V *

ПРОГРАМИ ИЛИ МЕРЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЈУ

ЧЛАН 15

Општа начела

1. Свака страна ће обезбедити или подстицати, у складу са својим унутрашњим правом, делотворне програме интервенције или мере намењене лицима из члана 16. ставови 1. и 2. а у циљу спречавања и свођења на најмању меру опасности од поновљених кривичних дела сексуалне природе над децом. Такви програми или мере треба да буду доступни у сваком тренутку поступка, у затвору и ван њега, у складу са условима прописаним унутрашњим правом.
2. Свака страна ће обезбедити или подстицати, у складу са својим унутрашњим правом, развој партнерских или других видова сарадње између надлежних органа, посебно здравствених и социјалних служби, као и органа правосуђа и других органа задужених за даље праћење лица поменутих у члану 16. ст. 1. и 2.
3. Свака страна ће обезбедити, у складу са својим унутрашњим правом, могућност за процену опасности и евентуалне ризике да лица из члана 16. ставови 1. и 2. понове кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом, а све у циљу идентификовања одговарајућих програма и мера.
4. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, обезбедити могућност процене делотворности примењених програма и мера.

ЧЛАН 16

Корисници програма и мера за интервенцију

1. Свака страна ће обезбедити могућност, у складу са својим унутрашњим правом, да лица која су подвргнута кривичном поступку због било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом, имају приступ програмима или мерама из члана 15. став 1. под условима који нису ни погубни по право на одбрану и право на правично и непристрасно суђење, нити су супротни тим правима, и посебно уз дужно поштовање за правила којима се управља начело претпоставке невиности.
2. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, осигурати да лица која су осуђена за било које кривично дело установљено у складу са овом конвенцијом имају приступа програмима или мерама поменутих у члану 15. став

3. Свака страна ће обезбедити, у складу са својим унутрашњим правом, да програми или мере за интервенцију буду разрађени или прилагођени тако да одговарају развојним потребама деце која изврше сексуални деликт, укључујући ту и ону децу која су по узрасту млада од узраста кривичне одговорности, а све у циљу бављења проблемима њиховог сексуалног понашања.

ЧЛАН 17

Информисање и пристанак

1. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, обезбедити да сва лица из члана 16. којима се предлажу програми или мере за интервенцију буду у потпуности обавештена о разлозима за те предлоге и да пристану на програм или меру уз комплетно познавање свих чињеница.
2. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, обезбедити да лица којима се предлажу мере или програми интервенције могу да одбију тај предлог и да, у случају да је реч о осуђеним лицима, буду у потпуности упозната са могућим последицама таквог одбијања.

* Глава VI *

СУШТИНСКО КРИВИЧНО ПРАВО

ЧЛАН 18

Сексуално злостављање

1. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да следећи видови намерног понашања буду криминализовани:
  - a. бављење сексуалним активностима са дететом које, сходно одговарајућим одредбама унутрашњег права, није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене;
  - б. ступање у сексуалне активности са дететом када је притом:
    - примењена принуда, сила или претња; или
    - злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући ту и положај у породици; или
    - злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањиви положај, првенствено због менталног или физичког хендикепа или зависности.
2. У смислу става 1. овог члана, свака страна одредиће старосни узраст испод кога је забрањено бављење сексуалним активностима са дететом.

3. Одредбе члана 18, став 1.а) немају за циљ уређивање сексуалних активности међу малолетницима које се одвијају уз обострани пристанак.

ЧЛАН 19

Кривична дела у вези са децом проституцијом

1. Свака страна предузеће неопходне законодавне и друге мере како би обезбедила да следећи видови намерног понашања буду криминализовани (сврстани у кривична дела):
  - а. ангажовање детета за бављење проституцијом или навођење детета да учествује у проституцији;
  - б. приморавање детета на проституцију или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у такве сврхе;
  - в. коришћење услуга дечје проституције.
2. У смислу овог члана, појам „дечја проституција“ означава чињеницу да се дете користи за сексуалне активности за које се као накнада даје или се обећава да ће се дати новац или неки други вид надокнаде или узвраћања, без обзира на то да ли је та исплата, обећање или узвраћање дато, односно учињено детету или трећем лицу.

ЧЛАН 20

Кривична дела у вези са децом порнографијом

1. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да следећи видови намерног понашања, када су бесправно почињени, буду криминализовани:
  - а. производња дечје порнографије;
  - б. нуђење или стављање на располагање дечје порнографије;
  - в. дистрибуирање или пренос дечје порнографије;
  - г. прибављање дечје порнографије за себе или за неку другу особу;
  - д. поседовање дечје порнографије;
  - ђ. свесно прибављање могућности приступа помоћу информационе или комуникационе технологије, дечјој порнографији.
2. У смислу овог члана појам „дечја порнографија“ означава сваки материјал који визуелно приказује дете које се бави стварним или симулираним сексуалним експлицитним понашањем, и свако приказивање полних органа детета у првенствено сексуалне сврхе.
3. Свака страна може задржати право да не примењује, у целини или делимич-

но, став 1. а) и д) када је реч о производњи и поседовању порнографског материјала који:

- се састоји искључиво од симулираних представа или реалистичних слика непостојећег детета;
- обухвата децу која су навршила узраст одређен сагласно примени члана 18. став 2. када су те слике произведене уз њихов пристанак и предмет су поседовања искључиво за сопствену приватну употребу.

4. Свака страна може резервисати право да не примењује, у целини или делимично, став 1.ђ).

ЧЛАН 21

Кривична дела у вези са учешћем детета у порнографским представама

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да следећи видови намерног понашања буду криминализовани:
  - а. ангажовање детета да учествује у порнографским представама или навођење детета да учествује у таквим представама;
  - б. приморавање детета да учествује у порнографским представама или остваривање зараде или неки други вид искоришћавања детета у такве сврхе;
  - в. свесно присуствовање порнографским представама у којима учествују деца.
2. Свака страна може резервисати право да ограничи примену става 1. в) на оне случајеве у којима су деца ангажована или приморана у складу са ставом 1. а) или б).

ЧЛАН 22

Корумпирање деце

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би криминализовала намерно навођење, у сексуалне сврхе, детета које још није у узрасту наведеном у смислу примене члана 18. став 2, да буде сведок сексуалног злостављања или сексуалних активности, чак и уколико оно само не мора да учествује у томе.

ЧЛАН 23

Наговарање деце у сексуалне сврхе

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би крими-

нализovala предлог који одрасло лице с намером упути користећи информациону и комуникациону технологију детету које још није досегло узраст наведен у примени члана 18. став 2, ради извршења било ког кривичног дела одређеног у складу са чланом 18. став 1.а) или члана 20. став 1.а) против њега или ње, ако је тај предлог пропраћен и материјалним радњама које воде ка одржавању таквог састанка.

ЧЛАН 24

Помагање или одобравање и покушај

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би прогласила кривичним делима, онда када су учињени са умишљајем, помагање или одобравање извршења било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би установила као кривична дела, онда када су извршена са умишљајем, покушај да се изврше кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.
3. Свака страна може задржати право да не примени, у целини или делимично, став 2. на кривична дела установљена у складу са чланом 20, став 1.б), г), д) и ђ), члан 21. став 1.в), члан 22. и члан 23.

ЧЛАН 25

Надлежност

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би утврдила надлежност над сваким кривичним делом установљеним у складу са овом конвенцијом, онда када је то кривично дело извршено:
  - а. на њеној територији; или
  - б. на пловилу које плови под заставом те стране; или
  - в. у ваздухоплову који је регистрован у складу са законима те стране;
  - г. од стране једног од њених држављана; или
  - д. од стране лица које има стални боравак на њеној територији.
2. Свака страна ће се постарати да предузме све неопходне законодавне или друге мере да утврди своју надлежност над сваким кривичним делом установљеним у складу са овом конвенцијом када је то кривично дело извршено против једног од њених држављана или против лица које има стални боравак на њеној територији.
3. Свака страна може, у тренутку потписивања или приликом депоновања ра-

тификационих инструмената, прихватања, одобрења или приступања, изјавом која ће бити упућена генералном секретару Савета Европе, изјавити да резервише право да не примењује или да примењује само у специфичним случајевима или под специфичним условима правила о надлежности наведена у ставу 1.д) овог члана.

4. Ради кривичног гоњења кривичних дела установљених у складу са члановима 18, 19, 20. став 1.а) и 21. став 1.а) и б) ове конвенције, свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да њена надлежност у погледу става 1.г) није условљена околношћу да су акти о којима је реч сврстани у ред кривичних дела на месту на коме су извршени.
5. Свака страна може, у тренутку потписивања или приликом депоновања ратификационих инструмената, инструмената о прихватању, одобрењу или приступању, изјавом која ће бити упућена генералном секретару Савета Европе, саопштити да резервише право да ограничи примену става 4. овог члана, у погледу кривичних дела установљених у складу са чланом 18. став 1.б), друга и трећа алинеја на случајеве када њен држављанин има стални боравак на њеној територији.
6. Ради кривичног гоњења кривичних дела установљених у складу са члановима 18, 19, 20. став 1.а) и 21. ове конвенције, свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да њена надлежност у погледу ставова 1.г) и д) не буде условљена околношћу да поступак кривичног гоњења може бити покренут само пошто жртва о томе поднесе пријаву или пошто о томе стигне пријава од државе или са места на коме је кривично дело извршено.
7. Свака страна ће предузети све неопходне законодавне или друге мере да би успоставила надлежност над кривичним делима установљеним у складу са овом конвенцијом, у случајевима када се наводни починилац налази на њеној територији и када га не изручи другој страни, искључиво на основу његовог, односно њеног држављанства.
8. Када више од једне стране тврди да има надлежност над наводним кривичним делом установљеним у складу са овом конвенцијом, стране о којима је реч ће, ако је то могућно, да се консултују како би утврдиле која је надлежност најпогоднија за кривично гоњење.
9. Не доводећи у питање опште норме међународног права, ова конвенција не искључује ниједну кривичноправну надлежност коју страна остварује у складу са својим унутрашњим правом.

ЧЛАН 26

Одговорност правног лица

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да правно лице може бити сматрано одговорним за кривично дело установљено у складу са овом конвенцијом, које у његово име почини било које физичко лице, делујући појединачно или као део органа тог правног лица, који има један од руководећих положаја у оквиру тог правног лица, утемељен на:
  - а. овлашћењу да заступа правно лице;
  - б. овлашћењу да доноси одлуке у име правног лица;
  - в. овлашћењу да спроводи контролу унутар правног лица.
2. Поред случајева који су већ наведени у ставу 1. овог члана, свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би осигурала да правно лице може бити сматрано одговорним и онда када је одсуство надзора или контроле физичког лица из става 1. омогућило да се изврши кривично дело установљено у складу са овом конвенцијом у корист тог правног лица, а од стране физичког лица које делује по његовом овлашћењу.
3. У зависности од правних начела стране, одговорност правног лица може бити кривичноправна, грађанскоправна или управноправна.
4. Та одговорност неће ничим умањити кривичну одговорност физичког лица које је починило кривично дело.

ЧЛАН 27

Санкције и мере

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом подлежу кажњавању делотворним, сразмерним санкцијама које ће имати превентивну функцију, узимајући у обзир тежину тих дела. Те санкције ће обухватити казне које подразумевају лишење слободе и могу послужити као основ за изручење.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да правна лица чија се одговорност утврди у складу са чланом 26. подлежу делотворним и сразмерним санкцијама које ће остваривати функцију одвраћања, а обухватиће новчане кривичне или некривичне казне и могу обухватити и друге мере, пре свега:
  - а. укидање права на јавне повластице или помоћ;

- б. привремена или трајна дисквалификација из праксе трговинских активности;
  - в. стављање под судски надзор;
  - г. судски налог за ликвидацију правног лица.
3. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би:
- а. омогућила заплону и конфискацију следећег:
    - ♦ робе, докумената и других средстава коришћених за извршење кривичних дела или за омогућавање извршења кривичних дела која су установљена у складу са овом конвенцијом;
    - ♦ зараде остварене извршењем тих кривичних дела или њихову материјалну вредност;
  - б. омогућила привремено или трајно затварање сваке пословне установе која је коришћена за извршење било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом, без угрожавања права бона фиде трећих лица, или како би се починиоцу, привремено или трајно, ускратила могућност обављања професионалне или волонтерске активности која подразумева контакт са децом током кога је кривично дело почињено.
4. Свака страна може усвојити и друге мере које се односе на починиоце, као што је ускраћивање родитељских права или праћење или надзор лица која су оглашена кривима.
5. Свака страна може одредити да добит остварена криминалним радњама или имовина која је стечена на тај начин, а конфискована је у складу са овим законом може бити наменски усмерена у специјални фонд, из кога ће се финансирати програми превенције и програми помоћи жртвама било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом.

ЧЛАН 28

Отежавајуће околности

Свака страна ће предузети све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да следеће околности, у мери у којој већ не чине саставне елементе бића кривичног дела могу, у складу са релевантним одредбама унутрашњег права, бити узете у обзир као отежавајуће околности приликом одређивања санкција за кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.

- а. Кривично дело је нанело озбиљну штету физичком или менталном здрављу жртве;
- б. Кривичном делу су претходили акти мучења или тешког насиља или је

- кривично дело било пропраћено таквим актима;
- в. Кривично дело је почињено над посебно рањивом жртвом;
  - г. Кривично дело је починио члан породице, лице које живи у заједници са дететом или лице које је злоупотребило свој ауторитет;
  - д. Кривично дело је починило неколико људи који су деловали заједнички;
  - ђ. Кривично дело је почињено у оквиру криминалне организације;
  - е. Починилац је већ раније био осуђиван за кривична дела истоветне природе.

ЧЛАН 29

Претходне осуде

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила могућност да се приликом изрицања коначне пресуде узму у обзир казне које је друга страна већ изрекла за кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.

* Глава VII *

ИСТРАГА, КРИВИЧНО ГОЊЕЊЕ И ПРОЦЕСНО ПРАВО

ЧЛАН 30

Начела

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да истрага и кривични поступак буду спроведени у најбољем интересу детета и уз поштовање његових права.
2. Свака страна усвојиће заштитнички приступ жртвама, обезбеђујући да истраге и кривични поступак не отежају трауму коју је дете већ претрпело, као и да кривичноправном одговору следи помоћ, тамо где је то потребно.
3. Свака страна обезбедиће да се истраге и кривични поступак (за оваква дела) третирају као приоритетни и да се спроведу без икаквог неоправданог одлагања.
4. Свака страна обезбедиће да мере које су примењиве у складу са овим поглављем ни на који начин не угрожавају права одбране и захтеве за правично и непристрасно суђење, у складу са чланом 6. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода.
5. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере, у складу са основним начелима свог унутрашњег права:

- ◆ како би обезбедила делотворну истрагу и кривично гоњење кривичних дела установљених у складу са овом конвенцијом допуштајући, тамо где је то примерено, могућност тајних операција;
- ◆ како би омогућила јединицама истражних служби да идентификују жртве кривичних дела установљених у складу са чланом 20. посебно помоћу анализе дечјег порнографског материјала, као што су фотографије и аудио-визуелни записи емитовани или стављени на располагање помоћу информационе и комуникационе технологије.

ЧЛАН 31

Опште мере заштите

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би заштитила права и интересе жртава, укључујући ту њихове посебне потребе у својству сведока, у свим фазама истражног и кривичног поступка, а посебно тако што ће:
  - а. информисати жртве о њиховим правима и службама које им стоје на располагању и, сем у случају да не желе да добију такве информације, о поступку који ће уследити када је реч о њиховим жалбама, оптужбама, општем напретку у истрази или поступку и њиховој улози, као и о исходу њихових предмета;
  - б. обезбедити, барем у оним случајевима где жртве и њихове породице могу бити у опасности, да они буду информисани, ако је то потребно, када лице које је кривично гоњено или осуђено буде привремено или трајно пуштено на слободу;
  - в. безбедити жртвама, на начин који је у складу са правилима поступка унутрашњег права, да се њихов глас чује, да изнесу своје сведочење и да изаберу начин на који ће њихови ставови, потребе и бриге бити предочени, непосредно или преко посредника, и размотрени;
  - г. пружити жртвама одговарајуће службе подршке како би њихова права и интереси били на одговарајући начин предочени и узети у обзир;
  - д. заштитити приватност жртава, њихов идентитет и њихов лик и предузети мере које су у складу са унутрашњим правом да би спречили да у јавност доспе било која информација која би могла довести до идентификације жртава;
  - ђ. обезбедити сигурност жртава, као и сигурност њихових породица и сведока који сведоче у њихову корист, како би били заштићени од застрашивања, одмазде и поновне виктимизације;

- е. обезбедити да се избегне контакт између жртава и починилаца на суду или у просторијама полиције, сем уколико надлежни органи не утврде да је то у најбољем интересу детета или када је такав контакт неопходан ради истраге или кривичног поступка.
2. Свака страна осигураће да све жртве имају приступ, још од свог првог контакта са надлежним органима, информацијама о релевантном правосудном и управном поступку.
3. Свака страна обезбедиће да жртве имају приступ, и то бесплатно где је потребно, правној помоћи онда када постоји могућност да оне у кривичном поступку имају статус странке у поступку.
4. Свака страна обезбедиће могућност да правосудни органи именују специјалног заступника жртве онда када, сходно унутрашњем праву, он или она могу имати статус странке у кривичном поступку и када је носиоцима родитељске одговорности забрањено да заступају дете у таквом поступку услед сукоба интереса који постоји између њих и жртве.
5. Свака страна обезбедиће помоћу законодавних или других мера, у складу са условима које прописује њено унутрашње право, могућност да групе, фондације, удружења или владине или невладине организације, пружају помоћ и/или подршку жртвама уз сагласност жртава током кривичног поступка који се односи на кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.
6. Свака страна обезбедиће да се жртвама дају информације у складу са одредбама овог члана и то на начин који је прилагођен узрасту и зрелости жртава и на језику који жртве могу да разумеју.

ЧЛАН 32

Отпочињање поступка

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да истрага или гоњење кривичних дела установљених у складу са овом конвенцијом не зависе од пријаве или оптужбе коју изнесе жртва, као и да поступак може да се настави чак и ако је жртва повукла своје изјаве.

ЧЛАН 33

Застаревање

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да застаревање за започињање поступка који се односе на кривична дела установљена у складу са чл. 18, 19. став 1.а) и став 1.б), као и 21. став 1.а) и став 1.б)

не наступи током временског периода довољно дугог да се током њега омогући делотворно отпочињање поступка пошто је жртва постала пунолетна и који је у складу са тежином кривичног дела о коме је реч.

ЧЛАН 34

Истрага

1. Свака страна усвојиће мере које могу бити неопходне да би се осигурало да лица, јединице или службе задужене за истрагу буду специјализоване у области борбе против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце или да та лица буду обучена у те сврхе. Такве јединице или службе располагаће одговарајућим финансијским изворима.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би осигурала да неизвесност у погледу стварног узраста жртве ни на који начин не спречи покретање кривичне истраге.

ЧЛАН 35

Разговори са дететом

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би осигурала да:
  - a. разговори са дететом могу да се одвијају без неоправданог одлагања одмах пошто су надлежним органима пријављене чињенице (у вези са случајем);
  - b. разговори са дететом одвијају се, када је то неопходно, у просторијама које су пројектоване или прилагођене за те сврхе;
  - v. разговоре са дететом обављају професионалци који су обучени у те сврхе;
  - г. иста лица ако је то могућно и у случају да је то погодна воде све разговоре са дететом;
  - д. број разговора је ограничен на најмању могућу меру, онолико колико је то неопходно у циљу кривичног поступка;
  - ђ. дете може бити у пратњи свог правног заступника или, где је то погодна, одраслог лица које само изабере, сем уколико је, када је реч о том лицу, донета образложена одлука о супротном.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би осигурала да сви разговори са жртвом или, где је то погодна, разговори са дететом – сведоком, могу бити снимљени као видео-запис и да ти видео-за-

писи разговора могу бити прихваћени као доказ у судском поступку, у складу са правилима унутрашњег права те стране.

- Када није сигурно колико је дете старо и има разлога да се верује да је жртва дете, мера установљена у ставовима 1. и 2. примењиваће се док дететов узраст не буде поуздано утврђен.

ЧЛАН 36

Кривични судски поступак

- Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере, уз дужно поштовање правила којима се уређује аутономија правосудних професија, како би обезбедила да буде на располагању обука о правима детета и сексуалном искоришћавању и сексуалном злостављању деце, у корист свих лица која учествују у поступку, а посебно судија, тужилаца и адвоката.
- Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би, у складу са правилима која су прописана њеним унутрашњим правом, обезбедила да:
  - судија може да нареди да се расправа одвија без присуства јавности;
  - жртва може да буде саслушана у судници а да притом не буде присутна, пре свега тако што ће се користити одговарајуће комуникационе технологије.

*** Глава VIII ***

БЕЛЕЖЕЊЕ И АРХИВИРАЊЕ ПОДАТАКА

ЧЛАН 37

Бележење и архивирање националних података о лицима осуђеним за сексуалне деликте

- Ради спречавања и гоњења кривичних дела установљених у складу са овом конвенцијом, свака страна предузеће све неопходне законодавне или остале мере за прикупљање и архивирање, сагласно релевантним одредбама о заштити личних података и другим одговарајућим правилима и јемствима прописаним унутрашњим правом, података који се односе на идентитет и на генетски профил (ДНК) лица која су осуђена за кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.
- Свака страна ће, у тренутку потписивања или приликом депоновања ратификационих инструмената, инструмената о прихватању, одобрењу или

приступању, доставити генералном секретару Савета Европе име и адресу једног националног органа који је задужен у смислу става 1.

3. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да информације које се помињу у ставу 1. могу бити пренете надлежном органу друге стране, у складу са условима успостављеним њеним унутрашњим правом и са релевантним међународним инструментима.

* Глава IX *

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

ЧЛАН 38

Општа начела и мере међународне сарадње

1. Стране ће међусобно сарађивати, у складу са одредбама ове конвенције, и кроз примену одговарајућих међународних и регионалних докумената, аранжмана договорених на основу једнообразног или реципрочног законодавства и унутрашњих правних прописа, у најширој могућој мери, ради следећег:
  - а. спречавања сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбе против њих;
  - б. заштите жртава и пружања помоћи жртвама;
  - в. истраге или поступака у вези са кривичним делима установљеним у складу са овом конвенцијом.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да жртве кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом на територији неке друге стране, а не на територији оне у којој су они настањени, може да поднесе представку надлежним органима државе у којој имају стални боравак.
3. Ако страна која узајамну правну помоћ у кривично-правним стварима или екстрадицији условљава постојањем уговора добије захтев за правну помоћ или екстрадицију (изручење) од стране са којом није закључила такав споразум, она може сматрати ову конвенцију правном основом за узајамну правну помоћ у кривично-правним стварима или изручење када је реч о кривичним делима установљеним у складу са овом конвенцијом.
4. Свака страна ће се старати да, где год је то примерено, интегрише превенцију сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбу против тих дела у оквиру програма за развој које пружа трећим земљама, за њихову добробит.

* Глава X *

МЕХАНИЗАМ НАДЗОРА

ЧЛАН 39

Комитет страна

1. Комитет страна биће састављен од представника страна Конвенције.
2. Састанке Комитета страна сазиваће генерални секретар Савета Европе. Први састанак биће одржан у периоду од годину дана по ступању на снагу ове конвенције пошто је буде ратификовала десета земља-потписница. Потом ће се Комитет састајати кад год најмање једна трећина страна или генерални секретар то затраже.
3. Комитет страна донеће сопствени пословник.

ЧЛАН 40

Остали представници

1. Парламентарна скупштина Савета Европе, комесар за људска права, Европски комитет за проблеме криминала (ЦДПЦ), као и други релевантни међувладини комитети Савета Европе именоване свако свог представника у Комитету страна.
2. Комитет министара може позвати остале органе Савета Европе да именују представника у Комитету страна после консултација са тим Комитетом.
3. Представници цивилног друштва, а посебно представници невладиних организација, могу бити примљени у статусу посматрача у Комитет страна, пошто се спроведе поступак установљен одговарајућим правилима Савета Европе.
4. Представници именовани сагласно ставовима 1. до 3. овог члана учествоваће на састанцима Комитета страна без права гласа.

ЧЛАН 41

Функције Комитета страна

1. Комитет страна надзираће спровођење ове конвенције. Пословником Комитета страна биће утврђен поступак за вредновање спровођења Конвенције.
2. Комитет страна омогућаваће прикупљање, анализу и размену информација, искустава и најбољих примера из праксе између држава, како би се побољшао њихов капацитет за спречавање сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбу против њих.

3. Комитет страна ће такође, тамо где је то примерено:
  - а. олакшати или побољшати делотворну примену и спровођење ове конвенције, укључујући ту идентификовање сваког проблема и последице сваке изјаве или стављања резерви на ову конвенцију;
  - б. изразити своје мишљење о сваком питању које се односи на примену ове конвенције и омогућити размену информација о значајном правном, политичком или технолошком развоју догађаја.
4. Комитет страна уживаће помоћ Секретаријата Савета Европе у спровођењу својих функција сагласно овом члану.
5. Европски комитет за проблеме криминала (ЦДПЦ) биће периодично информисан о активностима поменутих у ставовима 1, 2. и 3. овог члана.

* Глава XI *

ОДНОС ПРЕМА ДРУГИМ МЕЂУНАРОДНИМ ИНСТРУМЕНТИМА

ЧЛАН 42

*Однос према Конвенцији Уједињених нација о правима детета и њеном
Опционом протоколу о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој
порнографији*

Ова конвенција неће утицати на права и обавезе које проистичу из одредаба Конвенције Уједињених нација о правима детета и њеног опционог протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, већ је њена сврха да се појача заштита коју ти инструменти пружају, као и да се развију и допуне стандарди садржани у тој Конвенцији УН и њеном Опционом протоколу.

ЧЛАН 43

Однос према другим међународним инструментима

1. Ова конвенција неће утицати на права и обавезе који проистичу из других међународних инструмената чије су стране ове конвенције истовремено потписнице или чије ће потписнице постати, а који садрже одредбе о питањима која се уређују овом конвенцијом и који обезбеђују већу заштиту и помоћ деци-жртвама сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања.
2. Стране ове конвенције могу међусобно закључивати билатералне или мултилатералне споразуме о питањима која се уређују овом конвенцијом, како би допуниле или појачале њене одредбе или олакшале примену начела која су у њој отелотворена.

3. Стране које су истовремено и чланице Европске уније ће, у својим узајамним односима, примењивати правила Заједнице и Европске уније у оној мери у којој постоје правила Заједнице или Европске уније којима се уређује конкретна тема о којој је реч и која су примењива на конкретан случај, не доводећи тиме у питање предмет и сврху ове конвенције, нити њену целовиту примену са осталим странама.

* Глава XII *

АМАНДМАНИ НА КОНВЕНЦИЈУ

ЧЛАН 44

Амандмани

1. Сваки предлог за амандман на ову конвенцију који нека страна поднесе биће поднесен генералном секретару Савета Европе, а он ће га проследити осталим земљама-чланицама Савета Европе, свакој потписници, свакој страни, Европској заједници, свакој држави која је позвана да потпише ову конвенцију у складу са одредбама члана 45. став 1. као и свакој држави која је позвана да приступи овој конвенцији у складу са одредбама члана 46. став 1.
2. Сваки амандман који предложи нека страна биће достављен Европском комитету за проблеме криминала (ЦДПЦ) који ће Комитету министара доставити своје мишљење о том предложеном амандману.
3. Комитет министара ће размотрити предложени амандман и мишљење које му је доставио ЦДПЦ и, после консултација са странама ове конвенције које нису државе-чланице може усвојити амандман.
4. Текст сваког амандмана који усвоји Комитет министара у складу са ставом 3. овог члана биће прослеђен странама, ради њиховог прихватања.
5. Сваки амандман који буде усвојен у складу са ставом 3. овог члана ступиће на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од месец дана после датума на који су све стране обавестиле генералног секретара да су тај амандман прихватиле.

* Глава XIII *

ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

ЧЛАН 45

Потпис и ступање на снагу

1. Ова конвенција ће бити отворена за потпис свим чланицама Савета Европе, земљама које нису чланице а учествовале су у њеној изради, као и Европској заједници.
2. Ова конвенција подлеже ратификацији, прихватању или одобравању. Ратификациони инструменти, инструменти о прихватању или одобравању биће депоновани код генералног секретара Савета Европе.
3. Ова конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који наступи по истеку периода од три месеца после датума на који пет потписница, од чега најмање три морају бити чланице Савета Европе, изрази сагласност да се обавезе овом конвенцијом у складу са одредбама садржаним у претходном ставу.
4. У погледу сваке државе поменуте у ставу 1. или Европске заједнице, која доцније изрази пристанак да се обавезе овом конвенцијом, Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који започне по истеку периода од три месеца после дана депоновања ратификационих инструмената, или инструмената прихватања или одобравања.

ЧЛАН 46

Приступање Конвенцији

1. После ступања на снагу ове конвенције, Комитет министара Савета Европе може, после консултација са странама ове конвенције и пошто добије њихову једногласну подршку, да позове било коју земљу која није чланица Савета Европе и која није учествовала у изради ове конвенције да приступи Конвенцији на основу одлуке, коју донесе већина прописана чланом 20.д) Статута Савета Европе, или једногласним гласањем представника страна који су овлашћени да буду чланови Комитета министара.
2. У погледу сваке државе која јој приступа, Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који започне по истеку периода од три месеца после дана депоновања инструмената о приступању код генералног секретара Савета Европе.

ЧЛАН 47

Територијална примена

1. Свака држава или Европска заједница може, у тренутку потписивања или приликом депоновања ратификационих инструмената, инструмената о прихватању, одобравању или приступању, да прецизира територију или територије на које ће се примењивати ова конвенција.
2. Свака страна може у свако доба после тога, путем изјаве упућене генералном секретару Савета Европе да прошири примену ове конвенције на сваку другу територију прецизно наведену у тој изјави за чије је унутрашње односе она одговорна или у чије име је овлашћена да предузима одређене кораке. У погледу те територије, Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који почне по истеку периода од три месеца после дана када генерални секретар добије ту изјаву.
3. Свака изјава дата на основу једног од два претходна става може, у погледу било које територије прецизиране у тој изјави, да буде повучена путем нотификације упућене генералном секретару Савета Европе. Повлачење ступа на снагу првог дана месеца који наступи по истеку периода од три месеца после дана када генерални секретар Савета Европе добије ту нотификацију.

ЧЛАН 48

Резерве

Сем када је реч о резервама које су овде изричито наведене, ниједна друга одредба ове конвенције не подлеже изражавању резерви. Свака изражена резерва може бити у сваком тренутку повучена.

ЧЛАН 49

Отказивање

1. Свака страна може, у сваком тренутку, отказати ову конвенцију на основу обавештења које о томе достави генералном секретару Савета Европе.
2. Такво отказивање ступа на снагу првог дана месеца који започне по истеку периода од три месеца после дана када генерални секретар Савета Европе прими ту нотификацију.

ЧЛАН 50

Обавештавање

Генерални секретар Савета Европе обавестиће земље-чланице Савета Европе, сваку државу потписницу, сваку државу која је страна, Европску заједницу, сваку државу која је позвана да потпише ову конвенцију у складу са одредбама члана 45. и сваку државу која је позвана да приступи овој конвенцији у складу са одредбама члана 46. о следећем:

- а. сваком потпису;
- б. депоновању сваког ратификационог инструмента, инструмента о прихватању, одобравању или приступању;
- в. сваком датуму ступања на снагу ове конвенције у складу са чл. 45. и 46;
- г. сваком амандману који буде усвојен у складу са чланом 44. и датуму ступања на снагу тог амандмана;
- д. сваком отказивању учињеном сагласно одредбама члана 49;
- ђ. сваком другом акту, обавештењу или нотификацији у вези са овом конвенцијом;
- е. свакој резерви израженој сагласно члану 48.

У потврду чега су доле потписани, прописно овлашћени у ту сврху, потписали ову конвенцију.

Сачињено на Лансароту, 27. октобра 2007. године, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако меродавна, у једном примерку који се депонује у архиви Савета Европе. Генерални секретар Савета Европе доставиће оверене преписе свакој земљи-чланици Савета Европе, свим земљама које нису чланице а учествовале су у изради ове конвенције, Европској заједници и свакој држави која је позвана да приступи овој конвенцији.“

ЧЛАН 3

О извршавању одредаба овог закона стара се министарство надлежно за рад и социјалну политику и министарство надлежно за послове правосуђа.

ЧЛАН 4

Овај закон ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Међународни уговори“.

II

*Мишљења, препоруке
и иницијативе
Заштитника грађана,
у области заштите
деце од сексуалног
искоришћавања
и сексуалног
злостављања*

Заштита од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања детета

1.1. Увод

Сексуално злостављање детета је једно од најтежих и најтрауматичнијих искустава деце које по правилу оставља трајне негативне последице по развој детета и обележава каснији животни пут и изборе. Подаци показују да се у 70% случајева сексуално злостављање деце догађа у породици. За разлику од осталих облика насиља, злостављања и занемаривања детета у породици, сексуално злостављање најчешће остаје дуго сакривено, нарочито када се догађа у раном узрасту. Сексуално злостављана деца, поред тога што су овај облик насиља трпела током више година, изложена су манипулацијама блиске особе – злостављача, због којих своје искуство нису могла да изнесу и потраже заштиту и помоћ. Деца жртве која су се обратила (најчешће блиским особама у породици) за помоћ, често су суочена са неповерењем и негирањем, критицизмом и упозоравањем да о томе не говоре. Мали број случајева који су дошли пред надлежне органе, свој исход су добили у дуготрајним судским и другим (стручним) поступцима током којих нису добијала ни приближно адекватну заштиту, већ су напротив била изложена додатним траумама понављаног изношења трауматичног искуства, без одговарајуће припреме и подршке. Није реткост да се овај мучан пут детета жртве сексуалног злостављања у породици завршавао изостанком санкција или благим санкцијама према злостављачу, а скоро по правилу изостанком одговарајућих услуга рехабилитације у циљу отклањања и/или умањења последице трпљене трауме.

Постојећи систем заштите детета од сексуалног злостављања у Републици Србији не располаже ефикасним механизмима превенције сексуалног злостављања и заштите детета у случају сексуалног злостављања без обзира где се оно догађа. Сексуално злостављање не пријављује се увек када постоји „разумна

сумња¹ да је дете изложено сексуалном злостављању, због раширеног (погрешног) става и уверења да само материјални трагови и докази могу потврдити сексуално злостављање. Из истих разлога, дешава се да поднете пријаве буду игнорисане, одбачене и непроцесуиране и поред постојања „разумне сумње“ професионалаца о постојању злостављања. Стручна лица која поступају у заштити деце и лица која раде са децом често немају довољна знања о сексуалном насиљу над децом, његовој распрострањености, специфичностима положаја детета жртве, препознавању сексуалног насиља и манифестација сексуалног злостављања и мерама заштите. Њихово поступање понекад је оптерећено предрасудама и стереотипима у односу на оно што деца говоре, а посебно у случајевима сексуалног злостављања и искоришћавања деце из маргинализованих група, када су нарочито изражене предрасуде о „традицији“, „култури“, „навикама“ и „обрасцима понашања“ – што изузетно негативно утиче на правилност процена и квалитет услуга и мера које се ради заштите детета предузимају. Коначни исход је (некада и дуготрајно) игнорисање патње детета, занемаривање стручних мишљења која указују на сексуално злостављање, одсуство мера заштите и мера усмерених ка опоравку детета, па и одржавање сексуалног насиља над дететом, чиме надлежни органи, уместо пружаоца заштите, постају институционални злостављачи детета.

---

1 чл. 12. Конвенције СЕ о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

1.2. Препорука центру за социјални рад о положају малог детета – жртве сексуалног злостављања и искоришћавања у породици

Свако, а нарочито мало дете не(радо) говори о искуствима сексуалне злоупотребе, посебно ако их доживљава у породици и/или од познатих и блиских особа које, држећи дете у зависном и амбивалентном положају, могу разним техникама манипулације утицати на дететове исказе и изјаве, као и на дететово разумевање и однос према томе шта му се дешава. Стога је кључна улога надлежних органа, установа, тужилаштва и суда да, у сваком случају сумње на овај тежак облик злостављања и искоришћавања детета, неодложно, доследно и у тесној међусобној сарадњи, предузимају своја овлашћења и стручне методе ради испитивања и процењивања дететових искуства и њихових утицаја на дететов развој, ради безбедности детета, а потом и ради избора и спровођења одговарајућих заштитних и рехабилитационих мера. Неопходност и хитност примене ових мера налаже податак да је у 70–85% случајева сексуални злостављач детета била особа коју дете познаје и којој верује; а због чега је проценат откривања сексуалног злостављања у детињству јако мали.

На основу члана 138. став 1. Устава Републике Србије („Сл. Гласник РС“ бр. 98/06) и члана 31. став 2. Закона о Заштитнику грађана („Сл. Гласник РС“ бр. 79/05 и 54/07), у поступку контроле законитости и правилности рада Центра за социјални рад А, поводом притужби због повреде права деце Л. и Т. Б. из Б., Заштитник грађана

УТВРЂУЈЕ

Центар за социјални рад А. начинио је пропусте у раду на штету права детета, јер је током више од пет година рада на случају пропуштао да, по пријему пријава и информација да су деца Л. и Т. Б. жртве различитих облика насиља, злостављања, злоупотреба и занемаривања, предузима све мере у складу са законом, стандардима стручног рада и Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања, ради благовременог, ефикасног, континуираног и целовитог:

- прикупљања релевантних података
- процењивања искустава, стања и потреба деце,
- пружања заштите деци.

На основу Уставом и законом прописаних овлашћења, Заштитник грађана упућује Центру за социјални рад А. следеће

ПРЕПОРУКЕ

* I *

Потребно је да Центар за социјални рад А.:

- без одлагања изврши стручну анализу рада на заштити деце Л. и Т. Б., ради утврђивања кључних разлога који су довели до пропуста у раду органа старатељства, руководећи се одредбама закона, потврђених међународних уговора, Општим и посебним протоколима о заштити деце од злостављања и занемаривања, Општим и посебним протоколима о поступању у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, усвојеним стандардима рада и ставовима Заштитника грађана изреченим у овом акту;
- достави извршену стручну анализу Министарству рада, запошљавања и социјалне политике, Републичком заводу за социјалну заштиту и Заштитнику грађана.

* II *

Потребно је да Центар за социјални рад Б. и Центар за социјални рад А. изврше процену садашњег стања и потреба деце Л. и Т. Б., евентуалних ризика по њихов правилан развој због начина на који родитељи врше родитељско право и одржавају личне односе са децом и, у складу са проценом, определе даље активности.

* III *

Потребно је да Центар за социјални рад А. обезбеди да се, у раду на постојећим и будућим случајевима, мере заштите детета од насиља, злостављања, експлоатисања и занемаривања из надлежности органа старатељства пружају правовремено, ефикасно, континуирано и уз укључивање, консултацију и пуну сарадњу са другим службама, установама, органима и организацијама.

* IV *

Потребно је да Центар за социјални рад А., као аутономан орган, обезбеди пружање превентивних и интервентних мера из надлежности органа старатељства у циљу помоћи, подршке и заштите детета од свих облика насиља, злостављања,

експлоатисања и занемаривања који могу да угрозе правилан развој и најбоља интереса детета – независно од тога да ли се у њима стичу елементи кажњивих дела, да ли их је други орган претходно тако утврдио/квалификовао и од постојања, тока и исхода судских поступака.

* V *

Потребно је да Центар за социјални рад А. предузме мере како би се, у актуелним и будућим случајевима заштите деце од злостављања и занемаривања, обезбедило пуно поштовање и примена стандарда стручног рада, као и потврђених међународних уговора, закона, подзаконских прописа, Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима.

* VI *

Потребно је да Центар за социјални рад А. обезбеди да се у раду на постојећим и будућим случајевима поводом сумњи или сазнања о насиљу у породици и/или партнерском насиљу, преузму све мере предвиђене за случај породичног насиља и пружа правовремена и целовита помоћ и заштита свим жртвама насиља, посебно имајући у виду да су деца која су присутна породичном насиљу увек и без изузетка његове жртве.

Центар за социјални рад А. Обавестиће Заштитника грађана о поступању по препорукама I – II у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

Центар за социјални рад А. обавестиће Заштитника грађана о мерама које је предузео ради поступања по препоруци под бројем III, IV, V и VI у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

РАЗЛОЗИ

Заштитник грађана примио је притужбе на рад Центра за социјални рад А (у даљем тексту: ЦСР А.) у поступку заштите деце Л. и Т. Б. од злостављања и занемаривања. У притужбама је наведено да орган старатељства није предузео одговарајуће мере након сумње/сазнања о сексуалном насиљу над децом и физичком и емоционалном злостављању деце.

Заштитник грађана спровео је поступак контроле законитости и правилности рада ЦСР А., па је на основу навода притужби, више изјашњења ЦСР А. и

извештаја Министарства рада, запошљавања и социјалне политике и документације достављене уз притужбе, утврдио следеће чињенично стање:

Поступање ЦСР А. на заштити деце Л. и Т. Б. започето је 2008. године, најпре по пријави оца деце 2008. године да је мајка децу физички злостављала, а потом по пријави мајке деце 2008. године да сумња да је старија кћерка била изложена сексуалном злостављању од стране деде по оцу и оца, у чијем је домаћинству у месту Б. у том тренутку и живела. У том периоду започет је и судски поступак ради развода брака родитеља и поверавања деце једном од родитеља на самостално вршење родитељског права. С обзиром да је отац након прекида брачне заједнице одвео са собом старију девојчицу, Центар за социјални рад из Б. (у даљем тексту: ЦСР Б.) је доставио своје мишљење у којем је евидентирано да отац „има склоност да приказује Н. као лошу мајку“, али „нису уочене контраиндикације за самостално вршење родитељског права“ и „није у интересу мал. детета да... прелази код мајке“². У односу на пријаву злостављања деце од стране мајке, ЦСР А. је проценио да је ризик низак, а у односу на пријављену сумњу на сексуално злостављање орган старатељства је проценио да је у интересу деце да се – до окончања парничног поступка – решењем о привременој мери повере мајци, а да се лични односи деце и оца одржавају једном месечно³. Уважавајући мишљење ЦСР А, суд је, у априлу 2008. године донео решење о одређивању привремене мере.

Инцест траума центар је доставио органу старатељства свој налаз, сачињен након три сеансе поводом мајчиних пријава сексуалног злостављања од стране деде⁴. ЦСР А. је⁵ упутио старије дете на преглед у Институт – тиму Института за заштиту од злостављања („ЗОЗ тим“). Након девет дијагностичко – терапијских сусрета детета са стручњаком Института, сачињен је стручни извештај у коме се закључује да се „не може са сигурношћу искључити могућност неадекватних и ... поступака“ деде и оца. „... испољен на том узрасту“, што је код детета констатовало стручњак Института, „може имати порекло не само у поремећеној породичној динамици, већ и у трпљењу сексуалне злоупотребе“.

Извештај Института достављен је ЦСР А⁶.

Половином септембра 2008. године, поступајући по мерама које је – након надзора над стручним радом у коме је уочено низ озбиљних пропуста у раду органа старатељства – наложило Министарство рада, запошљавања и социјалне

2 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

3 тимски закључак достављен суду .

4 из списка предмета.

5 из списка предмета

6 из списка предмета

политике⁷, орган старатељства поднео је „предлог за покретање кривичног поступка“ против оца и деде због „озбиљне“ сумње на сексуалну злоупотребу детета општинском јавном тужилаштву (даље у тексту: ОЈТ)⁸. Реализујући наложене мере, по први пут су одржани заједнички састанци и консултације два центра за социјални рад – из места А. и места Б. Министарство је констатовало и неизвршавање обавеза органа старатељства да „одмах по сазнању о постојању ризика да су мал. деца евентуално сексуално злостављана или је могло доћи до сексуалне злоупотребе детета треба предузети ... радње којима би се обезбедила безбедност детета“ и спречио даљи „утицај одраслих деци блиских лица на исказивање мишљења или понављање радњи које су се евентуално могле окарактерисати као сексуална злоупотреба детета“⁹.

Због непоступања по свим мерама које је наложило Министарство рада, запошљавања и социјалне политике је поново наложило мере усмерене на заштиту деце, укључујући и поступак у вези са пријавом насиља у породици¹⁰. Тек након другог налога другостепеног органа, ЦСР А. је предузео наведене мере и доставио мишљење суду да се виђење са децом одвија у контролисаним условима. Суд је у децембру исте године донео пресуду¹¹ и породично-правни статус деце уредио у складу са мишљењем органа старатељства. Отац је тада, поступајући по судском налогу, старије дете предао мајци.

Даљи рад ЦСР А. био је усмерен у највећем делу на проблеме приликом одржавања личних односа деце и оца и корекције родитељског понашања у вези са овим сусретима, који су се следећих годину дана одвијали у контролисаним условима у просторијама ЦСР А. У том периоду, надлежни суд донео је и пресуду којом су изречене мере заштите мајке деце од насиља њеног бившег супруга¹², које је извршио пред децом крајем 2007. године, када је брачна заједница фактички прекинута, а отац одвео старије дете у место Б.

ЦСР А. није благовремено предузео ниједну меру ради заштите, иако је имао више пријава сексуалног злостављања деце. Напротив, орган старатељства је предложио начин одржавања односа деце са родитељем на начин који претпоставља боравак деце у домаћинству родитеља и сродника који су пријављени да децу сексуално злоупотребљавају. Старије дете је напустило

7 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

8 акт ЦСР А.

9 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

10 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

11 пресуда Општинског суда

12 пресуда Општинског суда

потенцијално високо угрожавајућу породичну средину тек на основу решења суда о одређивању привремене мере и предаји детета у поступку развода брака, али је наставило да одржава односе са родитељем и сродником за које је постојала сумња да сексуално злостављају децу. Пријава органа старатељства јавном тужилаштву уследила је више од седам месеци од дана када је примио прве информације о сексуалном злостављању деце и то тек када је подношење пријаве наложено од стране надзорног органа. Тек након другог налога другостепеног органа, ЦСР А. је доставио мишљење и предлог суду да се виђење са децом одвија у контролисаним условима.

Сазнања органа старатељства о излагању деце породичном насиљу над мајком, нису препозната као основ за предузимање мера заштите деце од насиља. Напротив, ова чињеница ни тада, а ни надаље није фигурирала као значајна приликом процена стања, потреба и најбољих интереса деце и одређивања мера њихове заштите, као ни приликом процене родитељских капацитета.

Јавно тужилаштво одбацило је, годину дана након подношења, кривичну пријаву ЦСР А, налазећи да „не постоји основана сумња да су осумњичени деда и отац деце извршили кривично дело родоскрвњења, нити друго кривично дело за које се гони по службеној дужности“¹³ и упутило је мајку деце да може да преузме гоњење, што је она и учинила, подношењем оптужног предлога против деде и оца деце, због кривичног дела недозвољене полне радње. Кривични поступак вођен је пред основним судом у месту А.

У току овог једногодишњег периода током којег је трајао поступак пред ОЈТ и пред ЦСР А., орган старатељства није предузео ниједну активност, самостално и у сарадњи са другим стручним установама, у циљу испитивања искустава деце у вези са сумњом на сексуално злостављање (коју је сам орган, подносећи кривичну пријаву, оценио као озбиљну), ради процене штетности утицаја ових искустава на развој деце и избора заштитних, безбедносних и рехабилитационих мера. ЦСР А. није испунио своју обавезу да, сагласно Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања, настави даљу сарадњу и консултације са здравственом установом којој су обратили за специјалистичка испитивања сумње на сексуално злостављање.

Након пријема обавештења да је јавни тужилац одбацио кривичну пријаву, а да је кривични поступак покренут по оптужном предлогу оштећених као тужилаца, органи старатељства у месту А. и месту Б. оценили су да „одбацивањем кривичне пријаве против оца и деде деце, не постоје друге контраиндикације за

13 акт ОЈТ

остваривање виђења деце и оца у природнијим условима“, као и да „није процењено да постоје ризици за боравак деце у породици оца“, а ЦСР А. је дао стручно мишљење да су се „стекли услови да се измени пресуда у делу регулисања виђења мал. деце са оцем“¹⁴, тако што ће се лични односи оца и деце одржавати у очевом домаћинству.

Оцена Центра да због тужилачког одбацивања кривичне пријаве више „не постоје“ ризици и да су „отклоњене сумње“ на сексуално злостављање, указује на нестручност овог органа старатељства, јер је био у току и није окончан кривични поступак по предлогу мајке као законског заступника оштећених. Са друге стране, не стоји знак једнакости између питања да ли је дете било изложено неком облику сексуалног злостављања и злоупотребе и питања да ли је дете било жртва кривичног дела против полне слободе.

Прихватајући стручно мишљење ЦСР А, суд је, новим решењем о одређивању привремене мере¹⁵, крајем ... 2009. год. на описан начин уредио личне односе деце и оца. Кривични поступак против оца и деде деце за кривично дело недозвољене полне радње обустављен је 2010. године, због тога што главном претресу нису приступили законски заступник и пуномоћници оштећених као тужилаца¹⁶.

ЦСР А. је пропустио прилику да током редукованих контаката детета са оцем и суспендованих контаката детета са дедом, у периоду од скоро једне године, кроз укључивање и консултацију различитих институција, органа и организација, изврши детаљнија испитивања са дететом и спроведе усмерену процену ради потпуног искључивања сумње на сексуално злостављање детета, те да о утврђеном обавести ОЈТ. Уместо да независно од поступка тужилаштва, предузима мере из својих надлежности прописаних за случај сумње на сексуално злостављање детета и да, потом, о својим мерама и сазнањима обавештава ОЈТ, ЦСР А. је чекао одлуку тужилаштва, која је потом послужила као одлучујућа чињеница и определила је орган старатељства да неосновано и прерано одлучи о повратку детета код чланова породице осумњичених за злостављање.

Не само поступање тужилаштва приликом одлучивања да одбаци кривичну пријаву, већ и почетно пропуштање Центра да спроведе благовремену, адекватну и пуну процену поводом пријава сексуалних злостављања деце; неизвршавање обавеза Центра да успоставља сарадњу и консултације са свим установама, органима и организацијама у циљу потпуног испитивања дететових

14 извештај ЦСР А. упућен суду

15 решење општинског суда

16 решење основног суда

искустава и отклањања сумње на сексуалне злоупотребе и угрожавања; и коначно, пасиван однос органа старатељства у предкривичном и кривичном поступку; разлози су што је у потпуности изостало испитивање и утврђивање (не) постојања сексуалног злостављања или злоупотребе деце у конкретном случају.

У надзору над стручним радом 2009. год. Министарство је наложило органу старатељства да спроведе стручну процену поводом пријава оца да дете трпи друге облике насиља (пре свега, физичко) од мајке, као и да „још једном изврши усмерене процене ризика по безбедност деце у односу на оба родитеља“¹⁷. У достављеном стручном мишљењу суду, орган старатељства је констатовоао да „није дошао до података који би указивали на злостављање деце, нити неадекватно старање и бригу од стране мајке“¹⁸. Након давања стручног мишљења и саветовања родитељима „одлазак у Саветовалиште“, орган старатељства оценио је да „даље услуге нису потребне“ па је случај затворило 2010. год.¹⁹

Оцена органа старатељства о најбољим интересима деце и мишљење о поверавању деце и одржавању личних односа са родитељем са којим не живе нису засновани на адекватној и пуна процени ризика од изложености свим облицима физичког и емоционалног насиља и злостављања над децом, о којима је имао сазнања.

У даљем раду са породицом, који је уследио врло брзо после затварања случаја по новим родитељским пријавама о изложености деце емоционалном и физичком злостављању и угрожености њихових развојних интереса, поступао је нови стручни тим²⁰. У поновљеном надзору над стручним радом, Министарство је упозорило орган старатељства на околност „продужене (сада већ трогодишње) изложености деце сукобима својих родитеља“. Министарство је наложило ЦСР А. да „обрати пажњу на угроженост и безбедност деце, с обзиром на конфликтни садржај односа њихових родитеља“ и примени мере породичноправне заштите (корективни надзор над вршењем родитељског права и мере покретања судских поступака ради ограничавања или лишавања родитељског права)²¹. Поводом пријава оца на мајчино физичко насиље над старијом девојчицом, затражено је мишљење стручњака Института, који су 2010. год. известили ЦСР А. да дете „одраста у окружењу у коме је присутна неадекватна родитељска сарадња, што може бити фактор ризика за њен даљи психосоцијални развој“ и предложили „обе-

17 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

18 извештај ЦСР А. упућен суду

19 из списка предмета Процена деца и млади

20 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

21 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

збеђивање едукативно-саветодавне подршке родитељима²². ОЈТ је 2010. године подигло је оптужницу против мајке деце, због кривичног дела насиље у породици извршено према детету Л.Б.²³ Овај кривични поступак је правноснажно окончан пресудом којом је мајка деце ослобођена оптужбе²⁴.

Након пријема извештаја Института из 2011. године²⁵, о сазнањима у вези сумње на злостављање и занемаривање детета и оцени да „уз раније уочену неадекватну родитељску сарадњу актуелно постоји и сумња на физичко злостављање од стране мајке...те је неопходно предузети мере заштите...“, ЦСР А. је приступио новој процени стања, потреба и ризика, током кога је прибавило мишљење деце и податке из других извора, те проценило да „постоји основана сумња да мајка користи физичку силу у дисциплиновању Л...умерен ризик у породици мајке...“ као и да је „највећи ризик за дете одсуство базичне комуникације међу родитељима уз високо конфликтне односе...и због инструментализације од стране родитеља...“. Родитељи су наставили са међусобним оптужбама о инструментализацији деце, а отац је учестало одводио дете код различитих институција ради пријављивања насиља над дететом од стране мајке. Орган старатељства проценио је да „мера и услуга корективног надзора у вршењу родитељског права задовољава потребе детета и представља одговарајућу заштиту права и интереса детета“²⁶.

У новом надзору над стручним радом, Министарство констатује да се „(поново) актуелизује потреба преиспитивања организације заштите деце и примене мера породичноправне заштите“²⁷. Органу старатељства наложено је да „доследно примени Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања и недвосмислено утврди да ли су ...деца изложена физичкој, односно менталној злоупотреби и занемаривању“, изврши процену ризика, стања и потреба деце у обе породице, укључи у рад све институције које се баве децом, по процени изврши мере неодложне интервенције и спроведе мере породичноправне заштите деце.

ЦСР А. је у поступку за измену одлуке о вршењу родитељског права обавестио надлежни суд 2011. год. да „у складу са препоруком надлежног министарства и Института разматра могућност изрицања корективног надзора о вршењу родитељског права за оба родитеља“²⁸. Поступајући по налозима надзорног ор-

22 акти Института

23 оптужни акт основног јавног тужилаштва

24 потврда основног суда у и податак из судске евиденције објављене на интернет страници <http://tpson.portal.sud.rs/>

25 из списка предмета

26 из списка предмета Процена деца и млади

27 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

28 акт ЦСР А.

гана, ЦСР А. је 2011. године одржао конференцију случаја, због сумњи на физичко злостављање детета Л. од стране мајке и очевих пријава сазнања да се девојчица самоповређује. На конференцији су учествовали представници Центра за социјални рад Б., школе коју дете похађа и Института. Закључак конференције био је да је у интересу детета „да се одржи позитиван континуитет у средини где живи“, да „постоји умерени ризик у породици мајке и да је индикуван даљи рад у заштити детета“, као и да „оба родитеља не препознају и не прихватају приврженост деце другом родитељу и нису у стању да препознају неповољан ефекат њихових међусобних неразрешених конфликтних односа на децу“²⁹. Орган старатељства је 2011. године донео планове услуга за децу и породицу, као и решење о одређивању корективног надзора над вршењем родитељског права³⁰ којим је родитељима одређен низ обавеза. О изреченој мери корективног надзора орган старатељства обавестио је суд, достављајући истовремено и закључак и мишљење да нема потребе за изменом судске одлуке о вршењу родитељског права³¹.

Ни један орган старатељства (у месту А. и месту Б.) није поступио по мерама које је Министарство наложило још 2008. год. и поновило 2010. године и које се односе на планирање и/или предузимање мера породичноправне заштите деце (корективни надзор над вршењем родитељског права, стављање деце под старатељство органа старатељства, покретање судских поступака за потпуно/делимично лишење родитељског права)³². Дотадашње поступање органа старатељства било је усмерено на информисање других органа и очекивања њихових одлука поводом сумњи на сексуално и физичко насиље, док је процена емоционалног трпљења, злостављања и злоупотребе – потпуно изостала. Први пут је једну од наведених мера породичноправне заштите деце донео нови стручни тим ЦСР А. тек крајем 2011. године, увођењем корективног надзора над вршењем родитељског права.

Убрзо након доношења решења о мери корективног надзора, по захтеву оца детета за изузеће стручних радника, ЦСР А. поново је извршило замену свих чланова стручног тима³³. Министарство је 2012. год. поништило решење о одређивању корективног надзора од год. и предмет вратило органу старатељства на поновни поступак³⁴.

29 из списка предмета

30 решење ЦСР А.

31 стручно мишљење ЦСР А. упућено суду

32 акт Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

33 закључак ЦСР А.

34 решење Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

Трећи стручни тим органа старатељства закључио је да „није потврђена сумња на физичко насиље мајке“ нити да постоји потреба за интервенцијом органа старатељства и о томе известио 2012. год. надлежни суд, дајући истовремено закључак и мишљење да „нема оправданих разлога да се донесе привремена мера о измени судске одлуке о вршењу родитељског права над децом“ – што је тужбом затражио отац. У односу на старије дете, орган старатељства оценио је да она реагује „усиљеним драматизацијама, па оставља утисак неаутентичности и у служби је лојалности очевим очекивањима“. Иако је стручни тим дао своје мишљење и ставио у изглед „интензивнији надзор кроз реализацију мере корективног надзора над вршењем родитељског права“, суду је предложио да размотри потребу вештачења родитеља и деце ради доношења коначне судске одлуке, јер је „орган старатељства исцрпео све могућности из своје надлежности“³⁵.

Иако је током више година радио на случају заштите ове деце угрожене начином на који њихови родитељи врше родитељско право, ЦСР А. је меру корективног надзора, која органу старатељства стоји на располагању ради исправљања родитеља у родитељству, први пут донео тек после три године. Током свих 5 година рада на случају, орган старатељства добијао је бројне пријаве о различитим облицима злостављања деце, али је доследно пропуштао да започне са функционалним испитивањем (не)постојања насиља и да – кроз праћење понашања родитеља према обавезама из решења о одређивању корективног надзора – коригује родитељско понашање. Коначно, тражећи да суд, и поред мишљења ЦСР А., додатно одреди и вештачење родитеља из разлога што је орган старатељства „исцрпео своје надлежности“, иако је суштински тек после 4 године почео да примењује своје надлежности у случају ове породице – ЦСР А. је заправо тражио начин за своје „повлачење“ из овог случаја.

Након спроведеног вештачења, комисија вештака Клинике за психијатрију је 2012. године дала налаз да код оба детета „изостају конфабулаторне тенденције, али је присутна рестриктивност у давању релевантних података у присуству мајке“, а да је старија девојчица „способна да изнесе властито мишљење без притисака споља“. Мишљење комисије је да „на страни оца... постоји значајна предност у вези са подобношћу за родитељство“³⁶. На изричито питање суда, комисија вештака се изјаснила да „није нашла потврде током испитивања за тврдњу да је Л. преувеличавала догађаје везане за међусобни однос са мајком“³⁷. Након

35 стручно мишљење ЦСР А. упућено суду

36 из списка предмета

37 из списка предмета

овог вештачења, трећи стручни тим органа старатељства је изменио свој стручни став, те је 2012. године суду достављено ново мишљење ЦСР А. са предлогом да се одлука о поверавању деце измени тако што ће се деца поверити оцу на вршење родитељског права³⁸. Овог пута стручни тим органа старатељства је известио суд о својој процени је да је ризик по децу „увешан“, као и да су деца јасно „вербализовала жеље да живе са оцем“, те да је нов предлог ЦСР А. да се одлука о поверавању деце измени тако што ће се деца поверити оцу на вршење родитељског права³⁹.

Уважавајући налаз и мишљење комисије вештака и мишљење ЦСР А, суд је донео пресуду⁴⁰ крајем 2012. године, којом је децу поверио оцу, уређујући начин одржавања личних односа деце са мајком. С обзиром да – услед подношења жалбе – пресуда није постала правноснажна, деца су остала да живе код мајке. Отац је 2013. године поново поднео пријаву да је старије дете жртва физичког насиља мајке, а иста информација је добијена и од школе. Због неусаглашених ставова у стручном тиму у вези са потребом и избором мера заштите деце, затражена је стручна помоћ Министарства. Закључак Министарства био је „да су се у раду на конкретном случају, досада променила три тима стручњака“, а током петогодишњег стручног и судског поступка деца су била изложена „константном ризику по несметан раст и развој, који је варирао у интензитету, али је непрекидно био присутан“, а „емоционални аспект је остао недовољно утврђен и поред многих процена кроз које су прошла деца“⁴¹, те је изостала и одговарајућа заштита деце.

Уз оцену да мера корективног надзора „није успела“, Министарство је органу старатељства сугерисало да размотри потребу да се непосредно обрати надлежном суду предлогом „за доношење привремене мере у циљу поверавања деце родитељу коме су одлуком првостепеног суда деца већ поверена (неправноснажно)... или може предложити да се родитељу који доминантно нарушава право детета... привремено ограничи/забрани одржавање личних односа са децом“⁴². ЦСР А. је 2013. године суду поднео предлог да донесе решење о одређивању привремене мере којом би се деца поверила оцу на самостално вршење родитељског права до правноснажног окончања парничног поступка, а одржавање личних односа деце и мајке у том периоду уредило по моделу контролисаног виђања у просторијама ЦСР Б. Основ предлога била је процена органа старатељства да је ризик од насиља над децом висок, као и чињеница да деца континуирано изражавају жељу да живе у очевом

38 стручно мишљење ЦСР А. упућено суду

39 стручно мишљење ЦСР А. упућено суду

40 пресуда суда

41 Извештај Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

42 из списка предмета

домаћинству⁴³. Апелациони суд је 2013. год. одбио жалбу и потврдио првостепену пресуду којом су деца поверена на самостално вршење родитељског права оцу, који је децу преузео и она од тада живе у месту Б. у очевом породичном домаћинству⁴⁴.

Током пет година вођења различитих судских поступака – за развод брака, поверавање деце једном од родитеља, измену одлуке о поверавању и више кривичних поступака – ЦСР А. је достављао своја стручна мишљења која су ишла од констатације да „није потврђена сумња“⁴⁵ преко оцене да постоји „озбиљна сумња“, потом „умерен ризик“ и коначно „високи ризик“ од злостављања и занемаривања деце. Своја стручна мишљења, међутим, није заснивао на потпуној и адекватној процени стања и потреба деце и родитељских компетенција, а потпуно је изостала процена емоционалног трпљења деце услед дуготрајног родитељског конфликта, пропуста у вршењу родитељског права и „хроничног емоционалног притиска“⁴⁶ на децу.

* * *

Приликом утврђивања пропуста ЦСР А. и упућивања препорука овој установи, Заштитник грађана руководио се одредбама Закона о социјалној заштити⁴⁷, Породичног закона⁴⁸, Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад⁴⁹ и за све органе обавезујућим Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања⁵⁰, а посебно Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања („Ланзарот“ конвенција)⁵¹ коју је ратификовала Република Србија.

Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања поставио је обавезујуће стандарде рада надлежних органа у заштити деце од сваког облика насиља, злостављања и занемаривања. Он је дефинисао злостављање и занемаривање и њихове појавне облике⁵² и прописао процедуре/кораке који се предузи-

43 стручно мишљење ЦСР А. упућено суду

44 из списка предмета

45 извештај који је суду доставио ЦСР А.

46 извештај Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

47 „Сл. гласник РС“ бр. 24/11

48 „Сл. гласник РС“ бр. 18/05, 72/11

49 „Сл. гласник РС“ бр. 59/08, 37/10, 39/11 – др. пропис, 1/12 – др. пропис

50 Општи протокол усвојила је Влада Републике Србије 2005. године

51 Конвенција је ратификована 29.07.2010. године

52 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава III „Дефиниције злостављања и занемаривања деце“

мају у случају сумње или сазнања о злостављању или занемаривању детета, при чему координативну улогу има центар за социјални рад⁵³. Овом се органу подносе пријаве сумње на злостављање или занемаривање детета и то су дужни да учине сви државни органи, установе и организације, као и појединци (грађани, стручњаци који раде са децом)⁵⁴. По пријему пријаве, орган старатељства има обавезу да изврши почетну процену потреба и стања детета и евентуалних ризика у којима се дете налази, те да – на основу процена – планира и спроводи мере заштите⁵⁵.

Орган старатељства активно је легитимисан да пред надлежним судовима покреће и води поступке ради заштите детета од насиља⁵⁶, активно учествује у поступцима у којима се одлучује о вршењу родитељског права, као и да самостално предузима мере и пружа услуге усмерене на заштити детета⁵⁷ и корекцији родитељства⁵⁸. Поступци у вези за заштитом од насиља и заштите права детета су нарочито хитни⁵⁹.

Закон о социјалној заштити и Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад обавезују центре за социјални рад да услуге пружају у складу са начелом благовремености, целовитости, целисходности и најбољих интереса корисника⁶⁰, као и да појачану пажњу овог органа захтевају случајеви када постоји сумња на насиље, злостављање и занемаривање детета, посебно када је реч о физичком, емоционално, сексуалном злостављању и занемаривању деце⁶¹.

Заштита деце од злостављања и занемаривања је процес у коме учествују сви органи, у оквирима својих надлежности али повезано, целовито и усаглашено. Орган старатељства, у складу са својим стручним компетенцијама и ресурсима, има координативну улогу, те је на њему и овлашћење и одговорност да већ при првим сазнањима о могућем насиљу над дететом предузме све што му је на располагању како би укључио и консултовао друге органе, организа-

- 53 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава IV „Процес заштите детета“
- 54 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава IV „Процес заштите детета“, тачка 2. „Пријављивање сумње на злостављање/занемаривање детета“
- 55 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава IV „Процес заштите детета“, тачка 3. „Процена ризика, стања и потреба детета и породице“
- 56 чл. 284 Породичног закона
- 57 чл. 40 Закона о социјалној заштити
- 58 чл. 80. Породичног закона
- 59 чл. 285. и 269. Породичног закона
- 60 Чл. 24. – 33. Закона о социјалној заштити
- 61 Чл. 46. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад

ције и установе у циљу постизања циљаних ефеката заштите детета.

„Ланзарот“ конвенција је законом о потврђивању постала део националног правног система, а на основу ње су наступиле обавезе за органе Републике Србије и све запослене у њима да своје поступање, мере које предузимају и изборе које у свом раду праве, буду у складу и са правилима и стандардима које је поставио овај међународни документ.

Дете не(радо) говори о искуствима сексуалне злоупотребе, нарочито ако их доживљава у породици и/или од познатих и блиских особа, те је стога кључна улога органа старатељства да у сваком случају сумње на овај тежак облик насиља над дететом у тесној сарадњи са одговарајућим органима, установама и организацијама, неодложно и доследно предузима своја овлашћења и стручне методе ради процењивања дететових искуства и њихових утицаја на дететов развој, а потом и за опредељивање заштитних и рехабилитационих мера. Неодложност и хитност примене ових мера налаже чињеница да је у 70 – 85% случајева сексуални злостављач детета била особа коју дете познаје и којој верује⁶², а која држећи дете у зависном и амбивалентном односу, може разним техникама манипулације утицати на дететове исказе и изјаве, због чега је проценат откривања сексуалног злостављања у детињству јако мали.

Избор мера заштите детета жртве сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања мора одговорати посебним захтевима нарочито осетљивог положаја детета и бити заснован на целовито и у потпуности спроведеним проценама о дететовом искуству. Ове мере треба да обезбеде не само тренутни прекид злостављања/искоришћавања и у највећој могућој мери помоћ и безбедност детету и особи која се о детету брине у савладавању кризне ситуације, већ и спречавање понављања трауматичног искуства, дететову секундарну трауматизацију и виктимизацију, као и спречавање даљег утицаја на дететово исказивање мишљења или саопштавања о искуствима, све до потпуног отклањања сумњи и ризика од сексуалне злоупотребе и угрожавања детета.

Општи протокол дефинисао је различите облике злостављања, експлоатисања и угрожавања детета, а орган старатељства – као аутономан орган – дужан је да предузима мере из својих надлежности ради заштите детета од свих радњи и активности које штете правилном развоју и најбољим интересима детета, без обзира да ли се у тим активностима стичу елементи кривичног дела и да ли их

62 Више информација, укључујући и податке о референтним истраживањима, доступно је на интернет страници Савета Европе посвећеној међународној кампањи ради спречавања сексуалног злостављања деце „Једно од пет“ (“One of five”), http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/default_en.asp

је надлежни орган (претходно) квалификовао као кривично дело. Стога питање да ли има елемената кривичног дела у сексуалним и/или еротским активностима одрасле особе према детету – није, нити сме да буде опредељујућа чињеница када орган старатељства доноси одлуку о предузимању мера из својих надлежности. Нарочиту пажњу орган старатељства посвећује процени и заштити од емоционалног злостављања детета, с обзиром да је овај облик злостављања присутан и пратећи свим осталим облицима насиља, злостављања, злоупотребе и занемаривања детета.

Неизвршавање својих законских обавеза и овлашћења, као и озбиљна стручна неусаглашеност међу свим поступајућим органима и организацијама у овом случају, указују на забрињавајуће системске недостатке и нефункционалност надлежних органа јавне власти да, у случају сумње или сазнања о било ком облику насиља, злостављања или занемаривања деце, предузме брзе и ефикасне превентивне и интервентне мера заштите деце од злостављања и занемаривања.

Након анализе рада органа старатељства и целокупног случаја, Заштитник грађана оцењује да се уочени пропусти у раду ЦСР А. – у односу на децу не могу отклонити, али да се последице пропуста могу делимично умањити адекватним поступањем сада надлежног органа старатељства, те је оценио потребним да у препоруке упути и том органу, како би се отклонио или макар смањио ризик од понављања истих или сличних пропуста у будућности.

На основу свих утврђених чињеница и околности, Заштитник грађана је, применом чл. 31. ст. 2. Закона, дао препоруке Центру за социјални рад А, у циљу отклањања утврђених пропуста у највећој могућој мери, унапређења рада установе и спречавања сличних пропуста у будућности.

Поступање центра за социјални рад по препорукама

Како се пропусти и штета нанета правима деце у овом случају не могу потпуно отклонити, Центар за социјални рад А. је, поред испуњења упућених препорука Заштитник грађана, наставио праћење и даљи рад на овом случају због процењених ризика и угрожености правилног развоја деце, а посебно ради кориговања родитељства и остваривања права детета на одржавање личних односа са родитељем са којим не живе.

1.3. Препорука центру за социјални рад о обавезама органа старатељства у поступку заштите детета од сексуалног злостављања и искоришћавања

Ни један орган или установа не сме да игнорише или да другом надлежном органу ускраћује информације којима располаже о постојању ризика или угрожености детета због сексуалне злоупотребе и злостављања; а сви имају обавезу да се са дужном пажњом односе према мишљењу детета, да детету гарантују поверљивост разговора, да обезбеде информисаност детета о разлозима његовог учеића и о правима која детету припадају у поступку, као и подршку и сигурност и атмосферу у којој ће се дете осећати безбедно када говори о својим искуствима, без бојазни да ће јој/му положај због тога бити отежан.

На основу члана 138. став 1. Устава Републике Србије („Сл. Гласник РС“ бр. 98/06) и члана 31. став 2. Закона о Заштитнику грађана („Сл. Гласник РС“ бр. 79/05 и 54/07), у поступку контроле законитости и правилности рада Центру за социјални рад, поводом притужбе А.А, Заштитник грађана

УТВРЂУЈЕ

Центар за социјални рад начинио је пропусте у раду на штету права детета, који се огледају у:

- **непредузимању мера и активности прописаних за случај сумње/ сазнања о породичном насиљу и злостављању и занемаривању детета,**
- **неблаговременом, неефикасном и неадекватном предузимању мера и активности из надлежности органа старатељства и поступању супротно прописима и стандардима стручног рада,**
- **упућивању непотпуних и нетачних информација правосудном органу, у поступку који се односи на породично насиље и насиље над дететом**
- **пропуштању да се обезбеди пуна партиципација детета приликом спровођења активности које се детета тичу, у складу са дететовим узрастом и развојним могућностима и стандардима стручног рада.**

На основу Уставом и законом прописаних овлашћења, Заштитник грађана упућује Центру за социјални рад следеће

ПРЕПОРУКЕ

* I *

Центар за социјални рад ће, у случајевима сазнања или сумње на породично насиље, прилагодити своје поступање чињеници да је дете које је присутно вршењу породичног насиља увек и без изузетка жртва злостављања и занемаривања.

* II *

Потребно је да Центар за социјални рад без одлагања спроведе усмерену процену стања и потреба детета Б.А. и у складу са проценом и по потреби у сарадњи са другим установама и органима, сачини план заштите за дете.

* III *

Потребно је да Центар за социјални рад, без одлагања обавести надлежне судове пред којима се воде поступци који се тичу права и интереса детета Б.А., о утврђеним пропустима у раду, достављајући истовремено и копију акта Заштитника грађана којим су органу старатељства упућене препоруке.

* IV *

Потребно је да директор Центра за социјални рад без одлагања спроведе поступке утврђивања појединачне одговорности стручних радника за пропусте у раду и о спроведеним поступцима обавести Заштитника грађана, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике и Републички завод за социјалну заштиту, уз достављање релевантне документације.

* V *

Потребно је да Центар за социјални рад предузме мере како би се, у актуелним и будућим случајевима, обезбедило поштовање и примена закона, подзаконских прописа и општих аката органа старатељства, Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, уз пуно уважавање начела целовитости, благовремености и ефикасности услуга социјалне заштите, хитности поступка и најбољих интереса детета и уз обезбеђивање пуне партиципације детета у складу са дететовим узрастом и развојним капацитетима.

Центар за социјални рад обавестиће Заштитника грађана о поступању по препорукама I – IV у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

Центар за социјални рад обавестиће Заштитника грађана о мерама које је предузео ради поступања по препоруци под бројем V у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

РАЗЛОЗИ

Заштитнику грађана обратила се А.А. притужбом на рад Центра за социјални рад у поступцима заштите њеног детета Б.А.

Заштитник грађана спровео је поступак контроле законитости и правилности рада Центра за социјални рад, те је на основу навода притужбе, изјашњења Центра за социјални рад и документације коју су доставили подносиатеља притужбе и контролисани органи, утврдио следеће чињенично стање:

Рад Центра за социјални рад (у даљем тексту: ЦСР) са породицом А. први пут је започет 2009. године, када је примио акт Полицијске станице којим је полиција доставила службену белешку о обавештењу примљеном од А.А. о насиљу у породици. Прва и једина активност органа старатељства била је узимање изјаве А.А. на записник. А. је у својој изјави навела да је изложена партнерском насиљу од почетка брачне заједнице, као и да је емоционалном и физичком насиљу изложена и њена, тада тринаестогодишња кћерка Б. Пет дана касније, орган старатељства донео је закључак о обустављању даљег рада на заштити А.А. У образложењу закључка наводи се да је „партнерски однос високо дисфункционалан“, да је „присутан диспаратитет моћи унутар породице без упоришта у реалним, чињеничним околностима“, да је А. „подржана у одлуци да раскине дисфункционалну заједницу и информисана о облицима заштите коју може добити од центра за социјални рад, суда и невладиних организација“⁶³.

Поводом информација да је дете изложено психолошком и физичком насиљу оца, као и да је присутно очевом насиљу над мајком, орган старатељства није предузимао никакве мере, нити активности.

Иако је добио информације о могућем партнерском насиљу и насиљу над дететом и констатовао дисфункционалност породице, орган старатељства није предузео ниједну меру ради процене (не)постојања насиља, процене потреба и стања потенцијалних жртава насиља од којих је једно дете, и друге мере предвиђене за случај сазнања, односно сумње на породично насиље и зло-

стављање и занемаривање детета. Напротив, иако наводи образложења донетог закључка указују на потребу другачијег поступања и другачије одлуке органа старатељства, овај орган је обуставио рад на случају, не наводећи ниједан чињенични, односно правни разлог који такву одлуку подржава.

Основни суд, поступајући у поступку покренутом по тужби А.А., упутио је 2010. године ЦСР захтев да тај орган спроведе поступак посредовања и достави суду мишљење у погледу поверавања детета једном од родитеља. У извештају који је упутио суду орган старатељства изнео је стручно мишљење да дете треба да буде поверено мајци, до окончања кривичног поступка који се, због насиља у породици, водио против оца детета.

Решењем Основног суда из 2011. године о одређивању привремене мере, дете је, до правноснажног окончања поступка, поверено мајци на самостално вршење родитељског права.

ЦСР примило је акт Института. Тим здравствених радника овим актом обавестио је орган старатељства да подаци добијени од А.А., током прегледа код специјалисте, указују на „неадекватне релације унутар породице“, као и да је процена Тима да „постоји ризик за угроженост развојних интереса малолетне кћерке Б.“ и да је „неопходно интервенисање надлежног центра за социјални рад у циљу процене ризика и предузимања потребних мера евентуалне заштите развојних интереса малолетне девојчице уз пружање стручне помоћи родитељима“⁶⁴. Овај документ је одложен у досије, уз забелешку радника ЦСР „пасива – одложити у предмет“, а орган старатељства није предузео ниједну меру или активност из домена својих надлежности и овлашћења.

Обавештавањем органа старатељства – као координативног тела у заштити детета од злостављања и занемаривања према Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања – о ризицима по развој детета, здравствена установа поступила је у складу са усвојеним правилима и стандардима рада за случај сумње или сазнања о насиљу, злостављању и занемаривању детета. То се, међутим, не може рећи и за орган старатељства, који је информацију од здравствене установе примио и – уместо спровођења опсежне и усмерене процене потреба и стања детета и остваривања сарадње са здравственом установом у циљу утврђивања постојања и врсте угрожености детета и нивоа ризика по дете – ту информацију игнорисао. Пропуст органа старатељства тим је већи када се има у виду чињеница да је здравствена установа указала на оно о чему је орган старатељства – годину дана раније – био информисан од стране Полицијске станице и саме подносиољке притужбе.

64 акт Института

Суд је дописом 2011. године, затражио да ЦСР прибави мишљење детета о томе са којим родитељем жели да живи, с обзиром да је дете навршило 15 година живота. Орган старатељства узео је изјаву детета на записник, претходно је опоменувавши на материјалну и кривичну одговорност за тачност и потпуност података и чињеница о којима даје изјаву, што је констатовано записником. Затражени извештај орган старатељства упутио је суду .

Нема места „материјалној“, а још мање „кривичној“ одговорности, када дете износи своје виђење свог положаја, своје мишљење, жеље и искуства, нити има места формализованом приступу прибављања мишљења као што је узимање изјаве на записник уз претходно усмено или писмено изражено упозорење детета – даваоца изјаве. Напротив, орган старатељства је дужан да обезбеди да се мишљење детета прибавља на начин и под условима који гарантују сигурност и безбедност детета и омогућавају да дете о својим искуствима говори без бојазни да ће његов/ њен положај бити отежан. Орган старатељства дужан је и да у највећој мери обезбеди информисаност детета чије се мишљење прибавља и партиципација обезбеђује, како у погледу разлога учешћа у поступку, тако и у погледу права која детету припадају: праву на поверљивост, праву на присуство особе од поверења по избору детета и подршци која ће се детету (нарочито детету жртви) пружати током поступка, а пре свега током и након разговора који се односе на детаље о личном и породичном животу детета.

Истражни судија Основног суда упутио је 2011. године захтев ЦСР да сачини извештај о статусу породице А., имајући у виду наводе о насиљу оца над дететом, због којих се против њега води истражни поступак због кривичног дела насиље у породици. Орган старатељства сачинио је извештај у коме је навео да „чланови тима ангажовани у раду са породицом А. немају сазнања да је отац било када тукао дете“ већ да, „напротив, дете има изузетно близак однос са оцем“⁶⁵. Сачињавању извештаја није претходило предузимање активности провере и процене.

Извештај органа старатељства сачињен је без претходно извршених провера, и поред чињенице да је податке о потенцијалном партнерском насиљу и насиљу над дететом, односно угрожености детета, орган старатељства континуирано добијао не само од мајке детета, већ и од различитих органа и установа. И овога пута изостаје рад на процени (не)постојања насиља, процени потреба и стања детета и у складу са тим предузимање одговарајућих мера породичноправне заштите детета. Орган старатељства пропустио је и да извести суд о сопственим проценама и чињеницама које су годину дана раније резултирале мишљењем органа да је

– упркос израженој жељи детета – потребно дете поверити мајци на самостално вршење родитељског права. Штавише, орган старатељства доставио је суду нетачну информацију, изричито наводећи да нема сазнања да је отац „било када“ био физички насилан према детету и поред тога што је информацијама о могућем насиљу располагао, кроз изјаве мајке детета дате органу старатељства, извештаје и обавештења полиције и здравствене установе упућене органу старатељства и сазнања тог органа о покренутиим судским поступцима због насиља у породици.

У фебруару 2012. године донета је пресуда којом су против оца детета изречене мере заштите од насиља које је извршио према дететовој мајци. Изречене мере отац детета прекршио је у врло кратком року, због чега је Полицијска станица против њега поднела нову кривичну пријаву због кривичног дела насиље у породици. Отац детета упозорен је од стране стручних радника ЦСР. Истовремено, кћерка подносиоце пријужбе поднела је пријаву против мајке и баке, наводећи да су биле насилне према њој.

У исто време, вештачећи у судском поступку, Комисија вештака донела је мишљење да је у најбољем интересу детета да се одвоји од оца, и да своје одрастање „настави у, за њен развој, сигурнијим условима, поред мајке која показује више трезвености и бриге за своје дете него отац“. Комисија је изнела и додатне аргументе који се односе на ризике које носи задржавање постојећег сексуално недистанцираног... односа кћерке и оца, јер... „јој тај однос, овакав какав је, зауставља психосоцијално сазревање, а може и да га одведе према... и сексуалној злоупотреби“. Тим вештака је донео допунски налаз и мишљење, у коме је оценио да „дете има 16 година и да треба поштовати њену жељу у погледу одлуке да ли жели да живи са неким од родитеља и са којим родитељем жели да живи“⁶⁶. Оба налаза и мишљења ЦСР примио је 2012. године.

Тим стручних радника донео је одлуку о изрицању мере корективног надзора. Писмени закључак о томе израђен је месец дана касније, а решење којим се одређује мера корективног надзора над вршењем родитељског права – након два месеца. У образложењу решења, орган старатељства навео је да су родитељи детета „у свој конфликт укључили и мал. Б.“ да усмена упозорења родитељима, саветодавни рад нису дали никакве резултате, а да се дете налази „у ситуацији емотивне кризе проузрокованој пролонгираним конфликтом родитеља којем је девојчица стално изложена“.

Решење о корективном надзору је прва мера коју је орган старатељства, након четири године од првог сазнања о породичној дисфункционалности и првих информација о могућем породичном насиљу и насиљу над дететом, донео.

66 допунски налаз и мишљење

Образлажући решење о корективном надзору, орган старатељства делегирао је одговорност за настале последице у развоју детета на дететове родитеље, у потпуности занемарујући чињеницу да није само пролонгирани родитељски конфликт узрок трпљења детета, већ (пре свега) пролонгирани пропусти органа старатељства у чијој је надлежности управо заштита детета од занемаривања и злостављања. Усложњавање проблема детета директан је резултат четворогодишњег пропуштања органа старатељства који је игнорисао сложене и трауматске догађаје којима је годинама дете било изложено и бројна упозорења на постојање породичног насиља, злостављања и занемаривања детета и коначно сумње на постојећу или потенцијалну сексуалну злоупотребу детета.

Основни суд донео је 2012. године пресуду којом је брак подносиољке притужбе разведен, а дете, шеснаестогодишња кћерка притужиље, поверена на самостално вршење родитељског права оцу. Одлука суда о поверавању детета почива на израженој жељи детета. Подносиољка притужбе поднела је жалбу на првостепену пресуду.

Заштитник грађана је, актом од 31.08.2011. године⁶⁷, указао на дужности органа старатељства у случају сумње/сазнања о злостављању и занемаривању детета које произилазе из законских одредби и стандарда које је Република Србија усвојила, као и на последице које пропуштање производи по правилан развој и добробит детета. Заштитник грађана је том приликом указао, а то чини и сада, на следеће:

Само излагање детета породичном насиљу, чини дете жртвом злостављања и занемаривања. Ова је чињеница определила и начин на који се дефинише злостављање и занемаривање детета у релевантним међународним и домаћим документима: излагање детета трауматским догађајима је емоционално злостављање детета (Општи коментар бр. 13 Комитета за права детета – Право детета на заштиту од свих облика насиља, којим Комитет даје правно тумачење члана 19. Конвенције о правима детета и упућује државе потписнице Конвенције на начин на који се ово право детета обезбеђује и штити; Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања). Непризнавањем статуса жртве насиља, органи и установе пропуштају да детету, које трпи тешке и често непоправљиве последице по своју добробит и развој, обезбеде хитну заштиту и примене све расположиве мере ради дететовог опоравка од претрпљеног насиља и ради његове рехабилитације и реинтеграције.

67 акт Заштитника грађана 14-654/11 од 31. 08. 2011. године

Органи и установе дужни су да неодложно реагују не само на свако сазнање о насиљу, злостављању и занемаривању детета, већ и у случају сумње да се злостављање, односно занемаривање догодило/догађа. Органи и установе имају обавезу да предузму низ активности, почев од проверавања сумње и откривања насиља, злостављања и занемаривања, па до предузимања одговарајућих мера на санирању штете учињене детету кроз сопствени стручно – саветодавни рад или упућивањем детета жртве у специјализовану установу. Орган старатељства у овим поступцима има кључну улогу, али и улогу координатора у активностима које предузимају други органи и установе.

У пружању услуга детету, орган старатељства дужан је да поступа целовито, благовремено, и ефикасно, руководећи се принципом најбољих интереса детета и начелом хитности породичноправне заштите детета и у потпуности поштујући правне норме и стандарде стручног рада утврђене законом и Правилником о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад. Са посебном пажњом и појачаном хитношћу, орган старатељства је дужан да поступа у случајевима када постоји историја породичног насиља и сумња/сазнања о злостављању и занемаривању детета, а избор мера прилагоди посебној осетљивости и рањивости детета жртве. Орган старатељства дужан је да без одлагања предузме све расположиве мере ради тренутног престанка злостављања и занемаривања детета и ради започињања процеса дететове психолошке рехабилитације и реинтеграције. Сваким пропуштањем у извршењу својих обавеза на заштити детета, а нарочито дуготрајним, неделотворним, неблаговременим и неефикасним поступцима, центар за социјални рад драматично погоршава положај детета и излаже га додатној виктимизацији, а његова улога се од органа старатељства са надлежностима у породичноправној заштити детета трансформише у улогу његовог институционалног злостављача.

Обезбеђивање партиципације детета у поступцима који се детета у значајној мери тичу, обавеза је органа старатељства. Партиципација детета, међутим, не може се свести на узимање и записничко констатовање изјаве детета у поступку. Партиципација детета представља начин на који стручни органи прибављају мишљење, ставове и опредељења претходно квалитетно информисаног детета, у поступку који детету гарантује подршку и поверљивост разговора, у атмосфери у којој се дете осећа безбедно када говори о својим искуствима, а нарочиту пажњу захтева дете у осетљивим ситуацијама, као што је насиље или родитељски конфликт.

У конкретном случају, ЦСР је, од самог почетка, игнорисао информације о могућем породичном насиљу и злостављању и занемаривању детета, а резултат

тога је низ пропуста, почев од обустављања рада на случају након пријема информација од Полицијске станице и подносиоце притужбе, па до давања нетачних информација о могућем насиљу над дететом надлежном суду. Посебно је забрињавајућа чињеница да је орган старатељства игнорисао упозорење здравствених радника који су управо специјализовани за рад са децом жртвама злостављања и занемаривања, о могућој угрожености детета, и – упркос улози коју у складу са прописима и Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања има – одлучио да у вези са примљеним информацијама не поступа.

Чињеница да су идентични или слични тешки пропусти чињени континуирано, током периода од четири године, указује на избегавање стручних радника да се правовремено и ефикасно ангажују, висок степен игнорисања и(ли) непознавања сопствених овлашћења у примени мера породичноправне заштите и заштите детета од злостављања и занемаривања и упорно непоштовање прописа који уређују рад органа старатељства.

Заштитник грађана сматра нужним да Центру за социјални рад **поново**⁶⁸ упути препоруку да поступање органа старатељства мора бити прилагођено чињеници да је дете које је присутно вршењу породичног насиља увек и без изузетка жртва злостављања и занемаривања, из разлога што су у конкретном случају утврђени истоврсни пропусти органа старатељства који се односе на положај детета изложеног породичном насиљу. Понављајући ову препоруку Центру за социјални рад Заштитник грађана очекује да ће орган старатељства спровести одговарајуће активности како би обезбедио адекватно поступање у односу на децу која су изложена породичном насиљу као трауматском догађају који оставља значајне негативне последице по дечји развој и добробит.

Орган старатељства је партиципацију детета свео на узимање изјаве детета и њено записничко констатовање, пропуштајући да детету учешће у поступку обезбеди на начин који гарантује дететову информисаност, право на поверљивост разговора, подршку током интервјуа, као и гаранције које обезбеђују да се дете осети сигурним и безбедним када говори о својим искуствима. Штавише, уместо да детету чије се мишљење утврђује и прибавља обезбеде услове у којима би дете несметано, са поверењем и без бојазни говорило о својим искуствима, мишљењу, осећањима и ставовима, орган старатељства је упозорио дете на кривичну и материјалну одговорност за тачност и потпуност података и чињеница о којима даје изјаву.

Заштитник грађана посебно указује да је утврђивање појединачне и личне одговорности за пропуст органа – нужност, уколико орган има за циљ да унапре-

ди свој рад. Одсуство личне одговорности за рад органа управе спречава напредак и ствара радну организацију и атмосферу у којој се упозорења на неотклоњиву штету по развој детета „пасивизирају“, координативна улога органа старатељства у заштити детета од злостављања и занемаривања не остварује, а правосудном органу достављају непотпуне и нетачне информације, а не достављају оне информације које су или могу бити од значаја за ток судског поступка.

На основу свих утврђених чињеница и околности, Заштитник грађана је, применом чл. 31. ст. 2. Закона, дао препоруке Центру за социјални рад, у циљу отклањања утврђених пропуста у највећој могућој мери, спречавања nanoшења непоправљивих последица правилном развоју и добробити детета, унапређења рада установе и спречавања сличних пропуста у будућности.

Поступање центра за социјални рад по препорукама

Центар за социјални рад је обавестио Заштитника грађана да је преузео мере ради испуњења свих упућених препорука, као и да је у конкретном случају наставио поступање и извршио усмерену процена стања и потреба детета (са посебним освртом на налазе Комисије судских вештака и специјалиста Института), а надлежном суду, пред којим се актуелно води поступак ради измене пресуде којом је одређено да отац самостално врши родитељско право, доставио је документацију о свим релевантним околностима.

1.4. Препорука центру за социјални рад због институционалног злостављања детета жртве сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања у породици

Када пропушта да заштити дете од сексуалног насиља, игнорише дететову патњу или излаже дете новим траумама, орган врши институционално злостављање детета и одговоран је, у једнакој мери као и сексуални злостављач, за последице и штету које сексуално злостављање и искоришћавање наносе детету.

На основу члана 138. став 1. Устава Републике Србије („Сл. гласник РС“ бр. 98/06) и чл. 31. ст. 2. и чл. 32. Закона о Заштитнику грађана („Сл. гласник РС“ бр.

79/05 и 54/07) у поступку контроле законитости и правилности рада Центра за социјални рад А, покренутог по сопственој иницијативи, Заштитник грађана

УТВРЂУЈЕ

У раду Центра за социјални рад А. начињени су пропусти на штету права детета С.Т. (рођена 1997. године) на заштиту од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања, и пропусти на штету права деце С.Т и детета Н.Т. (рођена 2000. године) на заштиту од насиља, злостављања и занемаривања, који се огледају у следећем:

- Центар за социјални рад А, у периоду 2008. године, није предузимао ниједну меру и активност ради заштите деце С.Т. и Н.Т, њихове мајке и других чланова породице, и поред тога што је располагао информацијама о дугогодишњем насиљу, злостављању и занемаривању у породици Т;
- Центар за социјални рад А. није предузимао никакве мере заштите деце С.Т. и Н.Т. након што је њихова мајка 2008. године, због дугогодишњег насиља, напустила породицу, нити мере усмерене ка оснаживању мајке да преузме родитељску одговорност и преузимањем бриге о деци С.Т. и Н.Т. заштити децу од насиља;
- Центар за социјални рад, и поред обавештења другог државног органа (Центра за социјални рад Б.), да постоји сумња да је С.Т. жртва понављаног сексуалног злостављања од стране свог брата, не само да је пропустио да предузме мере усмерене на утврђивање постојања сексуалног злостављања (утврђивање физичких и психичких симптома сексуалног злостављања), заштиту детета и њену рехабилитацију, већ је дете из установе за смештај злостављане деце у два наврата вратио у породицу злостављача;
- У периоду од пет месеци – од дана враћања детета С.Т. у породицу злостављача до дана поновног измештања детета из те породице – Центар за социјални рад А. није предузео ни једну меру усмерену на :
  - ◆ утврђивање психичких и физичких симптома сексуалног злостављања;
  - ◆ рехабилитацију детета у циљу умањивања последица трпљеног насиља и сексуалног злостављања;
  - ◆ процену стања и потреба детета С.Т. и начина на који су њени интереси заштићени у породици, с обзиром на сумњу и сазнања о претходном насиљу над њом;

- ◆ утврђивање и праћење здравственог стања детета С.Т. и поред информација од стручних радника Центра за социјални рад Б. о постојању кардиолошких проблема код детета.
- Центар за социјални рад А. није предузео адекватне и благовремене мере ради заштите детета С.Т. након сазнања да је дете написало опроштајно писмо, са намером да одузме себи живот, због дугогодишњег трпљења насиља.
- Стручни радници Центра за социјални рад А. започели су са предузимањем мера на заштити деце С.Т. и Н.Т. тек након што је Министарство рада и социјалне политике, поступајући по пријави Центра за социјални рад Б. на рад Центра за социјални рад А. у овом случају, наложило предузимање хитних мера и заједничких активности овог Центра и Центра за социјални рад Б.;

У раду директора Центра за социјални рад А. начињени су пропусти у правилном и законитом руковођењу установом и извршењу обавеза руководиоца органа старатељства да утврди (не)постојање неправилности у раду, обезбеди отклањање уочених неправилности и унапређује рад органа, који се огледају у следећем:

- руководилац Центра за социјални рад А. није спровео поступке утврђивања одговорности стручних радника за озбиљне пропусте у раду на заштити деце С.Т. и Н.Т. и оцене да ли је према стручним радницима потребно изрећи дисциплинске мере, односно у односу на њих покренути одговарајуће поступке пред надлежним органима;
- руководилац Центра за социјални рад А. није предузео ниједну меру ради процене стручних и професионалних компетенција стручних радника који су радили у овом случају, као и других стручних радника који раде на пословима заштите деце, у циљу правилне организације рада органа старатељства и спречавања да се овакви озбиљни пропусти у будућности понове.

Центар за социјални рад А. је својим пропустима и неадекватним и неблаговременим поступањем, омогућио настављање насиља над децом С.Т. и Н.Т. и тиме је непосредно одговоран за угрожавање живота, здравља и правилног развоја ове деце.

Руководилац Центра за социјални рад А. је својим пропустима повредио закон и своју обавезу обезбеђивања законитог и правилног рада органа старатељства.

На основу утврђеног недостатка у раду, Заштитник грађана упућује Центру за социјални рад А. следеће

ПРЕПОРУКЕ

* I *

Центар за социјални рад А. ће без одлагања извршити детаљну анализу свог поступања и пропуста у свом раду у односу на породицу Т, а нарочито у односу на заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања и заштиту детета С.Т. од сексуалног злостављања. Анализу рада Центар ће доставити Заштитнику грађана, Министарству рада и социјалне политике и Републичком заводу за социјалну заштиту.

* II *

Директор Центра за социјални рад А. без одлагања ће спровести поступке утврђивања одговорности поступајућих стручних радника у овом случају, изрећи адекватне мере уколико утврди постојање одговорности и размотрити целисходност покретања одговарајућих поступака пред надлежним органима. У овом поступку, директор Центра руководиће се налазом Министарства рада и социјалне политике из записника тог органа, утврђењима и препорукама Заштитника грађана, Законом о социјалној заштити, Породичним законом, Правилником о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад и Посебним протоколом за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања.

* III *

Директор Центра за социјални рад А. предузеће мере у циљу утврђивања компетенција, знања и вештина стручних радника који раде на пословима заштите деце. У овом поступку, директор Центра обратиће се Републичком заводу за социјалну заштиту ради обезбеђивања одговарајуће методологије процене.

* IV *

Директор Центра за социјални рад А. обавестиће о овој препоруци свог оснивача.

Центар за социјални рад А. обавестиће Заштитника грађана без одлагања, а најкасније у року од 60 дана од дана пријема ових препорука, о поступању по њима.

РАЗЛОЗИ

Заштитник грађана је, након сазнања о могућој повреди права детета, по сопственој иницијативи покренуо поступак контроле законитости и правилности рада Центра за социјални рад А. (у даљем тексту: ЦСР А).

При утврђивању пропуста, Заштитник грађана руководио се чињеницама и околностима утврђеним на основу изјашњења ЦСР А, изјашњења Центра за социјални рад Б. (у даљем тексту: ЦСР Б.), извештаја Министарства рада и социјалне политике и документације коју је доставила контролисана установа.

ЦСР Б. добио је 2009. године информацију о томе да је дете С.Т. (тада узраста 13 година) пронађено у њиви мештанина села Д. Ж, општина Б. Стручни радници Центра за социјални рад Б. предузели су без одлагања мере неодложне интервенције, па је С.Т. смештена у Прихватилиште. У разговору са стручним радницима С.Т. је изјавила да живи у селу М. у општини А., са оцем, пунолетним братом и млађом сестром; да их брат често туче, да је мајка, због синовљевог насиља, побегла од куће 2008. године, а да отац не може да их заштити јер је и он жртва насиља сина. С.Т. је изјавила да је пре три дана кренула да тражи мајку и да не жели да се врати кући, јер се плаши да ће се интензивирати братовљево насиље и изразила је страх за безбедност своје млађе сестре Н, која је остала у кући. Дете је прегледано и утврђено је да има одређене кардиолошке проблеме. О смештају детета у Прихватилиште обавештен је отац детета, као и стручни радник Центра за социјални рад А., који је изјавио да је Центру ова породица позната и да имају редовне контакте са свим члановима породице.

У даљем раду, ЦСР Б. утврдио је да је С. Т. жртва занемаривања (никада није одведена лекару и поред евидентних срчаних сметњи; живи у нехигијенским условима, а често нема довољан број оброка; не налази се под адекватним надзором одрасле особе), али и озбиљних форми физичког насиља од стране брата и емоционалног насиља и занемаривања од стране оца. Такође је констатована сумња да је С.Т. у дужем временском периоду сексуално злостављао брат Д.Т., сумња да је на исти начин Д.Т. сексуално злостављао мајку и старије сестре, и сумња да ће Д.Т. покушати и са сексуалним злостављањем најмлађе сестре Н. О сексуалном злостављању посведочиле су како дете С.Т. тако и њена мајка, са којом је Центар за социјални рад успоставио контакт и обезбедио сусрет детета са њом. На основу прибављених сазнања, ЦСР Б. поднео је кривичну пријаву против Д.Т. ЦСР Б. обавестио је ЦСР А. о свим активностима, сазнањима и сумњама, о ризицима за дете Н.Т. останком у породичном домаћинству и истовремено предложио Центру за социјални рад А. да без одлагања измести дете Н. из примарне породице.

Поступајући у овом случају, ЦСР А. је предузео следеће активности: узео је на записник изјаве оца, брата, мајке и сестара детета С.Т; донео одговарајуће одлуке о услузи неодложне интервенције – смештаја С. Т. и Н. Т. у Прихватилиште; обавио посету С.Т. у Прихватилишту, где је поново узео њену изјаву; ставио С.Т. и Н.Т. под привремено старатељство Центра за социјални рад А.; доставио информације надлежном јавном тужилаштву; поднео тужбу за одређивање мера заштите од насиља; обратио се Општинском већу општине А. предлогом да се оцу С.Т. и Н.Т. пружи помоћ у грађевинском материјалу.

Током 2008. године, ЦСР А. покренуо је и поступак ради лишења мајке С.Т. и Н.Т. родитељског права. Тужба је 2010. године одбијена као неоснована.

ЦСР А. адекватно је поступио када је о свим сазнањима обавестио надлежне органе (тужилаштво, суд) достављањем информација, односно покретањем судског поступка. Међутим, Центар није предузео одговарајуће активности како би се утврдило да ли је дете С.Т. било изложено сексуалном злостављању, нити је самостално или у сарадњи са Центром за социјални рад Б. направио план услуга за децу С.Т. и Н.Т. ради њихове заштите од породичног насиља и ради обезбеђивања услуга рехабилитације деце.

Иако је породица Т. позната Центру за социјални рад А. низ година, овај орган није предузео мере породичноправне заштите и заштите од насиља не само деце С.Т. и Н.Т. већ и њихове мајке и сестара које су до удаје живеље у овом домаћинству. Након сазнања да је мајка С. и Н.Т. напустила породицу због дугогодишњег насиља, Центар је од свих активности спровео само једну: подношење тужбе ради лишења мајке родитељског права. Тужби није претходила ни једна активност умерена ка процени разлога напуштања породице и оснаживању мајке да преузме бригу о С.Т. и Н.Т. Неоправданост ове тужбе потврђује и судска одлука, а нарочито оцена суда да је мајка деце била изложена дугогодишњем насиљу и да је то једини разлог напуштања породице, с обзиром да се мајка у више наврата безуспешно обраћала за помоћ Центру за социјални рад.

Из непознатих разлога, ЦСР А. одлучио је да децу С.Т. и Н.Т. врати у породицу оца и брата, оцењујући да су деца у породици безбедна јер се брат Д.Т. одселио. Дете С.Т. касније је навело да се њен брат никада није одселио, већ је био одсутан месец дана, након чега се вратио у кућу оца.

Након враћања С.Т. и Н.Т. у породицу оца и брата, ЦСР А. није предузео ниједну активност у односу на ову децу.

Враћање деце С.Т. и Н.Т. у породицу злостављача, институционално је злостављање деце и омогућавање злостављачу да са насиљем настави. Центар је на-

шао да је привремено и краткотрајно одсуство брата злостављача из домаћинства довољан разлог за закључак да је у најбољем интересу деце да се врате у породицу оца. Чињенице да је орган старатељства у Б. утврдио занемаривање детета, дуготрајну изложеност физичком насиљу и могуће сексуално злостављање, Центру за социјални рад А. нису биле довољан основ за опрезно поступање, а пре свега проверу колико ће дуго Д.Т. бити одсутан и да ли је отац (с обзиром на утврђено занемаривање деце) довољно компетентан да се о деци брине, а потом и за предузимање низа активности које ће деци обезбедити минималан ниво сигурности и безбедности у породици у коју их орган старатељства враћа.

Супротно основним принципима и стандардима стручног рада и одредбама релевантних прописа, ЦСР А. није нашао за потребно да у току следећих годину и по дана изврши провере услова у којима деца живе. Исход је познат: С.Т. и Н.Т. су током овог периода биле изложене бруталном насиљу брата Д.Т, а сексуално насиље над С.Т. добило је на интензитету.

Прва следећа активност ЦСР А. је 2011. године, када дете С.Т. пријављује Центру и Полицијској станици да јој брат Д.Т. прети. Том приликом стручни радници су добили информацију да је С.Т. написала опроштајно писмо у коме објашњава да ће се убити због насиља које трпи од брата, окривљујући за своју смрт све којима је насиље било познато. Истог дана Центар добија и информације од Полицијске станице А. о насилном понашању Д.Т. према сестрама. ЦСР А., међутим, из нејасних разлога реагује тек шест дана касније, одржавајући састанок са дететовим оцем, представником Дома здравља А. и директором Основне школе, на коме је договорено да се С.Т. упуту у Дом здравља Б. на психијатријски преглед. Преглед детета обављен је истог дана, а лекар специјалиста психијатрије констатовао је висок ризик за дете у њеној породици, као и да је неопходно хитно измештање детета.

Неадекватно и неблагоприятно реаговање ЦСР А. на алармантне податке добијене од полиције, установе образовања, као и на основу сопственог сазнања о патњи детета, указује да је орган старатељства наставио да игнорише ризик у коме се деца налазе и да занемарује сопствене обавезе и одговорности у заштити детета. Разлози за овакво поступање органа старатељства нису познати, нити их је Центар за социјални рад навео, но закључак се намеће сам: стручни радници проблемом ове деце наставили су да се, као и до сада, баве површно и формално, са тенденцијом да се у што мањој мери ангажују на захтевном случају који је тражио пуну посвећеност запослених и укључивање свих ресурса којима орган старатељства располаже, па и сарадњу са другим органима и службама.

Лекар специјалиста психијатрије је одмах ступио у контакт са ЦСР Б., чији су стручни радници без одлагања С.Т. поново сместили у Прихватилиште. У разговору који су са С.Т. обавили стручни радници, дете је изнело да је током периода од враћања у породицу (2009.) до дана поновног смештаја у Прихватилиште (2011.) трпело брутално физичко насиље и сексуално насиље од стране брата, као и да је физичком и емоционалном насиљу била изложена и њена сестра Н. Процена стручњака Центра за социјални рад Б. била је да је, због високог степена ризика по живот и здравље деце, неопходно хитно измештање С.Т. и Н.Т из породице оца и брата. О смештају детета у Прихватилиште и проценама угрожености детета Н. ЦСР Б. одмах је обавестио ЦСР А. ЦСР А., међутим, противио се хитном измештању деце, сматрајући да је потребно чекати одлуку надлежног суда у поступку ради заштите од насиља, који је тужбом тог органа покренут годину и по дана раније.

Уз дозволу и подршку Центра за социјални рад А., отац детета С.Т. је 2011. године преузео дете и поново одвео кући. Центар је оценио да су деца безбедна, јер се њихов брат Д.Т. иселио из куће, поступајући по пресуди надлежног суда од 2011. године, који је меру исељења изрекао ради заштите од насиља.

ЦСР А. уочљиво је игнорисао сваки податак који се односио на насиље, па му је поново за одлуку о враћању деце у примарну породицу била довољна чињеница да је Д. Т. напустио домаћинство. Никакве активности ради утврђивања чињеница, процене ризика, процене стања и потреба детета и планирања услуга и мера, ни овога пута нису предузете.

ЦСР Б. обавестио је о хронологији догађаја Министарство рада и социјалне политике, које је, одмах по сазнању, наложило Центру за социјални рад А. предузимање хитног измештања деце С.Т. и Н.Т. из примарне породице, а потом организовало састанак са руководиоцима и стручним радницима центара за социјални рад А. и Б. и наложило мере усмерене ка синхронизованом раду оба центра у заштити деце С.Т. и Н.Т.

Поступак Центра за социјални рад Б. био је – с обзиром на некооперативност Центра за социјални рад А. и стручни рад који је био противан закону и стандардима – једини начин да се скрене пажња релевантних органа на овај флагрантан случај кршења права детета од стране оног органа који је први овлашћен и обавезан да организује заштиту деце. Овим чином, орган старатељства из Б. извршио је своју обавезу поступања у најбољем интересу детета, с обзиром да овај циљ није било могуће постићи сарадњом два органа старатељства.

Поступајући по налогу Министарства рада и социјалне политике, ЦСР А. извршио је хитно измештање деце. Девојчице Н. Т. и С. Т. су по други, односно

трећи пут смештене у Прихватилиште, а потом је обезбеђена трајнија заштита смештајем деце у хранитељску породицу. У раду са децом, извршена је и процена изложености деце насиљу; процену су заједнички вршили стручни радници оба центра за социјални рад и утврдили да су оба детета била изложена физичком насиљу. Гинеколошким прегледом утврђено је да је код С.Т. дошло до дефлорације химена, чиме су значајно потврђене сумње да је дете било жртва сексуалног насиља. Чињенице које су утврђене након збрињавања деце, а које су потврђене налазима лекара и одлукама судова, потврдиле су процене Центра за социјални рад Б. и пропусте Центра за социјални рад А. у овом случају.

Укупно поступање Центра за социјални рад А. у овом случају, карактеришу бројни пропусти. Евидентно је да стручни радници нису поступали по правилима тада важећег Закона о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности грађана и Породичног закона, нити су примењивали Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад. Пропусти стручних радника и директора Центра указују најпре на алармантно непознавање проблема насиља, злостављања, занемаривања, сексуалног злостављања и искоришћавања деце и поред постојања обавезујућег Посебног протокола за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања. Оно што далеко више забрињава је упорност у чињењу пропуста, од којих многи имају карактеристике блиске и сродне карактеристикама казних дела; ова чињеница указује не само на могући недостатак компетенција, већ пре свега на лежеран и незаинтересован однос према насиљу над децом и патњи деце. Деца С.Т. и Н.Т. које су биле жртве брата злостављача и родитеља који их није штитио, постале су и жртве институционалног злостављања које је над њима извршио орган старатељства у А., а трпљење ове деце може се ставити на терет поступајућим стручним радницима Центра за социјални рад А. и руководиоцу овог органа који није вршио контролу правилности, стручности и законитости рада стручних радника, у једнакој мери као и онима који су децу злостављали и занемаривали.

Стога је, најблаже речено, изненађујући став директора Центра за социјални рад А. да се „у конкретном случају не може говорити о одговорности стручних радника самим тим што је било извесних пропуста“. Овај став, као и одлука директора да нема потребе да утврђује пропусте стручних радника, зато што су они констатовани на састанку са Министарством рада и социјалне политике, указује да директор органа старатељства не жели да се суочи са пропустима у раду органа којим руководи, чиме онемогућава унапређење његовог

рада и превенцију спречавања оваквих пропуста у будућности. Такво поступање супротно је обавезама и одговорностима директора центара за социјални рад, утврђених законом.

На директору Центра је да направи избор: да ли ће игнорисањем флагрантних пропуста стручних радника и одбијањем да поводом њих предузме мере из својих надлежности, упутити поруку да је нестручан, некомпетентан, неправилан и противзаконит рад стручних радника прихватљив, или ће суочавањем са пропустима стручних радника, вођењем законитих поступака утврђивања одговорности и евентуалним покретањем одговарајућих поступака пред другим органима, показати сопствену руководилачку одговорност и спремност да рад органа којим руководи унапреди и спречи понављање пропуста који су учињени у односу на децу С.Т. и Н.Т. Избор који директор Центра за социјални рад А. направи, определиће однос (не само овог) органа старатељства и стручних радника према својим обавезама у заштити деце од насиља, а свакако ће бити од утицаја на избор активности других државних органа у обезбеђивању правилног и законитог поступања у заштити деце од свих облика насиља, злостављања, занемаривања и сексуалног злостављања и искоришћавања деце.

На основу свих утврђених чињеница и околности, Заштитник грађана је, применом чл. 31. ст. 2. и 32. Закона, дао препоруке Центру за социјални рад А., у циљу унапређења рада установе, спречавања сличних пропуста у будућности и потпуније заштите детета од свих облика насиља, злостављања и занемаривања.

Поступање надлежних органа по препорукама

На извршавању ових препорука ангажовао се не само контролисани центар за социјални рад, већ и Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Републички завод за социјалну заштиту. Центар за социјални рад је, у складу са препорукама, анализирано рад стручних радника и утврдило пропусте, а директор је предузео активности на обезбеђивању додатне едукације за запослене. Министарство је спровело обиман надзор над стручним радом центра за социјални рад током кога је испитало не само конкретан случај поводом кога је Заштитник грађана упутио препоруке, већ и остале случајеве пред тим органом старатељства. Центру за социјални рад је дат налог са бројним мерама, о чему су обавештени и органи управљања центра и његов оснивач. Са друге стране, Републички завод за социјалну заштиту је разматрао начин на који ће се центар за со-

цијални рад, у складу са поднетим захтевом, пружити стручна помоћ и подршка, као и едукација стручних радника.

1.5. Препоруке центру за социјални рад и Полицијској управи због изостанка заштите детета од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања у вршњачкој групи и изостанка подршке породици

Због недовољне развијености и зрелости и њиховог зависног положаја у односу на одрасле или групу, нема добровољног пристанка деце млађе од 14 година на сексуалне активности. Ова чињеница определила је законодавица да инкриминише сексуални однос са дететом млађим од 14 година, посебно га квалификујући када је сексуални чин извршен од стране више особа.

Сексуално злостављање детета, извршено изван породичног окружења, захтева активан однос органа не само у односу на дете, већ и у односу на дететову породицу, како би она била максимално искоришћена као ресурс дететовог опоравка од трауме. Одсуство адекватне подршке породици и детету одлаже, отежава, па и онемогућава дететов опоравак и превазилажење последица преживљеног насиља.

На основу члана 138. став 1. Устава Републике Србије („Сл. Гласник РС“ бр. 98/06) и члана 31. став 2. Закона о Заштитнику грађана („Сл. Гласник РС“ бр. 79/05 и 54/07), у поступку контроле законитости и правилности рада Министарства унутрашњих послова – Дирекције полиције – Полицијске управе и Центра за социјални рад, поводом притужбе А.А. Заштитник грађана

УТВРЂУЈЕ

Полицијска управа начинила је пропуст у раду на штету права детета, који се огледа у томе што полицијски службеници, у сумњи и по сазнању да је дете било жртва сексуалног насиља, нису о томе без одлагања обавестили надлежни центар за социјални рад, у складу са обавезама полиције које произилазе из Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

Центар за социјални рад начинио је пропусте у раду на штету права детета, који се огледају у томе што орган старатељства, по пријему пријаве да је дете било жртва сексуалног насиља,

- није предузео неодложне мере заштите детета, у складу са законом и усвојеним стандардима у заштити деце од злостављања и занемаривања, већ је
- своје обавезе превалио на мајку детета и – посредно – на само дете жртву сексуалне злоупотребе.

На основу Уставом и законом прописаних овлашћења, Заштитник грађана упућује Полицијској управи и Центру за социјални рад следеће

ПРЕПОРУКЕ

* I *

Потребно је да Полицијска управа без одлагања спроведе поступак утврђивања појединачне одговорности полицијских службеника који су овлашћени за поступање са децом, за учињене пропусте у овом случају, а о спроведеним поступцима обавести Заштитника грађана и Министарство унутрашњих послова – Сектор унутрашње контроле полиције.

* II *

Потребно је да Полицијска управа од својих одељења и полицијских станица прибави податке о поступању полицијских службеника у случају сумње/сазнања о сексуалном злостављању деце, током 2012. године, и на основу прикупљених података сачини извештај који ће нарочито садржати податке о:

- броју случајева;
- конкретним активностима полицијских службеника;
- начину на који је успостављена сарадња са другим органима и установама (центар за социјални рад, здравствене установе, школе).

Извештај је потребно доставити Заштитнику грађана.

* III *

Потребно је да Полицијска управа предузме мере како би се, у актуелним и будућим случајевима, обезбедило пуно поштовање и примена Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Посебног протокола о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, уз пуно уважавање начела хитног поступања у заштити детета и поштовања најбољих интереса детета.

* IV *

Потребно је да Полицијска управа, без одлагања, обавести своја одељења и полицијске станице о овим препорукама Заштитника грађана.

* V *

Потребно је да Центар за социјални рад без одлагања спроведе усмерену процену стања и потреба детета Б.Б. и у складу са проценом и по потреби у сарадњи са другим установама и органима, сачини план заштите за дете, који ће укључити и мере ради отклањања/умањења последица трпљеног сексуалног насиља.

* VI *

Потребно је да директор Центра за социјални рад без одлагања спроведе поступке утврђивања појединачне одговорности стручних радника који су поступали по пријави притужиље на сексуално насиље над њеним дететом, а о спроведеним поступцима обавести Заштитника грађана, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике и Републички завод за социјалну заштиту, уз достављање релевантне документације.

* VII *

Потребно је да Центар за социјални рад предузме мере како би се, у актуелним и будућим случајевима, обезбедило пуно поштовање и примена закона, подзаконских прописа и Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, уз пуно уважавање начела целовитости, благовремености и ефикасности услуга социјалне заштите, хитности поступка и најбољих интереса детета

* VIII *

Потребно је да Центар за социјални рад предузме мере како би се обезбедило да се стручни радници убудуће уздржавају од свих активности којима се обавезе стручних радника органа старатељства у заштити детета преваљују на децу, њихове родитеље и трећа лица, а приликом упућивања грађана на расположиве мере и поступке воде рачуна о обавезама које у заштити детета има орган старатељства.

Полицијска управа обавестиће Заштитника грађана о поступању по препоруци под бројем IV у року од 15 дана од дана пријема овог акта.

Полицијска управа обавестиће Заштитника грађана о поступању по препо-

рукама под бројем I и II у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

Полицијска управа обавестиће Заштитника грађана о мерама које је предузела ради поступања по препоруци под бројем III у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

Центар за социјални рад обавестиће Заштитника грађана о поступању по препорукама V – VI у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

Центар за социјални рад обавестиће Заштитника грађана о мерама које је предузео ради поступања по препоруци под бројем VII и VIII у року од 60 дана од дана пријема овог акта.

РАЗЛОЗИ

Заштитнику грађана обратила се А.А. притужбом на рад Центра за социјални рад и Полицијске управе, у поступку заштите њеног детета Б.Б. од злостављања и занемаривања. У притужби је наведено да органи нису предузели неодложне одговарајуће мере након што су обавештени о сексуалном злостављању детета. Дете и мајка су у време подношења притужбе били становници неформалног ромског насеља.

Имајући у виду да су наводи притужбе указивали на могућност да су органи поступали посебно некоректно у односу на дете које је претрпело озбиљан облик насиља, ризик од ненадокнадиве штете по дете жртву, и чињеницу да је реч о посебно осетљивој и депривираној групацији деце и породица, Заштитник грађана оценио је да су испуњени услови прописани чл. 25. ст. 5. Закона о Заштитнику грађана за покретање поступка контроле законитости и правилности рада органа управе пре исцрпљивања расположивих правних средстава од стране подносиоца притужбе.

Заштитник грађана спровео је поступак контроле законитости и правилности рада Центра за социјални рад и Полицијске управе, па је на основу навода притужбе, изјашњења Центра за социјални рад, изјашњења Полицијске управе, извештаја Министарства унутрашњих послова – Сектора унутрашње контроле полиције, извештаја Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, извештаја Удружења и документације коју су доставили подносиоци притужбе, контролисани органи управе и органи који су Заштитнику грађана упутили своје извештаје, утврдио следеће чињенично стање:

Б.Б. стар 12 година био је корисник услуга Дневног центра. Стручни радници Дневног центра добили су 2012. године информацију да је Б. био жртва сексуал-

ног злостављања од стране четири вршњака. Истог дана, директорка Удружења које подржава рад Дневног центра је позвала Полицијску станицу (у даљем тексту ПС) и затражила информације о дежурном тиму надлежног центра за социјални рад, али је обавештена да полиција тај податак нема. У поновљеном телефонском разговору, који је обавила са шефом дежурне службе ПС, директорка Удружења поднела је пријаву да је дете Б.Б. био жртва сексуалног злостављања. Истовремено је обавестила полицијског службеника да постоји ризик од сукоба међу породицама детета жртве и породица деце која су извршила насиље. Полицијски службеник упутио је директорку Удружења да се мајка и дете обрате лекару, и обавестио је да ће полиција појачати патроле око неформалног ромског насеља. ПС није о примљеној пријави обавестила надлежни центар за социјални рад.

Следећег дана подносиатељка притужбе је са дететом и уз подршку радника Дневног центра отишла у Центар за социјални рад (у даљем тексту: ЦСР), како би пријавила насиље и затражила помоћ. У органу старатељства, притужиља је обавештена да треба да се обрати лекару и полицији. Такође јој је понуђен смештај у Сигурну кућу и смештај детета у Прихватилиште, што је притужиља одбила. Притужиља је тада упућена да је потребно да успостави надзор над кретањем детета и да наредних дана дете не треба да иде у школу. Орган старатељства није успоставио сарадњу са полицијом и здравственом установом, нити је предузимао друге мере и активности.

Притужиља и дете су истог дана, такође у пратњи радника Дневног центра, отишли у Институт, али преглед детета није могао бити обављен због тога што у том тренутку није било на располагању посебно обучених лекара за рад са злостављаном децом. Преглед је обављен следећег дана, а здравствена установа је упутила одговарајуће обавештење ПС и ЦСР.

Подноситељка притужбе је у просторијама Полицијске управе поднела кривичну пријаву због кривичног дела из чл. 180. КЗ, након чега су полицијски службеници предузимали активности из надлежности органа унутрашњих послова. У извештају, полицијски службеник који је поступао на случају, „утврдио“ је да није било елемената насиља, нити принуде на сексуални однос, већ да је дете подносиатељке притужбе у полном односу са четворицом вршњака учествовало „уз добровољни пристанак“ и то „у неколико наврата у претходном периоду“⁶⁹. О овим чињеницама Полицијска управа није обавестила орган старатељства.

Активности органа старатељства са дететом и мајком започете су након пријема обавештења здравствене установе да је Б.Б. био на прегледу због сумње на сексуално злостављање и резултирале су доношењем решења којим је подноси-

тељки притужбе изречена мера корективног надзора над вршењем родитељског права. Овим решењем мајка детета је обавезана да детету “регулише здравствену књижицу”, да одведе дете на преглед у Институт, да појача надзор над дететовим кретањем и да се јави у Саветовалиште ЦСР ради саветодавног рада. У образложењу решења, наведено је да дете са породицом (мајка, браћа и сестре) живи у “дивљем нехигијенском насељу”, да је породица “погођена тешким сиромаштвом, нерегулисане здравствене заштите”, да је “неадекватног становања и хигијене” да мајка “пружа основну негу, али не обезбеђује минимум хигијене” и “не осигурава довољно безбедности”, али да “показује солидан ниво емоционалне топлине”.

Након два месеца, притужиља и њена породица су расељени а надлежност органа старатељства прешла је на други орган старатељства.

Министарство рада, запошљавања и социјалне политике извршило је надзор над стручним радом ЦСР и оценило да орган старатељства није поступао у складу са обавезама прописаним Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања, јер активности органа старатељства нису произашле из одговарајућих процена потреба и стања детета и евентуалних ризика у којима се дете налази, услед чега су те активности биле контрадикторне. Комисија Министарства оценила је несврсисходним и контрадикторним и налоге које је орган старатељства дао притужиљи у оквиру мере корективног надзора над вршењем родитељског права, доводећи у питање и целисходност саме изречене мере.

Приликом утврђивања пропуста ЦСР и Полицијске управе и упућивања препорука, Заштитник грађана руководио се одредбама Закона о социјалној заштити⁷⁰, Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад⁷¹, за све органе обавезујућим – Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања⁷², као и Посебним протоколом о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања⁷³ који обавезује све полицијске службенике:

Закон о социјалној заштити и Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад обавезују центре за социјални рад да услуге пружају у складу са начелом благовремености, целовитости и најбољих интереса корисника⁷⁴, као и да појачану пажњу овог органа захтевају случајеви када постоји сумња на насиље, злостављање и занемаривање детета, посебно када

70 “Сл. гласник РС“ бр. 24/11

71 “Сл. гласник РС“ бр. 59/08, 37/10, 39/11 – др. пропис, 1/12 – др. пропис

72 Општи протокол усвојила је Влада Републике Србије 2005. године

73 Посебни протокол донело је 2006. године Министарство унутрашњих послова

74 Чл. 24. – 33. Закона о социјалној заштити

је реч о сексуалном насиљу⁷⁵.

Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања поставио је обавезујуће стандарде рада надлежних органа у заштити деце од сваког облика насиља, злостављања и занемаривања. Он је дефинисао злостављање и занемаривање и њихове појавне облике (укључујући и сексуалну злоупотребу⁷⁶) и прописао процедуре/кораци који се предузимају у случају сумње или сазнања о злостављању или занемаривању детета, при чему координативну улогу има центар за социјални рад⁷⁷. Овом се органу подносе пријаве сумње на злостављање или занемаривање детета и то су дужни да учине сви државни органи, установе и организације, као и појединци (грађани, стручњаци који раде са децом). Пријава се подноси неодложно, а усмену пријаву треба да прати и писмена, у року од 24 сата⁷⁸.

Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања дефинисао је процедуре за поступање овлашћених службених лица „у случајевима када постоје основи сумње да је извршено кривично дело или прекршај са елементима злостављања и занемаривања“⁷⁹. Када полицијски службеник прима пријаву телефоном, он је дужан да покуша да прибави одговоре на више питања, како би донео одлуку о потреби хитног реаговања⁸⁰.

Сумња на сексуално злостављање или сексуалну злоупотребу детета захтева неодложно предузимање активности надлежних органа у циљу утврђивања постојања насиља и пружања помоћи жртви. Дужност свих грађана и свих органа је да неодложно обавесте орган старатељства – као координативно тело – о својим сазнањима или сумњи да је дете изложено насиљу ове врсте, без обзира на то у којој су мери ове чињенице потврђене и да ли оне имају карактеристике кажњивог дела. Посебна одговорност за предузимање ефикасних, правовреме-

75 Чл. 46. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад

76 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава III „Дефиниције злостављања и занемаривања деце“, тачка 3. „Сексуална злоупотреба“

77 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава IV „Процес заштите детета“

78 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава IV „Процес заштите детета“, тачка 2. „Пријављивање сумње на злостављање/занемаривање детета“

79 Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Глава V „Процедуре за поступање овлашћених службених лица“

80 Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Глава V „Процедуре за поступање овлашћених службених лица“, тачка V.1.2.2.

них, стручних активности стоји на органу старатељства као координативном органу у процесу заштите деце од злостављања и занемаривања.

Република Србија ратификовала је Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања⁸¹, чиме је Конвенција постала део националног правног система, а на основу ње су, за органе Републике Србије и све запослене у њима, наступиле обавезе да своје поступање, мере које предузимају и изборе које у свом раду праве, буду у складу и са правилима и стандардима које је поставио овај међународни документ.

Добровољност у сексуалном чину подразумева одговарајући ниво психофизичке зрелости и способности да се разуме значај онога на шта се пристаје. Добровољности на сексуалне активности код деце ниског календарског узраста – нема, што је један од разлога да законодавац инкриминише сексуални однос са дететом које је млађе од 14 година, посебно га квалификујући када је сексуални чин извршен од стране више особа.

Избор мера заштите детета жртве сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања мора одговарати посебним захтевима нарочито осетљивог положаја детета. Ове мере треба да обезбеде тренутни прекид злостављања/искоришћавања и у највећој могућој мери помоћ детету и особи која се о детету брине у савладавању кризне ситуације. Истовремено, избор мера треба да спречи дететову секундарну трауматизацију и виктимизацију.

Смештај детета у установу за збрињавање злостављане деце представља меру неодложне интервенције која се предузима на основу свеобухватне процене органа старатељства о угрожености детета у средини у којој живи која се на други начин не може отклонити. Због своје рестриктивности и штете која се неминовно наноси детету, ова мера предузима се онда када се озбиљни ризици по дете не могу отклонити ни једном другом, мање рестриктивном и по дете трауматичном мером, а однос штете и користи по дете у потпуности оправдава избор органа старатељства.

У конкретном случају, полицијски службеник ПС који је примио позив директорке Удружења и добио информације о могућем сексуалном насиљу над дететом, пропустио је да о тим информацијама неодложно обавести надлежни орган старатељства, како би тај орган, у складу са својим надлежностима и задацима, оценио потребу предузимања хитних мера заштите детета.

Посебно, међутим, забрињава чињеница да орган старатељства није био обавештен о сумњи на сексуално насиље над дететом ни када је подносиатељка

81 Конвенција је ратификована 29. 07. 2010. године

притужбе поднела пријаву Полицијској управи, по којој су поступали полицијски службеници који су стекли посебна знања о поступању са малолетницима и кривичноправној заштити малолетних лица и поседују одговарајуће сертификате, нити након што су полицијски службеници окончали своје поступање. Напротив, иако констатује да је једанаестогодишње дете било активно укључено у сексуалне активности четворицом вршњака, уз „добровољни пристанак“ – што је облик сексуалне злоупотребе детета дефинисан у оба протокола⁸² – полицијски службеник овлашћен за рад са малолетницима о овим чињеницама није обавестио орган старатељства, како би се надаље предузимале мере заштите детета од даљег злостављања и мере усмерене ка рехабилитацији детета и отклањању/умањењу последица претрпљеног насиља.

Ови пропусти у раду Полицијске управе указују на недовољну примену стандарда у заштити деце од свих облика насиља, које је најпре усвојила Влада Републике Србије, а потом и Министарство унутрашњих послова. Заштитник грађана стога оцењује да је неопходно да Полицијска управа изврши анализу рада свих одељења и полицијских станица и на тај начин поново укаже на обавезу свих полицијских службеника да се у раду са децом која су жртве насиља, злостављања и занемаривања у пуном обиму придржавају закона и усвојених стандарда поступања, уз уважавање најбољих интереса детета и пуну сарадњу са органом старатељства.

Стручни радници ЦСР нису спровели ниједну активност усмерену ка процени стања, потреба и ризика за дете, утврђивања чињеница које се односе на сумњу на сексуално злостављање детета, нити су остварили сарадњу са надлежном полицијском станицом и здравственом установом. Уместо тога, притужиља је упућена да се обрати полицији и лекару, и поред прописима и стандардима рада дефинисаних обавеза органа старатељства у случајевима насиља над дететом. На тај је начин орган старатељства делегирао сопствене дужности на родитеља и посредно на дете жртву, који су се у том тренутку налазили у посебно осетљивој кризној ситуацији. Посебно је забрињавајуће што су пропусти органа старатељства учињени према детету и његовој мајци за које је орган поуздано

---

82 „Сексуална злоупотреба малолетних лица подразумева укључивање ових лица у сексуалну активност коју она не схватају у потпуности, са којом нису сагласна или за коју нису развојно дорасла и нису у стању да се са њом сагласе, или ону којом се крше закони или социјални табуи друштва“ (Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Глава III тачка 3; Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Глава III тачка III.3.)

имао информације да припадају посебно осетљивој популацији становништва, у односу на коју орган старатељства има додатне обавезе у погледу пружања помоћи и подршке.

Посебну пажњу заслужује чињеница да су стручни радници притужили „понутили“ смештај детета у установу социјалне заштите, иако је реч о мери неодложне интервенције, која се не предузима по избору корисника, већ на основу процена органа старатељства. Орган старатељства „понудио“ је примену ове мере, не процењујући претходно потребе и стање конкретног детета, ризике у којима се налази, однос штете и користи по дете, па тиме и не анализирајући могућност примене других, мање рестриктивних мера којима би се остварила заштита детета. Овакво поступање доводи у питање компетенције и стручност стручних радника ЦСР и способност тог органа старатељства да одговори на захтевне случајеве какви су сексуално злостављање деце и други облици тешког насиља према деци.

И поред сопствених процена о тешкој депривираниости породице, сазнања о сексуалном злостављању детета и изостанку мера помоћи и подршке притужили, њеној породици, а нарочито детету жртви сексуалног насиља, орган старатељства изрекао је притужили меру корективног надзора над вршењем родитељског права, настављајући да преваљује сопствене обавезе (издавање здравствене књижице, саветодавни рад, сарадња са здравственом установом – Институтотом) на притужилу. Изостанак правилно планираних и процењених активности дао је и одговарајући резултат – ниједна мера изречена решењем органа старатељства није спроведена.

Заштитник грађана оцењује да се уочени пропусти у раду ЦСР могу делимично умањити адекватним поступањем сада надлежног органа старатељства, као и да је нужно утврђивање личне одговорности стручних радника, уз примену прописима и општим актима ЦСР предвиђених мера према одговорнима, како би се отклонио или макар смањио ризик од понављања истих или сличних пропусти у будућности.

Заштитник грађана посебно оцењује да је неопходно утврђивање личне одговорности полицијских службеника који су овлашћени за рад са децом, имајући у виду да су стекли посебна знања у области кривичноправне заштите малолетних лица и да раде непосредно са децом жртвама, због чега носе и посебну одговорност за заштиту интереса деце жртава и њихове добробити.

На основу свих утврђених чињеница и околности, Заштитник грађана је, применом чл. 31. ст. 2. Закона, дао препоруке Центру за социјални рад и Поли-

цијској управи, у циљу отклањања утврђених пропуста у највећој могућој мери, унапређења рада органа и спречавања сличних пропуста у будућности.

Поступање надлежних органа по препорукама

Центар за социјални рад и полиција, сваки у складу са својим надлежностима и овлашћењима, су поступили по препорукама Заштитника грађана. Детету и породици су пружене одговарајуће услуге у области социјалне заштите и здравствене услуге у циљу рехабилитације од трауме. Полиција је утврдила одговорност за пропусте и свим полицијским службеницима поново доставила упутство о поступању у односу на децу жртве, достављајући истовремено организационим јединицама по примерак препоруке Заштитника грађана.

Обавезе државе у спречавању додатне виктимизације и трауматизације

2.1. Увод

У случајевима сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања детета, пажња стручњака и јавности претежно је усмерена ка санкционисању злостављача. Заштита и рехабилитација детета жртве у сенци је општег захтева за правдом и правичном казном. Секундарна и вишеструка трауматизација и виктимизација детета, међутим, не само да значајно умањује шансе за дететов потпуни опоравак од преживљене трауме, већ представља трауму *per se* – овога пута извршену од стране система који дете треба да штити. Стога је заштита од додатне трауматизације и виктимизације детета саставни део процеса заштите од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања, без кога пуна заштита не може бити постигнута.

Начин на који полиција, орган старатељства, правосудни органи (тужилаштва и судови), органи надлежни за контролу примене закона који уређују рад медија, предузимају мере из своје надлежности, опредељује да ли ће дете трпети секундарну трауматизацију или чак институционално злостављање. Нормативни оквир Републике Србије садржи неке (мада недовољне) заштитне одредбе, али је њихова примена ретка. Саслушање детета изван простора суда, коришћење савремених средстава комуникације и посебних просторија намењених узимању изјаве детета жртве више су изузетак него правило, а саслушање пред надлежним органима по правилу се врши више пута. Стручна припрема детета за судски поступак изостаје, детету се не обезбеђују услуге подршке пре, током и након поступка, а случај сексуалног злостављања често доспева у јавност путем медија који при том не обезбеђују заштиту дететовог идентитета, интегритета и достојанства, при чему изостаје и реакција органа надлежних за контролу примене прописа у области јавног информисања и медија.

Обавезе које Република Србија има у погледу заштите деце жртава сексуалног злостављања, а које је преузела потврђивањем Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, захтевају не само промену нормативног оквира и увођење нових услуга намењених деци жртвама сексуалног злостављања, већ и оснаживање стручњака, подизање свести и обучавање о положају детета жртве и јачање њихових капацитета да постојеће механизме заштите користе у највећој могућој мери.

2.2. Мишљење Заштитника грађана о заштити деце жртава сексуалног злостављања и искоришћавања од додатне виктимизације и трауматизације у правосудним поступцима

Органи који, у оквиру поступака које воде, узимају изјаву детета жртве, ретко користе законом прописану могућност и постојеће ресурсе за узимање изјаве детета коришћењем посебно опремљених просторија изван седишта органа и техничких средстава⁸³. Последица такве праксе је неизоставна и вишеструка накнадна трауматизација детета жртве, чиме се значајно умањују шансе за дететов потпуни опоравак од преживљене трауме. Брза и ефикасна промена такве праксе неопходна је како ради потпуне заштите детета жртве, тако и ради пуног поштовања Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, која је потврђивањем постала део домаћег правног система.

Заштитник грађана је, поступајући по сопственој иницијативи, а након пријема информација о недовољној искоришћености тзв. “скрин соба” у кривичним поступцима због кривичних дела учињених на штету деце, прибавио информације од надлежних органа, и – користећи законска овлашћења утврђена одредбом чл. 24. Закона о Заштитнику грађана („Службени гласник РС“ бр. 79/2005 и 54/2007) – даје следеће

МИШЉЕЊЕ

Због посебно осетљивог положаја, деца жртве кривичних дела захтевају појачану пажњу државних органа и поступање које у највећој мери штити децу од секундарне виктимизације и трауматизације.

83 „Како до правосућа по мери детета“, Банић, М, Стевановић, И, Центар за права детета, 2015 стр. 21

У циљу доследне примене *Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, а пре свега ради побољшања положаја деце жртава кривичних дела, неопходно је да

- судови у већој мери користе постојеће и доступне посебно опремљене и деци прилагођене просторије („скрин собе“) и техничка средства за пренос и бележење слике и звука и доследно примењују законске одредбе прописане ради заштите детета жртве од додатне виктимизације и трауматизације,
- државни органи планирају и предузимају мере у циљу обезбеђивања свим судовима доступних “скрин соба” и техничких средстава за пренос и бележење слике и звука, намењених узимању изјава деце жртава на начин који спречава дететову поновну трауматизацију.

Мишљење Заштитника грађана упућује се Министарству правде и државне управе, Министарству рада, запошљавања и социјалне политике, Министарству здравља и основним и вишим судовима у Београду, Нишу, Новом Саду и Крушевцу.

РАЗЛОЗИ

Заштитник грађана добио је информацију да је у Прихватилишту за ургентну заштиту злостављане деце у Београду опремљена посебна просторија намењена узимању изјава од деце жртава кривичних дела – тзв. “скрин соба”, али да она до сада ниједанпут није употребљена за потребе судског поступка.

На захтев Заштитника грађана, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике доставило је информацију да су “скрин собе” успостављене у врло малом броју установа социјалне заштите, и то у:

- Прихватилишту за ургентну заштиту злостављане деце у Београду,
- Саветовалишту за брак и породицу при Градском центру за социјални рад Београд (ова установа располаже са три “скрин собе” – у објектима у Земуну, Палилули и објекту самог Градског центра, ул. Руска 4),
- Саветовалишту за брак и породицу при Центру за социјални рад Ниш,
- Саветовалишту за брак и породицу при Центру за социјални рад Крушевац,
- Центру за социјални рад Нови Сад.

Неке од “скрин соба” (објекти у Земуну и Палилули) захтевају додатна улагања, док су друге “скрин собе” функционалне.

Министарство здравља обавестило је Заштитника грађана, на његов захтев, да Министарство не располаже информацијом о томе да ли здравствене установе располажу “скрин собама”.

Заштитник грађана упутио је дописе основним и вишим судовима у Београду, Нишу, Новом Саду и Крушевцу (градовима чије установе социјалне заштите располажу једном или више “скрин соба”) и затражио информације да ли ови судови, током поступака, користе могућност испитивања, односно узимања изјава од деце жртава употребом “скрин собе”, у којим случајевима и у којој мери.

Осим Вишег суда у Крушевцу, сви судови доставили су информације Заштитнику грађана, на основу којих је утврђено да само три суда⁸⁴ користе или делимично користе “скрин собе” или по намени сличне просторије у или ван судске зграде, односно аудио и видео линк, приликом испитивања деце жртава током судских поступака. Остали судови ову могућност не користе, мада неки судови⁸⁵ раде на припремању “скрин собе” унутар судске зграде. Први основни суд у Београду није располагао подацима о евентуалном коришћењу “скрин соба”, а три суда⁸⁶ навела су да до сада нису користила ову могућност – један због тога што није располагао информацијом о томе да постоји функционална „скрин соба“ у месту седишта суда.

Деца жртве кривичних дела захтевају појачану пажњу свих органа који воде, односно укључени су у поступак. Нарочито специфичан положај имају деца жртве насиља, злостављања, експлоатације, занемаривања, сексуалног злостављања и искоришћавања, која су посебно рањива, осетљива и подложна секундарној и терцијарној виктимизацији. Стога је дужност државних органа да предузму посебне мере на заштити деце жртава, укључујући и оне којима се спречава понављано испитивање и контакт са особом осумњиченом, односно окривљеном да је на штету детета извршила кривично дело.

Ратификацијом Факултативног протокола о продаји деце, дечјој простицији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета и Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања – чиме су ови међународни уговори постали део унутрашњег правног система Републике Србије – Република Србија обавезала се да деци жртвама ових кривичних дела призна посебно осетљив положај и да своје поступке прилагоди њиховим специфичним потребама, укључујући и посебне потребе када се деца жртве појављују у својству сведока.

---

84 Виши суд у Нишу, Виши суд у Новом Саду и основни суд у Новом Саду
85 Виши суд у Београду, Виши суд у Нишу
86 Други основни суд у Београду, Основни суд у Нишу, Основни суд у Крушевцу

Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији и Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања обавезују државе чланице да обезбеде сигурност детета жртве од застрашивања, одмазде и поновљене виктимизације, а да се у поступању са децом жртвама државни органи руководе њиховим најбољим интересима⁸⁷. Кривични поступак мора бити вођен на начин којим се спречава отежавање већ преживљене трауме⁸⁸, уз спречавање поновљених контаката између жртве и особе осумњичене/окривљене за извршење кривичног дела⁸⁹ и узимање изјаве од детета жртве од стране професионалаца обучених за рад са децом жртвама насиља, у посебним просторијама, уз коришћење аудио, видео и комуникационе технологије и ограничавање броја разговора са дететом на најмању могућу меру⁹⁰.

Судовима Републике Србије стоји на располагању законска могућност да, користећи посебан начин испитивања детета жртве, у случајевима прописаним Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁹¹, пружи детету жртви већи степен заштите. Суду стоји на располагању могућност коришћења технике за пренос слике и звука, испитивање детета без присуства странака и учесника у поступку, испитивање детета уз помоћ обученог лица (психолога, педагога, социјалног радника), испитивање детета ван судске зграде⁹², при чему су ове могућности проширене и на децу жртве других кривичних дела, поред оних о којима говоре међународни уговори које је ратификовала Република Србија.

У овом тренутку, број посебно опремљених просторија за испитивање деце жртава (“скрин соба”) није довољан да би такве просторије биле на располагању свим судовима који воде поступке за кривична дела прописана чл. 150. *Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*. У интересу је деце жртава да државни органи предузму неопходне мере

87 чл. 8. Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији и чл. 31. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

88 чл. 30. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

89 чл. 31. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

90 чл. 35. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

91 “Сл. гласник РС”, бр. . 85/2005

92 чл. 152. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица

и обезбеде одговарајуће и свим судовима доступне ресурсе и механизме заштите детета жртве од вишеструке трауматизације и виктимизације.

“Скрин собе”, тамо где су успостављене, не користе се у довољној мери, а неки судови о тој могућности и немају сазнања, нити прате степен коришћења ових ресурса од стране својих судија. Заштитник грађана указује да некоришћење постојећих законских могућности и постојећих ресурса иде на штету деце која су већ била изложена озбиљном трауматском догађају који (може да) значајно негативно утиче на ток њиховог раста и развоја. У интересу је великог броја деце жртва да се постојећи – иако скромни – ресурси користе у што већој мери, како би се обезбедило да се дете – уместо излагања новим трауматским догађајима (као што су, вишеструко давање изјаве о догађају, сусрети са окривљеним, испитивање детета на неадекватан начин, итд) – усмери ка поступцима рехабилитације ради отклањања/умањивања штете коју је по дететов психо-физиолошки развој изазвала преживљена траума.

Поступање по препорукама

Заштитник грађана нема овлашћење да контролише рад судова и тужилаштва, али има овлашћење да давањем савета и мишљења о питањима из своје надлежности делује превентивно, у циљу унапређења рада органа управе и унапређења заштите људских права и слобода. У том циљу Заштитник грађана је упутио мишљење судовима и надлежним министарствима, налазећи да ће оно бити од значаја свима који поступају у процесу заштите деце од сексуалног злостављања. Министарства и судови нису размотрили упућено мишљење.

2.3. Мишљење Заштитника грађана о неопходности заштите идентитета детета жртве сексуалног злостављања и искоришћавања

Подизање свести јавности о сексуалном злостављању и сексуалниом искоришћавању деце је неопходно, али на начин којим се та сврха постиже без додатне виктимизације и трауматизације жртве. Сензационалистичко извештавање о конкретном случају, на начин којим се омогућава идентификација жртве, не доприноси подизању свести јавности, а жртву излаже додатним траумама. Обавеза је медија, али и надлежних органа да информације о сексуалном злостављању јавности дају на начин који у пуној мери обезбеђује заштиту идентитета жртве и онемогућава њено препознавање у било којој средини.

Заштитник грађана је, поступајући по сопственој иницијативи, спровео поступак контроле законитости и правилности рада Министарства унутрашњих послова, приликом извештавања јавности о раду Министарства. Користећи законска овлашћења утврђена одредбом чл. 24. Закона о Заштитнику грађана („Службени гласник РС“ бр. 79/2005 и 54/2007), Заштитник грађана даје

МИШЉЕЊЕ са ПРЕПОРУКОМ

Министарство унутрашњих послова унапредило би свој рад и обезбедило бољу заштиту деце жртава кривичних дела, прилагођавањем начина извештавања јавности о раду Министарства унутрашњих послова специфичној потреби деце жртава на заштиту њиховог идентитета и заштиту од објављивања свих чињеница које угрожавају њихову приватност и штете њиховој части и угледу.

Потребно је да Министарство унутрашњих послова, руководећи се принципом поштовања најбољих интереса деце жртава кривичног дела, допуни Упутство о основним стандардима у поступању са медијима тако што ће утврдити да се приликом обавештавања јавности о раду Министарства унутрашњих послова не износе лични подаци о детету жртви, нити било које чињенице које самостално или у вези са другим познатим и/или саопштеним чињеницама могу открити и/или значајно допринети откривању идентитета деце жртава.

Министарство унутрашњих послова обавестиће Заштитника грађана у року од 60 дана од дана пријема ове препоруке, о поступању по њој.

РАЗЛОЗИ

Заштитник грађана упознао се са садржајем саопштења Полицијске управе А. од 2010. године, које је објављено на интернет страници Министарства унутрашњих послова, а које се односи на подношење кривичне пријаве против групе лица због постојања основа сумње да су извршили кривично дело обљуба са дететом и кривично дело приказивање порнографског материјала и искоришћавање деце за порнографију.

Саопштење које је објављено на интернет страници Министарства унутрашњих послова гласи:

„Криминалистичка полиција је поднела кривичну пријаву против малолетних⁹³ А.А. и Б.Б. из М, због постојања основа сумње да су извршили кривично дело обљуба са дететом, и против К.К. (пунолетног⁹⁴), такође из М, због постојања основа сумње да је извршио кривично дело приказивање порнографског материјала и искоришћавања деце за порнографију. А.А. и Б.Б. се терете да су у вечерњим сатима, одлазили код К. где су вршили обљубу са дететом, док је он то снимао мобилним телефоном.

Сва тројица су лишена слободe и данас ће бити приведени надлежном истражном судији у А.“

Министарство унутрашњих послова оценило је да је наведено саопштење објављено у складу са Законом о јавном информисању и Упутством о основним стандардима у поступању са медијима.

Упутство о основним стандардима у поступању са медијима, које је сачинило Министарство унутрашњих послова, утврдило је да се приликом давања саопштења о завршеној криминалистичкој обради, могу навести подаци о правној квалификацији и опису извршења кривичног дела, времену и месту извршења и последицама, податак јесу ли осумњичени ухваћени и приведени истражном судији, односно да ли су у бекству. Када је осумњичени пунолетан саопштава се његово/њено име и прво слово презимена, године и шире подручје становања. Када је учинилац малолетно лице, саопштавају се иницијали имена и презимена, године и шире подручје становања.

93 прилагодила потребама публикације НЈ

94 прилагодила потребама публикације НЈ

Упутство не садржи одредбе о начину на који се штити идентитет и приватност деце жртава, односно деце која су оштећена кривичним делом. Министарство унутрашњих послова појашњава да, када се у извршењу кривичног дела малолетници појављују као жртве и/или оштећени, саопштење може да садржи податке о њиховом полу и годинама. Остали подаци о жртви не могу се изнети без одобрења суда.

Неспоран је интерес јавности да буде правовремено и што потпуније упозната са радом државних органа, нарочито у осетљивој сфери заштите живота, тела, безбедности и сигурности грађана и њихове имовине. Благовремено и потпуно обавештавање јавности од стране Министарства унутрашњих послова битан је елемент односа поверења између грађана и полиције, а истовремено служи и сврси генералне превенције и едукације грађана.

Информацију о идентитету особе не чине само лични подаци и подаци који се непосредно односе на лична и друга својства конкретног лица, већ и све друге чињенице које саме за себе или у вези са другим чињеницама посредно доводе и/или могу довести до препознавања и идентификације особе.

Специфичан положај деце жртава сексуалног злостављања и искоришћавања захтева појачану пажњу свих државних органа. Ширење информација о сексуалном злостављању или сексуалном искоришћавању деце значајно умањује шансе за успех њихове рехабилитације и поновне интеграције у друштво и може оставити трајне последице на њихов психосоцијални развој.

Ратификацијом Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета и Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања – чиме су ови међународни уговори постали део унутрашњег правног система Републике Србије – Република Србија обавезала се да деци жртава ових кривичних дела призна посебно осетљив положај и да своје поступке прилагоди њиховим специфичним потребама. Посебно, држава се обавезала да заштити приватност и идентитет деце жртава и предузме све мере ради спречавања ширења информација које би могле довести до идентификовања деце жртава (чл. 8. Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији и чл. 31. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања).

У конкретном случају, информација објављена на интернет страници Министарства унутрашњих послова садржала је чињенице на основу којих је било могуће доћи до података о идентитету детета жртве. Податак да су осумњичена

лица из места М. и податак да су осумњичени малолетници у вечерњим сатима одлазили код пунолетног осумњиченог и тамо вршили обљубу са дететом, дали су довољно основа за закључак да је и дете жртва из места М. С обзиром да место М. има мање од 4.000 становника (према попису становништва из 2002. године), није било тешко утврдити не само идентитет осумњичених, већ и идентитет детета жртве.

Полазећи од информација које су објављене на интернет страници Министарства унутрашњих послова, неколико медија је, у кратком временском периоду, дошло до више податка о догађају, узрасту и полу жртве, начину извршења и сродничким односима злостављача и жртве. Доступност информација на интернет страници Министарства унутрашњих послова ни на који начин не ослобађа нити умањује одговорност медија за наношење штете детету жртви, објављивањем података прибављених даљим истраживањем чињеница које је Министарство унутрашњих послова објавило. Међутим, улога Министарства унутрашњих послова, као пружаоца службене информације чији се кредибилитет не доводи у питање, у заштити идентитета деце и њихове приватности је значајнија, а одговорност већа.

Интерес јавности да буде обавештена о раду Министарства унутрашњих послова, у конкретном случају, не би био угрожен да је Министарство унутрашњих послова, уместо имена насељеног места у коме осумњичени живе, објавило име општине на чијој територији осумњичени имају пребивалиште, односно општине на чијој је територији извршено кривично дело. Одсуство информације да је дело извршено у вечерњим часовима и у кући једног од осумњичених која се налази у месту М. не би угрозило интерес јавности, а значајно би допринело заштити идентитета детета жртве.

Поштовањем најбољих интереса детета (нарочито деце жртава) као руководног принципа приликом објављивања информације о раду Министарства унутрашњих послова, орган управе унапредио би свој рад и у будућности спречио да подаци које објави буду средство за откривање идентитета деце жртава, угрожавање њихове приватности и наношење штете њиховој части, угледу, добробити и даљем развоју.

На основу свих утврђених чињеница и околности, Заштитник грађана је, применом чл. 24. ст. 2. и 31. став 2. Закона, дао мишљење са препоруком Министарству унутрашњих послова, у циљу унапређења рада органа управе и установа и спречавања да се у будућности угрозе права и интереси детета жртве кривичних дела.

Поступање по препорукама

Министарство унутрашњих послова је, уважавајући Мишљење Заштитника грађана и поступајући по упућеној препоруци изменило Упутство о основним стандардима у поступању са медијима на начин који обезбеђује бољу заштиту идентитета детета жртве. Истовремено, МУП је свим јединицама указао на потребу и обавезу заштите свих жртава кривичних дела, а посебно деце.

Усклађивање нормативног оквира са принципима и стандардима Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

3.1. Увод

Доношењем Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (“Маријин закон”), Република Србија направила је прве кораке на усаглашавању домаћег законодавства са међународним правним оквиром, пре свега Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања и Факултативним протоколом о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета. Незастаревање кривичног гоњења кривичних дела против полне слободе учињених према деци, увођење заштитних мера, немогућност примене института ублажавања казне, евидентирање сексуалних злостављача деце, значајно доприноси остваривању крајњег циља – пуне заштите детета од сексуалног насиља.

Бројне препреке остваривању овог циља, међутим, још увек опстају. Блага казнена политика, неадекватно дефинисање кривичног дела, дуготрајни судски поступци и неповољан положај детета у њима, изостанак мера подршке и рехабилитације, изостанак мера заштите током поступка, недовољна заштита идентитета, интегритета и достојанства детета жртве, различит положај детета жртве у зависности од узраста, онемогућавају пуну заштиту детета и не доприносе превенцији сексуалног злостављања деце.

Изградња система заштите деце од насиља траје већ пуних десет година, од када је донет Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица који је увео прва правила о мерама заштите малолетне жртве кривичног дела од секундарне трауматизације. Овај процес, међутим, далеко је од краја.

Република Србија тек је недавно започела процес усвајања модерних и функционалних решења за заштиту деце жртава сексуалног злостављања и искоришћавања, а рад на њиховој имплементацији у пракси тек предстоји. У интересу је деце жртава да се уложе максимални напори да овај процес буде окончан у што краћем року, а мере превенције и пуне заштите имплементирани у нормативни оквир и праксу.

3.2. Иницијатива Заштитника грађана за измене Кривичног законика

Сексуално искоришћавање деце, посебно дечја порнографија и проституција, као и сви облици сексуалног злостављања деце, деструктивни су по дечје здравље и психосоцијални развој. Сексуално искоришћавање и сексуално злостављање деце су до те мере учестали, да су досегли забрињавајуће размере како на националном, тако и на међународном нивоу⁹⁵.

У циљу обезбеђивања што адекватнијег институционалног механизма за заштиту деце и жена од свих облика насиља, на основу сазнања до којих је дошао у свом раду, усвојених стратешких докумената на националном нивоу, ратификованих и потписаних међународних докумената, као и обраћања организација цивилног друштва, Заштитник грађана оцењује да постоји потреба да, у складу са чл. 18. ст. 2. Закона о Заштитнику грађана („Службени гласник РС“, бр. 79/05 и 54/07), Министарству правде поднесе

ИНИЦИЈАТИВУ ЗА ИЗМЕНУ КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА

* I *

У ставу 2. члана 57. иза броја „180“ додају се бројеви „181, 182, 183, 184, 185, 185а, 185б,“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама иде се за тим да се искључи могућност ублажавања казне за извршиоце свих кривичних дела против полне слободе. Постојеће решење нео-

---

95 чл. 31. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

правдано је привилеговало извршиоце неких кривичних дела против полне слободе у односу на извршиоце других кривичних дела из исте групе, а закон је овом одредбом неоправдано направио значајну разлику у санкционисању код различитих кривичних дела против полне слободе за које су запрећене исте или сличне казне.

Посебно, садашње решење привилегује и извршиоце квалификованих облика одређених кривичних дела, као што су кривична дела обљуба злоупотребом положаја и недозвољене полне радње извршена према малолетнику и детету, или подвођење и омогућавање вршења полног односа које се у оба облика односи на малолетна лица.

Конвенција о правима детета⁹⁶ обавезује државе потписнице на предузимање „законодавних... мера ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу“. Заштитне мере обухватају и „...остале облике спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева ... злостављања детета“.

Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања⁹⁷, констатујући да су сексуално искоришћавање и сексуално злостављање детета деструктивни по дечје здравље и психосоцијални развој и примећујући да су сексуално искоришћавање и сексуално злостављање досегли забрињавајуће размере, обавезује државе чланице да обезбеде да кривична дела против полне слободе деце подлежу таквом делотворном кажњавању и санкцијама које ће имати и превентивну функцију (чл. 27).

Обе конвенције саставни су део правног система Републике Србије и државу обавезују на усаглашавање националних прописа са њима; обе конвенције дефинишу дете као особу која није навршила 18 година.

* II *

После члана 76. додаје се нови члан 76а, који гласи:

„Заштитни надзор по пуном извршењу казне затвора

ЧЛАН 76а

1. Ако је учиниоцу изречена казна затвора у трајању од пет или више година за кривично дело учињено са намером или у трајању од две или више година за кривично дело учињено са намером са обележјем насиља или за друго кри-

96 Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета (Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори бр. 15/90, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори бр. 4/96, 2/97)

97 Закон о ратификацији Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (Сл. гл. РС – Међународни уговори бр. 1/10)

вично дело из Главе XIII, XIV, XVIII или XIX овога Законика и ако је казна у потпуности издржана, над њиме ће се одмах по изласку из затвора започети спровођење заштитног надзора у складу са чланом 71. овога Законика и посебне обавезе из члана 73. ако су му изречене уз заштитни надзор.

2. Време проверавања траје једну годину. Суд може време проверавања пре његовог истека на предлог службе за извршење кривичних санкција продужити за још једну годину ако би без његовог спровођења постојала опасност од поновног чињења неког од кривичних дела наведених у ставу 1. овог члана.
3. Суд може искључити спровођење заштитног надзора ако има разлога да верује да особа неће учинити ново кривично дело и без његовог спровођења.“

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложена мера безбедности се односи првенствено на учиниоце тешких кривичних дела, повратнике и извршиоце кривичних дела против живота и тела, слобода и права човека и грађанина, полних слобода и брака и породице. Пракса, нажалост показује, да извршиоци кривичних дела са елементима насиља, а нарочито извршиоци кривичних дела против полних слобода најчешће поново извршавају иста или тежа дела.

Увођење заштитног надзора усклађује Кривични законик са Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, која овлашћује државе да усвоје различите мере према починиоцима кривичних дела против полне слободе извршених према деци, „као што је...надзор лица која су оглашена кривима“ (чл. 27. Конвенције).

* III *

У ставу 1. чл. 89а, иза речи „комуникацију са оштећеним,“ додају се речи „када постоји опасност да би учинилац према оштећеном могао поново учинити кривично дело,,.

У члану 89а додаје се нови став 2. који гласи:

„Меру забране приближавања и комуникације са оштећеним суд ће увек изрећи учиниоцу кривичног дела против полне слободе“.

Ставови 2, 3 и 4. постају ставови 3, 4 и 5.

У новом ставу 3. иза број „1.“ додаје се „и 2.“.

После новог става 5. додају се ставови 6. и 7. који гласе:

„(6) Суд ће о изреченој мери забране приближавања и комуникације са

оштећеним обавестити Завод за извршење кривичних санкција и надлежну полицијску управу. Праћење ове мере може се вршити и путем електронског надзора.

(7) Ако изрекне условну осуду, суд ће је опозвати, ако учинилац прекрши забрану приближавања и комуникације са оштећеним.“

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама иде за тим да се јасније дефинишу разлози изрицања ове мере безбедности, али и да се уведе њено обавезно изрицање код кривичних дела против полне слободе, нарочито када су она извршена према малолетним и немоћним лицима. Обавезним изрицањем ове мере у случајевима извршења кривичних дела против полне слободе, непосредно се и тренутно отклања даља опасност по живот, здравље, физички и психички интегритет жртве, спречава понављање кривичног дела и секундарна виктимизација жртве која након пријављивања дела најчешће постаје предмет насиља, застрашивања и притисака у циљу одустанка од кривичног гоњења. Тек отклањањем непосредних контаката жртве и злостављача започиње се и стварна рехабилитација жртве.

Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, посебно инсистира на пружању подршке жртви, а државе обавезује да „обезбеде сигурност жртава, као и сигурност њихових породица...како би били заштићени од застрашивања, одмазде и поновне виктимизације“ (чл. 31.).

* IV *

У ставу 1. члана 79. после тачке 11) додају се тачке 12), 13) и 14) које гласе:

„12) удаљење из породичног домаћинства

13) забрана приступа Интернету

14) обавезан психосоцијални третман“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложене измене најава су предлога (амандман V) Заштитника грађана за увођење три нове мере безбедности: удаљење из породичног домаћинства, забрана приступа Интернету и обавезан психосоцијални третман.

Шире образложење разлога за увођење ових мера, биће дато уз амандман V.

* V *

После члана 89б, додају се нови чланови 89в, 89г и 89д, који гласе:

„Удаљење из породичног домаћинства

ЧЛАН 89в

(1) Меру безбедности удаљења из заједничког домаћинства суд може изрећи учиниоцу кривичних дела против живота и тела и кривичних дела из чл. 193. и 194, када постоји опасност да би учинилац према оштећеном могао поново учинити кривично дело или ако се оправдано може сматрати да би останак учиниоца у заједничком домаћинству могао бити опасан по оштећеног.

(2) Меру из става 1. овог члана суд ће увек изрећи учиниоцу кривичног дела против полне слободе и учиниоцу кривичног дела из чл. 197. КЗ.

(3) Мера из става 1. овог члана може трајати најдуже три године.

(4) Време проведено у притвору, као и свако друго лишење слободе у вези са кривичним делом не урачунава се у време трајања мере из става 1. овог члана.

(5) Мера из става 1. овог члана може се укинути пре истека времена за које је одређена, ако престану разлози због којих је одређена.

(6) Суд ће о изреченој мери забране приближавања и комуникације са оштећеним обавестити Завод за извршење кривичних санкција и надлежну полицијску управу. Праћење ове мере може се вршити и путем електронског надзора.

(7) Ако изрекне условну осуду, суд ће је опозвати, ако учинилац прекрши меру безбедности удаљења из породичног домаћинства.

Забрана приступа Интернету

ЧЛАН 89г

(1) Меру безбедности забране приступа Интернету суд може изрећи учиниоцу који је кривично дело учинио путем Интернета ако постоји опасност да ће злоупотребом Интернета поново учинити кривично дело.

(2) Мера из става 1. овог члана може трајати најдуже три године.

(3) Време проведено у притвору, као и свако друго лишење слободе у вези са кривичним делом не урачунава се у време трајања мере из става 1. овог члана.

(4) Суд ће о изреченој мери забране приступа Интернету обавестити Завод за извршење кривичних санкција и надлежну полицијску управу. Праћење ове мере може се вршити и путем електронског надзора од стране регулаторног тела за електронске комуникације.

(5) Ако изрекне условну осуду, суд ће је опозвати, ако учинилац прекрши меру забране приступа Интернету.

Обавезан психосоцијални третман

ЧЛАН 89д

(1) Учиниоцу који је учинио дела са обележјем насиља у породици, суд ће изрећи меру безбедности обавезног психосоцијалног третмана ако постоји опасност да ће се поновити такво или слично дело.

(2) Кад је мера изречена уз новчану казну, условну осуду, рад у јавном интересу, извршава се на слободи и не може трајати више од три године.“

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним увођењем мере безбедности удаљења из породичног домаћинства иде се за уједначавањем одредби Кривичног законика са одредбама Породичног закона, који је као меру заштите од насиља прописао и исељење из породичног стана или куће. С обзиром да се ова мера може изрећи у парничном поступку покренутом ради заштите од насиља, целисходно је такву могућност дати и суду који води кривични поступак. Тиме се постиже пун ефекат заштите жртве кривичног дела, која неће бити принуђена да меру удаљења из породичног домаћинства, а након утврђене кривице извршиоца кривичног дела, тражи у парничном поступку. Посебно је значајно изрицање ове мере код извршења кривичних дела против полне слободе, насиља у породици или злостављања и занемаривања малолетног лица, када су извршена према детету, односно малолетнику, јер се жртви пружа одговарајући временски период за рехабилитацију и реинтеграцију.

Предложена мера безбедности забране коришћења Интернета додатно је средство у борби са све раширенијом појавом дечје порнографије и дечје проституције употребом Светске информационе мреже.

Мере безбедности удаљење из породичног домаћинства и забрана приступа Интернету, као нове мере безбедности, предложене су и у поступку измена и допуна кривичног законодавства у земљама региона .

Само кажњавање учиниоца кривичног дела код насиља у породици, без обавезног психосоцијалног третмана не може дати адекватне резултате у превенцији будућег чињења истог или сличног дела. Да би се спречило даље насиље, потребно је осигурати третман којем би се извршилац подвргао, најпре самостално а касније укључивањем и осталих чланова породице, чиме би се допринело уклањању узрока насиља.

Нека законодавства у региону увела су овакву или сличну меру кроз посебне законе; на пример, у Хрватској је мера психосоцијалног третмана предвиђена Законом о заштити насиља у обитељи, а детаљније уређена Правилником о начину и мјесту провођења психосоцијалног третмана

Психосоцијални третмани у случају дисфункционалних породичних односа, укључујући и случајеве породичног насиља, постоје као услуге социјалне и здравствене заштите и засноване су на принципу добровољног учешћа. Извесна доза обавезности постоји само у случају када се породица упућује на саветодавно – терапијски рад, у оквиру примена мера породичноправне заштите детета, кроз институт корективног надзора над вршењем родитељског права; међутим, и у том случају, орган старатељства – који ову меру изриче – нема могућност да родитеља/ родитеље принуди на учешће у саветодавном и терапијском раду у одговарајућој установи. Увођењем ове мере безбедности превентивно би се деловало на извршиоца, а едукативно како на извршиоца тако и на остале чланове породице. Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима поставила је – као један од посебних циљева – спречавање понављања насиља, посебно указујући да „ако не постоји системско деловање против насиља над женама у породици и у партнерским односима, велики број случајева насиља се понавља. Да би се системски приступило борби против насиља, мора се све време радити на спречавању насиља а не само када се појави“.

* VI *

У члану 104. додати нови став 2. који гласи:

“(2) За кривична дела против полне слободе која су учињена на штету малолетног лица застарелост кривичног гоњења почиње тећи од пунолетства жртве“.

Досадашњи ставови 2, 3, 4, 5. и 6. постају ставови 3, 4, 5, 6. и 7.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеном изменом иде се за тим да се правни стандарди Кривичног законика усагласе са међународним инструментима које је ратификовала Република Србија. Конвенција о правима детета обавезује државе чланице да „посебно предузимају све одговарајуће националне...мере за спречавање навођења или присиљавања детета да учествује у незаконитим сексуалним активностима...“ (чл. 34. Конвенције). Посебан и непосредан значај за регулисање овог питања има Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сек-

суалног злостављања, која обавезује државе потписнице да своја законодавства прилагоде – између осталог – и у правцу да обезбеди да застаревање кривичног гоњења не наступи током довољно дугог временског периода након пунолетства жртве (чл. 33. Конвенције).

Постојећи рокови застарелости, показали су се као недовољни за гоњење починилаца кривичних дела против полне слободе када су учињене према детету. Поред тога, у највећем броју случајева извршиоци ових кривичних дела према детету су особе блиске детету, односно оне од којих дете зависи, или оне које се у односу на дете налазе у положају моћи. Стога је правично и правилно решење омогућити детету да избор да ли ће поднети пријаву начини онда када више не буде у односу зависности према извршиоцу. Такав избор дете није у могућности да начини све до пунолетства (па често и касније), јер у највећем броју случајева нема одговарајућу заштиту, помоћ и подршку; жртва са навршених 18 година живота има на располагању више могућности, а сама располаже са више капацитета да штити своје интересе.

* VII *

Став 28. члана 112. мења се и гласи:

„Члановима породице сматрају се супружници, бивши супружници, деца, родитељи и остали крвни сродници, лица у тазбинском сродству, лица у адоптивном сродству, лица која везује хранитељство, лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству, ванбрачни партнери, бивши ванбрачни партнери, лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.“

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама иде се за усклађивањем одредби Кривичног законика са Породичним законом, у дефиницији појма «чланови породице». Породични закон је, санкционишући насиље у породици, проширио круг лица која се сматрају члановима породице управо на она лица која се у пракси најчешће појављују као извршиоци породичног насиља, односно као жртве насиља. Оправдано је и целисходно да и Кривични законик прилагоди своју дефиницију чланова породице већ постојећој правној дефиницији и судској пракси, тим пре што се у Кривичном законикау појам «члан породице» појављује управо у одредбама којима се пропи-

сују кривична дела против живота и тела, полне слободе и брака и породице (од којих су већина дела са елементима насиља).

Карактеристика насиља у породици није у томе да жртва и извршилац насиља имају заједничко место пребивалишта него породична веза и специфичан лични однос који међу њима постоји. Међународна и национална истраживања и пракса показују да се насиље наставља, па чак и појачава када жртва поднесе захтев за развод брака, или се разведе, односно напусти заједничко домаћинство. Истраживање домаће кривично-правне праксе настале процесуирањем кривичног дела насиља у породици показало је да је најчешћи облик насиља у породици партнерско насиље, односно да су извршиоци овог насиља брачни или бивши брачни партнери и да у 22% случајева место извршења није заједнички стан (домаћинство) већ стан жртве/извршиоца насиља или јавни простор. Такође, 28,3% жртава насиља биле су разведене жене, а у браку је било 27,4% жена.

Искуства земаља у окружењу показују да је одредница којом је захтевано постојање заједничког домаћинства брисана јер се тиме ускраћивала правна заштита великом броју жртава насиља у породици. Тако је нпр. Хрватска 2006. године (објашњавајући то потребама праксе) брисала из одредбе која је одређивала чланове породице управо обележје везано за живот у заједничком домаћинству (чл. 14. ЗИД КЗХ). Кривични закон Републике Македоније чак одређујући круг лица која се сматрају члановима породице, наводи и лица између којих постоји „блиски лични однос“ (чл. 122. т. 19 КЗ РМ), што даје могућност за шире тумачење, попут онога које се налази у одредбама Породичног закона Републике Србије и чију примену у области кривичноправне заштите и ми подржавамо.

Сматрамо да круг лица која уживају заштиту од насиља у породици треба да буде уједначен у целокупном систему правне заштите, јер неусаглашеност Кривичног и Породичног закона доводи до дискриминације свих оних лица која, по Породичном закону, имају право на заштиту од насиља у породици, а које Кривични законик не сврстава у круг пасивних субјеката кривичног дела насиља у породици.

* VIII *

У ставу 32. члана 112. иза речи «јавно информисање» додају се речи «социјалну заштиту».

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Послом од јавног значаја, поред послова здравствене заштите и образовања, сматрају се и послови социјалне заштите. Код запослених у систему социјалне за-

штите постоји повећан ризик по њихову безбедност на радном месту и ван њега, с обзиром да имају законску обавезу да поступају у случајевима конфликтних породичних односа (укључујући и породично насиље, злостављање и занемаривање деце, сексуално злостављање и искоришћавање). У овим поступцима, неке установе социјалне заштите имају обавезу и овлашћење да примењују репресивне мере према корисницима, односно њиховим члановима породице, као и да покрећу судске поступке. Посебно, центри за социјални рад, као органи старатељства, обавезни су да у породичноправним поступцима, који се тичу деце, дају своја стручна мишљења и предлоге. Због тога су или могу бити изложени радњама којима се спречавају у вршењу послова из своје надлежности, али и радњама којима се непосредно угрожава њихов живот, здравље и телесни и психички интегритет.

* IX *

После члана 121. додаје се нови члан 121а, који гласи:

„Сакаћење женских полних органа

ЧЛАН 121а

(1) Ко женској особи потпуно или делимично уклони или трајно промени спољашњи део полног органа, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година.

(2) Ко подстрекне или помогне женској особи да сама себи изврши радње описане у ставу 1. овога члана, казниће се казном затвора до три године.

(3) Ко дело из става 1. и 2. овога члана учини из мржње, према малолетном лицу или члану породице, казниће се казном затвора од једне до осам година.

(4) Не сматра се извршењем кривичног дела из ст. 1. – 3. овог члана уколико је уклањање или трајна промена спољашњег дела полног органа извршена из здравствених разлога.“

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Криминализација овог понашања обавеза је Републике Србије у имплементацији Конвенције о правима детета, која државе чланице обавезује да „предузимају све ефикасне и одговарајуће мере за укидање традиционалне праксе која штети здрављу деце“⁹⁸.

98 чл. 24. ст. 3. Конвенције о правима детета

Предложеном изменом иде се за тим да се кривичноправно санкционише чин сакаћења полних органа девојчица и жена, које није извршено из медицинских и/или здравствених разлога, односно других разлога који се могу сматрати легитимним (естетски). Реч је о традиционалним праксама „увођења“ девојчица у свет одраслих жена, чињења девојчица и девојака „плоднијим“ (зато што се са њих уклања „мушки“ део) и пожељнијим за удају, уклањања „нечистих“ делова са тела девојчице и сличним разлозима. Држава Србија дужна је да инкриминише ово дело, без обзира на чињеницу да нема довољно података о постојању и евен-туалној раширености ове појаве. Ово је посебно важно имајући у виду савремене миграционе токове становништва, када је могућ импорт и традиционалних пракси овог типа.

Последице сакаћења полних органа девојчица и жена су веома тешке у психолошком, а пре свега у погледу општег стања здравља девојчице, односно жене: стање шока због великог губитка крви, тровање крви, тетанус, инфицирање де-чијом парализом, хепатитисом или ХИВ-ом, проблеми са пражњењем мокраћног мехура, оштећење и инфекција мокраћних путева и бубрега, запаљење јајника и материце, стерилитет, итд.

* X *

У члану 122. после става 2. додаје се нови став 3. који гласи:

„Ако је дело из ст. 1. и 2. овог члана извршено према малолетном или немоћ-ном лицу, а дело је извршио наставник, васпитач, здравствени радник, радник у области социјалне заштите или друго лице коме је малолетно или немоћно лице привремено поверено на чување, лечење, негу, образовање и васпитање, казниће се затвором од 1 до 5 година.“

Досадашњи ставови 3. и 4. постају ставови 4. и 5.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеном изменом иде се за тим да се под кривичноправну одговорност под-веду особе које раде са децом, односно немоћним лицем, а која овим лицима на-несу лаке телесне повреде – у случајевима када се у активностима тих особа нису стекли елементи који чине биће неког другог кривичног дела. Постојеће решење није омогућавало кривичноправну заштиту малолетних и немоћних лица када им лаку телесну повреду нанесе наставник, здравствени радник, васпитач, запо-слени у установи социјалне заштите и друга особа којој је малолетно или немоћ-

но лице привремено поверено на чување, лечење, негу, образовање и васпитање (тренер, особа која пружа помоћ у кући и привремену негу за члана породице, терапеут, итд).

Учестало насиље над децом у свим срединама, укључујући и школе, установе социјалне заштите, васпитно-поправне и здравствене установе, препознато је као алармантно, те је Влада Републике Србије донела Општи протокол о заштити деце од злостављања и занемаривања⁹⁹, а пет министарстава донело је посебне протоколе о заштити деце од злостављања и занемаривања обавезујуће за запослене у својим системима¹⁰⁰. Један од општих циљева Општег протокола је и „унапређење добробити деце кроз спречавање злостављања и занемаривања“. Увођење кривичноправне одговорности за професионалце који раде са децом за наношење повреде детету представља меру опште превенције и тиме унапређивања положаја детета и извршавања активности у циљу спровођења стратешких циљева Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља¹⁰¹: развој безбедног окружења у коме ће бити остварено право сваког детета да буде заштићено од свих облика насиља и успостављање националног система превенције и заштите деце од свих облика злостављања, занемаривања и искоришћавања.

* XI *

После члана 138. додати нове чланове 138а и 138б, који гласи:

**„Прогањање
ЧЛАН 138а**

(1) Ко упорно и кроз дуже време прати или уходи другу особу или с њом директно или преко треће особе или на други начин настоји да успостави нежељени контакт и тиме код ње изазове промену животних навика, узнемиреност или

-
- 99 Влада Републике Србије усвојила је Општи протокол августа 2005. године
100 Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања, Министарство рада и социјалне политике, 2006; Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, МУП, 2006; Посебни протокол за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама, Министарство просвете и науке, 2007; Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Министарство здравља, 2009; Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Министарство правде, 2009
101 „Сл. гласник РС“, бр. 122/2008

страх за њену сигурност или сигурност њој блиских особа, казниће се казном затвора до три године.

(2) Ако је дело из става 1. овог члана учињено у односу на члана породице, или особу с којом је учинилац био у емотивној или сексуалној вези, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до пет година.

(3) Ако је дело из става 1. и 2. овог члана учињено према малолетном или немоћном лицу, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до осам година.

Сексуално узнемиравање

ЧЛАН 138б

(1) Ко сексуално узнемирава друго лице

1. коме је надређен или које се према њему налази у односу зависности,

2. тако што другом лицу обећа корист ако се подвргне његовом сексуалном захтеву или му запрети осветом ако одбије да се подвргне таквом захтеву, или

3. које је посебно рањиво због година, болести, инвалидитета, зависности, трудноће, тешке телесне или душевне сметње,

казниће се казном затвора до три године.

(2) Сексуално узнемиравање је нежељени вербални, невербални или физички акт сексуалне природе, заснован на полу, учињен са намером или последицом повреде личног достојанства, а које се поновило најмање једном и узроковало страх или јачу узнемиреност код тог лица или стварање застрашујућег, непријатељског, деградирајућег или увредљивог окружења.“

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним новим чланом 138а се иде за тим да се кривично санкционише понашање које је у досадашњој правној пракси ретко било инкриминисано и процесуирано. Јавност је у више наврата била упозната са чињеницом да су извршењу тешких кривичних дела против живота и тела и полних слобода извршених на штету особа које су са учиниоцем биле у блиској породичној или емотивној вези, претходила упорна настојања извршиоца да се тој особи приближи, односно да наметне нежељени контакт, често уз употребу силе или мање или више јасних претњи усмерених ка тој особи или њој блиском лицу.

Посебно је алармантно када су жртве оваквог понашања малолетна лица, која због свог узраста и развојних капацитета трпе тешке последице по здравље и психофизички развој. Малолетна лица посебно су осетљива на претње усмерене

према њима блиским лицима и склоне да у таквим ситуацијама – у намери да своје најближе „заштите“, а (оправдано) верујући да не постоји правни и системски начин да буду заштићене, избегавају да пријављују надлежним органима наметање нежељеног контакта. Додатно обесхрабрење чине и информације које – у ситуацијама када се и обрете надлежним органима – жртве добијају: да не могу добити заштиту уколико се у радњама прогониоца не стекну елементи неког од законом прописаних кривичних дела.

Предложеним новим чланом 138б иде се за тим да се поново кривичноправно санкционише сексуално узнемиравање. Наиме, изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије из 2003. године („Сл. гласник РС“ бр. 39/2003) било је уведено кривично дело сексуално злостављање. Међутим, у Кривичном законнику РС („Сл. гласник РС“ бр. 85/2005), ово дело је изостављено. Сексуално злостављање делимично је уређено Законом о равноправности полова („Сл. гласник РС“ бр. 104/2009), Законом о раду и Законом о спречавању злостављања на раду („Сл. гласник РС“ 36/2010). Последња два прописа санкционишу сексуално злостављање у раду и у вези са радом. Заштита сексуално узнемираване особе, према одредбама ових закона, постоји у односу на послодавце, уколико запосленог нису заштитили од сексуалног узнемиравања. Заштита у односу на извршиоца сексуалног узнемиравања, међутим, не постоји.

У својим Закључним коментарима након разматрања Иницијалног извештаја Републике Србије, Комитет за елиминацију свих облика дискриминације жена¹⁰² је изразио забринутост „...због тога што се на основу измена и допуна Кривичног законика из 2005. године сексуално узнемиравање више не сматра кривичним делом.“ (тачка 21. Закључних коментара).

Конвенција о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици¹⁰³ – иако није део правног система Републике Србије – представља правац у коме се савремено међународно законодавство креће и може послужити као стандард у остваривању заштите жртава. Она обавезује државе чланице да „предузму неопходне законодавне и остале мере како би осигурале да сваки вид нежељеног вербалног, невербалног или физичког понашања сексуалне природе које је учињено особи у циљу или са намером да се тој особи угрози њено самопоштовање, посебно када се ствара застрашивачко, непријатељско, понижавајуће или угрожавајуће окружење, буде подвргнуто кривичним или другим правним санкцијама“ (чл. 40. Конвенције).

102 38. седница Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена одржана 14. 05. до 01. 06. 2007. године

103 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No.: 210, отворена за приступање 11. 05. 2011. године

Ставом 2. предложеног члана дефинише се појам сексуалног злостављања у складу са одредбама Закона о равноправности полова и Закона о раду.

* XII *

У ставу 3. чл. 178, ставу 2. чл. 179, ставу 2. у чл. 180 и ставу 3. у чл. 182, иза речи „тешка телесна повреда“ додају се речи „или тешко нарушење здравља „.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеном изменом иде се за тим да се – као и код других кривичних дела – призна једнак правни значај оштећењу здравља и телесној повреди. Код низа кривичних дела, нарочито код дела против полне слободе, тешке последице по физичко и психичко здравље жртве постоје и када нису нанете телесне повреде. Изменама се изједначава положај жртва кривичног дела против полне слободе које су претрпеле тешко нарушење здравља, са жртвама чије је здравље тешко нарушено извршењем каквог другог кривичног дела на њихову штету.

* XIII *

Став 1. чл. 178. мења се и гласи: “Ко изврши обљубу или са њом изједначен чин, без обзира на облик и природу тог чина, над лицем које није дало свој пристанак или употребом силе или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица, казниће се затвором од три до дванаест година“.

Став 3. чл. 178. мења се и гласи: “Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушење здравља лица према којем је дело извршено или ако је дело извршено од стране више лица или према члану породице, или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин, или је над лицем извршено две и више обљуба или са њом изједначених чинова, или је дело имало за последицу трудноћу, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година.“

Став 4. чл. 178. мења се и гласи: “Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено или је дело учињено из мржње или других ниских побуда, или према малолетном или немоћном лицу, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.,,

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама иде се за тим да се одредбе Кривичног законика ускладе са међународним инструментима и стандардима. То је и један од циљева Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима¹⁰⁴.

Предложеном изменом првог става чл. 178. у први план се ставља недостатак сагласности на сексуални чин, а спречава се да начин, метод, средство извршења обљубе, односно чина који је изједначен са обљубом буде опредељујући у правној квалификацији радње извршења овог кривичног дела.

Предложеном изменом у ставу 3. у делу који се односи на додавање речи „према члану породице, или“, иде се за тим да се сродство починиоца и жртве или блиске емотивне и друге везе између њих, сматрају квалификаторном околношћу. Само силовање оставља трајне и тешке последице по жртву; оне су, међутим, знатно теже уколико је ово дело извршио члан жртвине породице, односно особа која је жртви била блиска.

Предложеном изменом у ставу 3. у делу који се односи на додавање речи „или је над лицем извршено две и више обљуба или са њом изједначених чинова“ иде се за тим да се као тежи облик извршења овог дела квалификује вишеструко силовање, као посебно тежак облик овог кривичног дела.

Предложене измене става 4. имају за циљ:

- да се изједначи положај свих малолетних жртава, без обзира на њихов узраст. Изменама Кривичног законика у овом правцу, овај се закон усаглашава нормама Конвенције о правима детета, која статус детета признаје особама до 18 година живота. Различит третман деце (особа до 18 година живота) у погледу кривичноправне заштите у супротности је са начелом недискриминације које је Конвенција поставила на ниво руководног принципа. Иако су развојни капацитети деце различити у различитом периоду детињства, последице кривичних дела на штету деце једнако су тешке и озбиљне за децу свих узраста, мада се оне по форми испољавања могу значајно разликовати, у зависности од тога ког је узраста жртва. Ову чињеницу препознаје и Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, дајући статус детета „свакој особи млађој од 18 година“ (чл. 3. Конвенције);

104   Сл. гласник РС бр. 27/11

- да се овом кривичном делу да додатно квалификаторно обележје ако је извршено према немоћном лицу, које је по рањивости изједначено са положајем малолетног лица;
- да се као посебно тешко дело квалификује случај када је силовање извршено из ниских побуда, на сличан начин како је то учињено код неких других кривичних дела.

* XIV *

У ставу 1. чл. 179, ставу 1. чл. 180, ст. 1. и 2. чл. 181, ст. 1. и 2. чл. 183, ставу 1. чл. 185а и ст. 1. и 2. чл. 193, после речи „изједначеног чина“, додају се речи „без обзира на облик и природу тог чина“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама иде се за тим да се појам обљубе прошири и на пенетрацију другог дела тела који није мушки полни орган или пенетрацију предмета. У случајевима када је извршена пенетрација другог дела тела, односно предмета, судска и тужилачка пракса биле су на становишту да та активност извршиоца представља недозвољену полну радњу а не обљубу или са обљубом изједначен чин, без обзира што је – изузев дела тела/предмета који се користи – тај чин задржао све елементе обљубе и њене последице.

Постојећа непрецизност у дефиницији радње извршења кривичног дела силовања и обљубе, доводила је до тога да се насилна пенетрација извршена над малолетним лицем употребом предмета или дела тела, није могла квалификовати као кривично дело силовања, нити као неко од кривичних дела обљубе. Деца жртве оваквих радњи нису добијала адекватну кривичноправну заштиту, а извршилац ових дела подлегао је примени кривичноправних одредби резервисаних за недозвољене полне радње са значајно мањом запрећеном казном и правним правилом да се гоњење за кривично дело недозвољених полних радњи у одређеним случајевима спроводи по предлогу.

Предложеним изменама усаглашава се правни оквир са низом међународним уговорима, нарочито са Конвенцијом о правима детета и Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, која обавезује државе да предузму неопходне законодавне или друге мере како би се адекватно криминализовало свако бављење сексуалним активностима са дететом које није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене.

Конвенција о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици – иако није део правног система Републике Србије – представља правац у коме се савремено међународно законодавство креће када је у питању заштита од сексуалних деликата. Ова Конвенција стога може послужити као стандард у дефинисању и опредељивању степена кривичноправне заштите жртава кривичних дела против полне слободе. Према одредбама ове Конвенције, противправна је „... вагинална, анална или орална пенетрација сексуалне природе било којим делом тела или објектом која је учињена према другој особи без њене сагласности“ (чл. 36. Конвенције).

Сличне одредбе садрже кривични закони Белгије¹⁰⁵, Француске¹⁰⁶, Румуније¹⁰⁷.

* XV *

У ставу 1. чл. 179. речи „душевно обољење, заостали душевни развој, другу душевну поремећеност“ заменити речју „инвалидитет“.

У ставу 2. чл. 179. иза речи „тешка телесна повреда“ додати речи „или тешко нарушење здравља „. Иза речи „понижавајући начин или је“ бришу се речи „учињено према малолетнику или је“.

У ставу 3. чл. 179. реч „детету“ замењује се речима „малолетном лицу“ (алтернативно „малолетнику“).

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама става 1. иде се за тим да се у складу са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом¹⁰⁸ и Законом о забрани дискриминације¹⁰⁹

- 105 чл. 375. Кривичног законика Белгије гласи: „Сваки чин сексуалне пенетрације, без обзира на природу тог чина и начин његовог извршења..., почињен над лицем које није дало свој пристанак представља кривично дело силовања“ (преузето из Пресуде ЕСЉП М.Ц. против Бугарске од 3. децембра 2003.г., тач. 90, (представка бр. 39272/98).
- 106 чл. 222-23 Кривичног законика Француске гласи: “Чин сексуалне пенетрације, без обзира на његову природу, извршен над лицем употребом силе, принуде, претње или напрепад, је силовање“ (преузето са <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>)
- 107 чл. 217. Кривичног законика Румуније гласи: „Сексуални однос, било које врсте, са особом истог или различитог пола, употребом принуде или искоришћавањем немоћи лица да се одбрани или изрази своју вољу, кажњава се безусловном казном затвора од 3 до 10 година и забраном одређених права.“ (преузето са <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>)
- 108 Законом о потврђивању Конвенције о правима осова са инвалидитетом (Сл. гласник РС – Међународни уговори „ бр. 42/2009)
- 109 Сл. гласник РС“ 22/09

усклади терминологија, како би се штитило и осигурало уживање свих људских права и основних слобода од стране особа са инвалидитетом и промовисало поштовање њиховог достојанства.

Особе са инвалидитетом обухватају особе које имају дугорочна физичка, ментална, интелектуална или сензорна оштећења која у садејству са различитим баријерама могу отежати пуно и ефективно учешће ових особа у друштву на основу једнакости са другима.

Појам инвалидитет означава стање особе, штитећи њену личност и њено достојанство, а истовремено се избегава медицинска квалификација.

Предложене измене става 3. усмерено је ка изједначавању положаја свих малолетних жртава, као што је наведено у образложењу амандмана XII.

* XVI *

У наслову кривичног дела 180. реч „са“ мења се речју „над“.

Став 1. чл. 180. мења се и гласи: „Ко наведе дете на обљубу или са њом изједначен чин, без обзира на облик и природу тог чина, казниће се затвором од три до дванаест година.

У ставу 2. чл. 180. иза речи „од стране више лица“ додају се речи „или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин“.

У ставу 3. чл. 180. иза реч „смрт детета“ додају се речи „или је дело извршио родитељ, очух, маћеха, усвојилац, старалац, хранилац или други члан породице или је дело извршено злоупотребом положаја или овлашћења према детету или односа поверења са дететом“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеном изменом наслова и става 1. иде се за тим да се јасно определи да дете које је испод старосне границе за давање сагласности на сексуални чин, не може бити равноправан партнер у том чину, нити постоји и може постојати добровољност у учешћу у сексуалном чину и слободно изражена сагласност на сексуални чин када је у питању дете млађе од 14 година.

Предложеним изменама става 2. иде се за тим да се у поступцима цени као отежавајућа околност свирепост у извршењу кривичног дела, и понижавање детета – жртве, што – узимајући у обзир осетљивост заштитног субјекта – делу даје тежи облик.

Предложеним изменама става 2. посебно се санкционише чињеница да је учинилац извршио дело користећи специфичан однос детета и њега, који укључује однос поверења, ауторитета и/или моћи. Ово је, нажалост, најчешће и случај у извршавању кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, а нарочито деци. Измене представљају и спровођење обавезе Републике Србије, преузете ратификацијом Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, да се као отежавајуће околности узме околност да је кривично дело извршио „члан породице, лице које живи у заједници са дететом или лице које је злоупотребило свој ауторитет“ (чл. 28. Конвенције).

* XVII *

У ставу 2. чл. 181. иза речи „старалац“, додаје се реч „хранитељ“. Иза речи „маћеха“ додаје се реч „или члан породице“, а иза речи „или овлашћења“ додају се речи „или односа поверења“. Речи „малолетником који му је поверен“ мењају се речима „лицем које му је поверено“.

У ст. 3. и 5. чл. 181. речи „дете“ у одговарајућем падежу мењају се речима „малолетно лице“ у одговарајућем падежу.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама става 2. проширује се круг особа које могу са жртвом овог кривичног дела имати однос ауторитета, моћи и/или поверења, на хранитеље и друге чланове породице, у смислу предложене измене дефиниције појма „чланови породице“. Измене су у складу са одредбама Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, које државе упућују да у својим законодавствима као отежавајућу околност узму и околност да је кривично дело извршио „члан породице, лице које живи у заједници са дететом или лице које је злоупотребило свој ауторитет“ (чл. 28. Конвенције).

Изменама овог става, укључује се у начин извршења овог дела и искоришћавање односа поверења, јер је пракса показала да се жртве овог кривичног дела – нарочито деца и малолетници – подложне манипулацијама и постају жртве управо због постојања дотадашњег односа поверења између жртве и злостављача.

Брисање речи „малолетник“ у ставу 2. и замена речи „дете“ речју „малолетно лице“ у одговарајућем падежу у ставу 3, иде за тим да се изједначи положај малолетних жртава овог кривичног дела, без обзира на њихов узраст, као што је образложено у амандману XII.

* XVIII *

У ставу 1. чл. 182. избрисати речи „новчаном казном или“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Изрицање новчане казне за извршење кривичног дела недозвољене полне радње одраз је благе казнене политике Републике Србије према извршиоцима овог тешког кривичног дела. Посебно забрињава што се новчана казна – према садашњем решењу – може изрећи као главна кривична санкција и према учиниоцима овог кривичног дела на штету деце (особа млађих од 18 година). Пооштравање казнене политике, а за почетак отклањање новчане казне као главне у случају извршења овог кривичног дела и отклањање правила да се у одређеним случајевима гоњење за ово кривично дело предузима по предлогу, представљало би усаглашавање националног законодавства са одредбама Конвенције о правима детета и Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања.

* XIX *

Члан 184. мења се и гласи:

**„Навођење на проституцију
ЧЛАН 184**

(1) Ко другу особу намамљује, врбује или подстрекава на пружање сексуалних услуга или организује или омогући другој особи пружање сексуалних услуга, или путем средстава јавног информисања и других сличних средстава оглашава проституцију, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година.

(2) Ко користи сексуалне услуге друге особе уз давање или обећање да ће дати новчану или другу накнаду или награду, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године.

(3) Ко другу особу силом или претњом, обманом, преваром, злоупотребом положаја или тешког положаја или односа зависности, присили или наведе на пружање сексуалних услуга, или ко користи сексуалне услуге такве особе, знајући за наведене околности, казниће се казном затвора од три до десет година.

(4) Ко дело из става 1. и 2. овог члана учини према малолетном лицу или према особи са инвалидитетом, или ко нуди, добија или даје малолетно лице или

особу са инвалидитетом за проституцију или користи сексуалне услуге малолетног лица или особе са инвалидитетом уз накнаду или награду, казниће се казном затвора од три до дванаест година.

(5) Ко дело из става 3. овог члана учини према малолетном лицу казниће се казном затвора од најмање пет година.”

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Особе у проституцији су жртве родно заснованог насиља, а проституција је облик тешког искоришћавања жена и деце који представља озбиљан друштвени проблем, штетан не само по особу које се бави проституцијом, већ и друштво у целини. Према новијим међународним истраживањима, просечна старосна граница у којој девојчице улазе у проституцију је четрнаест година.

Санкционисање особа које наводе на проституцију није новина. И садашњи члан 184. КЗ санкционише „посредовање“у проституцији, обухватајући овим појмом и навођење, подстицање на проституцију, као и пропагирање и рекламирање проституције. Санкционисање корисника сексуалних услуга, односно оних особа које купују сексуалне услуге познато је у европском законодавству и представља стандард ка коме се креће највећи број европских земаља у изменама својих законодавстава.

Предлог амандмана је у складу са чл. 4, 18 и 19 Конвенцијом Савета Европе о борби против трговине људима¹¹⁰. Члан 4. ове Конвенција дефинише да „искоришћавање, у најмању руку, треба да укључи искоришћавање проституције других лица или друге облике сексуалног искоришћавања...“, при чему „пристанак жртве трговине људима на планирано искоришћавање, ...нема значаја ни у једном случају...“. Конвенција обавезује да „свака страна уговорница треба да усвоји законодавне и друге мере које су потребне да се пропишу као кривична дела поступања садржана у члану 4. ове конвенције, када су учињена са умишљајем“, али и да државе размотре усвајање „законодавних и других мера које су потребне да се пропишу као кривична дела у њеном унутрашњем праву коришћење услуга које су предмет искоришћавања у смислу члана 4. тачке а) ове конвенције, уз сазнање да је то лице жртва трговине људима“.

Увођење „корисника“ сексуалних услуга као извршиоца недозвољеног дела представља и усклађивање националног законодавства са Факултативним протоколом о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији уз Конвен-

цију о правима детета¹¹¹, који појмом дечје проституције обухвата и „...добијање, набављање ... детета...“ ради „коришћења деце у сексуалним активностима за новчану или било коју дугу накнаду“ (чл. 2. и 3. Факултативног протокола).

* XX *

У ставу 1. чл. 185а. реч „малолетника“ заменити речима „малолетног лица“.

У ставу 2. чл. 185а речи „шест месеци до пет година“ мењају се речима „једне до осам година“.

У ставу 2. чл. 185а. иза речи „силе или претње или“ додају се речи „је дело извршио родитељ, очух, маћеха, усвојилац, старалац, хранилац или други члан породице“, а речи „према детету“ бришу се. Реч „осам“ мења се речју „десет“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама иде се за тим да се изједначи положај деце (особа испод 18 година) жртава овог кривичног дела са малолетницима (особа старијих од 14, а млађих од 18 година), који су били једини заштитни субјект овог кривичног дела.

Изменама у ставу 2. се односу и вези између починиоца и жртве даје статус отежавајуће околности код извршења овог кривичног дела, што је у складу са обавезом државе проистеклом ратификацијом Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, да се као отежавајуће околности узме околност да је кривично дело извршио „члан породице, лице које живи у заједници са дететом или лице које је злоупотребило свој ауторитет“ (чл. 28. Конвенције)

* XXI *

Члан 186. брише се.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Имајући у виду обавезе Републике Србије преузете ратификацијом међународних уговора и обавезе проистекле из усвојених националних стратегија за заштиту од породичног насиља и насиља у партнерским односима и заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања, не стоје разлози да се иједно од кривичних дела против полне слободе гони по предлогу. Интерес је државе да сузбија и

111 Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 7/2002

превенира криминалитет у овој области, нарочито имајући у виду његову раширеност.

Посебно је оправдано да се искључи могућност кривичног гоњења по предлогу за ова кривична дела када су извршена према деци. Имајући у виду да децу у свим поступцима заступају законски заступници (најчешће родитељи), а да се кривична дела против полне слободе у највећем броју случајева дешавају у породици, јасно је да се постојећим решењем даје на избор родитељима/законским заступницима/старатељима детета да одлуче хоће ли или неће покренути кривични поступак одговарајућим предлогом; дете (особа млађа од 18 година) – иако је заштитни субјект – нема никаквог утицаја на ту одлуку.

Брисање овог члана представља и акт усаглашавања Кривичног законика са Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, која обавезује државе чланице да обезбеде да „истрага или кривично гоњење кривичних дела установљених у складу са овом Конвенцијом не зависе од пријаве или оптужбе коју изнесе жртва...“ (чл. 32. Конвенције).

* XXII *

Став 4. чл. 190. мења се и гласи:

„Неће се казнити за дело из става 1. овог члана учинилац, ако између њега и малолетника не постоји значајнија разлика у њиховој душевној и телесној зрелости“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Постојећа одредба предвиђа да се гоњење за кривично дело ванбрачне заједнице са малолетником неће предузети или ће се обуставити, уколико између учиниоца и малолетника буде склопљен брак. Та одредба супротна је уставном начелу и начелу прописаном Породичним законом о једнакости брачне и ванбрачне заједнице. Поред тога, ово кривично дело није прописано ради заштите института брака, већ ради превенције заснивања заједница живота (без обзира да ли су брачне или ванбрачне) са малолетним особама и (сексуалног) искоришћавања малолетника од стане пунолетних особа. Заштитни субјект је дете – малолетник, а сврха генералне превенције је – између осталог – очување психофизичког здравља малолетника и његов/њен правилан развој.

С обзиром на циљ који прописивање овог дела има, оправдано је брисати постојећи став 4. Уместо њега, целисходно је прописати могућност да се не кажњава за ово дело пунолетни учинилац, уколико је разлика у душевној и телесној зрело-

сти између њега и малолетника мала. На сличан начин, ослобођен је кривичне одговорности и учинилац кривичног дела обљубе са (над) дететом, уколико између њих не постоји значајна разлика у душевној и телесној зрелости.

* XXIII *

У ставу 3. чл. 191. иза броја „1.“ додаје се „и 2.“, а иза речи „малолетног лица“ додају се речи „или његово спокојство и душевно стање“.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Предложеним изменама иде се за тим да се пружи кривичноправна заштита детету којем се вршењем овог кривичног дела угрожава спокојство и душевно стање што су основни елементи правилног развоја детета. На овај начин кривично законодавство признаје постојање најчешће од свих последица овог кривичног дела, која може постојати (и најчешће постоји) и када здравље, васпитање и школовање детета није угрожено. Избор израза „спокојство и душевно стање“ извршен је у складу са одредбом која дефинише кривично дело насиље у породици, управо из разлога што се одузимањем детета или спречавањем одржавања контаката детета и родитеља са којим дете не живи, над дететом врши емоционално насиље и угрожава се његов правилан раст и развој.

У досадашњој пракси, Заштитник грађана имао је више случајева када је услед непоштовања судске одлуке о поверавању детета и неизвршавања/неефикасног извршавања те одлуке, душевно стање, спокојство, психички, па и физички интегритет детета био угрожен: у једном случају, дете је годинама остваривало личне односе са мајком (којој је поверено на самостално вршење родитељског права) тако што се са њом виђало криомице у тоалету школе, бојећи се да ће се остварити очеве претње физичким насиљем и прекидом сваке комуникације оца са дететом. При том, дете је од стране оца било уцењивано да неће смети више да пређе кућни праг, ако одлучи да оде код мајке, којој је судском одлуком дете и додељено. Дете је злоупотребом позиције ауторитета и довођењем у конфликт лојалности било у континуитету изложено атацима на мир, спокојство и душевно стање и правилан психофизички развој.

* XXIV *

У чл. 193. додаје се нови став 3. који гласи:

„Злостављање детета обухвата све облике физичког или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, комер-

цијалну или другу експлоатацију, као и излагање детета насилном окружењу или трауматским догађајима, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања дететовог здравља, угрожавања дететовог развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ.,,

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Увођењем дефиниције злостављања и занемаривања, усаглашава се Кривични законик са Националном стратегијом за превенцију и заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања и циљевима који су постављени Националном стратегијом и Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања. Предложена дефиниција злостављања усклађена је са дефиницијом злостављања и занемаривања коју је дао Општи протокол о заштити деце од злостављања и занемаривања, а која је у складу са дефиницијом злостављања коју је поставила Светска здравствена организација¹¹².

Додатно, овом изменом се проширује кривичноправна заштита деце (особа до 18 година живота) у случајевима када су била изложена трауматским догађајима, као што је породично насиље или вршење кривичног дела према члану њихове породице или њима блиској особи.

Поступање Министарства правде по Иницијативи

Усвајање Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима представља поступање по једном делу предлога садржаних у Иницијативи Заштитника грађана. Други предлози – пре свега они који се односе на редефинисање кривичних дела, измене казнене политике, увођење одређених заштитних мера, нису заживели кроз досадашње измене Кривичног законика. Кривични законик и даље садржи непромењена решења која отежавају, па и спречавају пуну заштиту деце жртава сексуалног злостављања и већи степен превенције сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања деце.

---

112 дефиниција коју је на Консултацијама о спречавању злоупотребе деце, у Женеви, 1999. године, усвојила Светска здравствена организација

CIP - Каталогизација у
публикацији - Народна
библиотека Србије, Београд

343.85:343.541-053.2(497.11)
364.633-053.2(497.11)

ПРЕВЕНЦИЈА и заштита деце
од сексуалног злостављања
и сексуалног искоришћавања
/ [приредиле Наташа Јовић,
Снежана Нешић]. - Београд
: Заштитник грађана, 2015
(Београд : Радунић). -
101 стр.; 24 cm

Тираж 1.000. - Стр. 3-4: Уводна
реч / Гордана Стевановић. -
Напомене и библиографске
референце уз текст.

ISBN 978-86-87945-29-6

а) Сексуална злоупотреба деце
- Спречавање - Србија б) Жртве
сексуалног злостављања - Деца -
Заштита - Србија
COBISS.SR-ID 218615564

Заштитник грађана

Делиградска 16, 11000 Београд

телефон	011 / 2068 100
факс	011 / 2068 182
радno време	8:30–16:30 понедељак–петак
пријем странака	9:00–16:00

zastitnik@zastitnik.rs
www.zastitnik.rs

